دژایەتیکردنی قۆرخکاریی ژیریی دەستکرد، دەستپێشخەری نوێی سەرۆکی چین.. و/هەڵۆ حەسەن

سەرۆکی چین شی جینگپینگ لە وتاری دانیشتنی یەکەمی ١٨یەمین لووتکەی بریکس لە نیودەلی، وتی: ئەمساڵ یادکردنەوەی ٢٠ ساڵەی هاوکاریی بریکسە، لەم ماوەی دوو دەیەی ڕابردوودا، میانیزمی هاوکاریی بریکس بەردەوام گەشەی کردووە و فراوانتر بووە، و گوڕوتین و توانایەکی بەرچاوی نیشان داوە،شی وتی: ئەمە ٢٠ ساڵە لە پشتبەستن بە خۆ و بەهێزکردنی خۆ بووە، وڵاتانی بریکس بە شێوەیەکی سەربەخۆ و چالاکانە گەڕاون بەدوای ڕێگاکانی گەشەپێدان کە گونجاون لەگەڵ بارودۆخی نیشتمانیی خۆیاندا، و بوونەتە نموونەی بەهێزکردنی خۆ لە ڕێگەی یەکێتیی نێوان بازاڕە تازەدەرکەوتووەکان و وڵاتانی لە حاڵی گەشەسەندندا،شی ئاماژەی بەوەش کرد کە ئەمە هەروەها ٢٠ ساڵ وەستان بووە لەگەڵ یەکتردا لە خۆشی و ناخۆشیدا.

وتیشی وڵاتانی بریکس پێکەوە کاریان کردووە بۆ ڕووبەڕووبوونەوەی تەحەدییەکان، لە قەیرانی دارایی جیهانی و پەتاکەی کۆڤید-١٩وە تا دەگاتە گۆڕانی کەشوهەوا،وتیشی گرووپەکە بە نەگۆڕی ماوەتەوە لە پاراستنی بەرژەوەندییە هاوبەشەکانی باشووری جیهانیدا ، لەکاتێکدا سەقامگیری و گوڕوتینی ئەرێنی بە جیهان دابین دەکات،شی وتی: وڵاتانی بریکس تووشی فراوانبوونێکی مێژوویی بوون، چوارچێوەیەکی گشتگیر و فرە ئاستیان بۆ هاوکاری دامەزراندووە، و قۆناغێکی نوێیان لە گەشەپێدانی کوالێتی بەرز بۆ هاوکاریی فراوانتری بریکس دەستپێکردووە،شی جەختی لەوە کردەوە کە جیهان تێپەڕ دەبێت بە گۆڕانکاریی خێرا کە لە سەدەیەکدا نەبینراوە، باشووری جیهانی بە خێرایی بەهێزتر دەبێت، و ئاراستەی بەرەو جیهانێکی فرەجەمسەر ڕانەگیراوە،لە هەمان کاتدا، شەپۆلی دژە-ئاراستەی تاکلایەنگەری و سیاسەتی هێز لە هەڵکشاندا بەدی دەکرێت، فرەلایەنگەری و نەزمی نێودەوڵەتی کەوتوونەتە ژێر گوشارەوە، و کورتهێنانی ئاشتی، گەشەپێدان، ئاسایش و حوکمڕانی بەردەوام بەرفراوانتر دەبێتەوە، وتیشی:

وڵاتانی بریکس دەبێت بە توندی لە لای دروستی مێژوودا بوەستن، هەوڵبدەن ببنە پێشەنگی سەردەم، نەزمی نێودەوڵەتی بەرەو دادپەروەری و یەکسانی زیاتر ئاراستە بکەن، و پێکەوە کاربکەن بۆ

دروستکردنی کۆمەڵگەیەک بە ئایندەیەکی هاوبەش بۆ مر□قایەتی،شی داوای لە بریکس کرد کە بێتە پێشەنگ لە بەرەوپێشبردنی گەشەپێدانی لەسەر بنەمای داهێنان. وتیشی:، وڵاتانی بریکس دەبێت بە توندی دەستپێشخەرییەکە بگرنە دەست، هاوکاری لە ژیریی دەستکرددا بەهێزتر بکەن، هانی گەشەپێدانی سەرچاوەکراوە ، کراوەیی، هاوکاری و بەشداریکردن بدەن، و هاوکاریی کرداری بەرەو بوار و ئاستی نوێ بەرن،وتیشی بەخێرهاتنی وڵاتانی بریکس دەکرێت بۆ بەشداریکردنی چالاکانە لە ڕێکخراوی جیهانیی هاوکاریی ژیریی دەستکرددا،ئاماژەی بەوەش کرد کە چین پێشنیازی دەستپێشخەرییەکی کردووە بۆ بەرەوپێشبردنی پیشەسازیی نوێ لە ڕێگەی ژیریی دەستکردەوە لەنێوان وڵاتانی بریکسدا، و ئامادەیە لەگەڵ هەموو لایەنەکاندا کاربکات بۆ بەدەستهێنانی ئەنجامی زیاتر لە توێژینەوە، گەشەپێدان و جێبەجێکردندا، و قووڵکردنەوەی هاوکاری لە زنجیرەی پیشەسازی و دابینکردندا،شی داوای لە بریکس کرد ببێتە پێشەنگ لە پاراستنی ئاشتی و سەقامگیریدا.

وتیشی، وڵاتانی بریکس دەبێت دیدگایەکی هاوبەش، گشتگیر، هاوبەشکارانە و بەردەوام بۆ ئاسایش بپارێزن، دژایەتی بیرکردنەوەی جەنگی سارد و ڕووبەڕووبوونەوەی بلۆکەکان بکەن، پێشێلکاریی سەروەریی وڵاتانی دیکە و دەستوەردان لە کاروباری ناوخۆییان ڕەتبکەنەوە، و ڕۆڵێکی دروستکەر بگێڕن لە چارەسەرکردنی کێشە گەرمەکاندا، بەمەش بەشدارییەکی بەرچاوی بریکس دابین بکەن بۆ دۆزینەوەی چارەسەرێک کە چارەسەری هۆکارە ڕووکار و بنەڕەتییەکان بکات، بە ئاماژەدان بەوەی کە بارودۆخی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست بە ئاڵۆزی و لە گۆڕانکاریدا دەمێنێتەوە، شی وتی ئەم جەنگە زیانی گەورەی بە گەلانی هەموو وڵاتانی ناوچەکە گەیاندووە، و بە پێچەوانەی بەرژەوەندییە هاوبەشەکانی کۆمەڵگەی نێودەوڵەتییەوەیە،شی وتی چوار پێشنیازی بۆ پاراستن و بەرزکردنەوەی ئاشتی و سەقامگیری لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست خستووەتەڕوو، کە ئامانجیان هێورکردنەوەی بارودۆخەکە، کۆتاییهێنان بە دوژمنکارییەکان و بەرزکردنەوەی ئاشتییە،شی داوای لە لایەنە پەیوەندیدارەکان کرد کە پابەند بن بە ئاراستەی چارەسەری سیاسی، و کاربکەن بۆ ئاگربەستێکی هەمیشەیی و گشتگیر،وتیشی چین لەگەڵ ئەندامانی دیکەی بریکسدا کاردەکات بۆ گێڕانی ڕۆڵی شایستەی خۆی لە ئاوریکردنەوە و هێنانی ئاشتی و ئارامی بۆ ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست،شی داوای لە بریکس کرد ببێتە پێشەنگ لە ئاسانکاری بۆ فێربوونی بەرهەمداری یەکتر لە نێوان شارستانیەتەکاندا.

وتیشی، وڵاتان دەبێت داکۆکی لە بەها هاوبەشەکانی مر□قای□تی بک□ن

و داوای ئاڵوگۆڕ و فێربوونی یەکتر لە نێوان شارستانیەتەکان و پێکەوەژیانی ئاشتییانە بکەن. دەبێت سەرکەوتنی فورمای بریکس بە ئاڵوگۆڕی کلتوری و جەماوەری دەنیا بکەنەوە، ئەزموونی حوکمڕانی دەوڵەت بەش بکەن، و گوڕوتینی ئەرێنی بە گەشەپێدانی بەردەوامی پەیوەندییەکانی نێوان وڵاتان دروست بکەن،شی داوای هەوڵدانی کرد بۆ قووڵکردنەوەی هاوکاری لە کلتور، گەشتوگوزار و پەروەردەدا، بەهێزکردنی ئاڵوگۆڕی گەنجان، و بەرزکردنەوەی کارلێکی زیاتر و پەیوەندی نزیکتر لە نێوان گەلاندا،شی داوای لە بریکس کرد ببێتە پێشەنگ لە چاکسازی و باشترکردنی حوکمڕانی جیهانیدا،داوای لە گرووپەکە کرد کە هاوڕەوت بێت لەگەڵ ئاراستەی دیموکراتیی زیاتر لە پەیوەندییە نێودەوڵەتییەکاندا، سیستەمێکی حوکمڕانی جیهانیی دادپەروەرانەتر و یەکسانتر بەرز بکاتەوە، و دەسەڵاتی نەتەوە یەکگرتووەکان بپارێزێت.
شی وتی: بریکس دەبێت پشتیوانی لە سیستەمی بازرگانی فرەلایەنە بکات بە ناوەندێتی ڕێکخراوی بازرگانی جیهانی ،و هەموو جۆرە ڕێکارێکی پارێزگاریخوازی ڕەتبکاتەوە،زیادی کرد کە گرووپەکە دەبێت حوکمڕانی جیهانی لە بوارە تازەدەرکەوتووەکانی وەکو بۆشایی ئەلیکترۆنی ، بۆشایی ئاسمان و دەریای قووڵدا سەرکردایەتی بکات، و دەنگی وڵاتانی باشووری جیهانی بەرزتر بکاتەوە،شی جەختی لەوە کردەوە کە لە ماوەی گەشتێکی ناوازەی دوو دەیەیدا، پشدبەستن بە یەکتر و هاوکاری هەمیشە هێزی بزوێنەری پشتی دەزی بریکس بوون.
شی داوای لە ئەندامانی بریکس کرد کە بەرامبەر یەکتر دڵسۆز و ڕاستگۆ بن، بەدوای زەمینەی هاوبەشدا بگەڕێن لەکاتێکدا ڕێز لە جیاوازییەکان دەگرن، و ڕێز لە نیگەرانییە سەرەکییەکانی یەکتر بگرن،هەروەها داوای لە گرووپەکە کرد کە لە ڕێگەی پەیوەندی و دیالۆگەوە لێکتێگەیشتنی دوو لایەنە قووڵتر بکەنەوە، بە شێوەیەکی گونجاو مامەڵە لەگەڵ جیاوازییەکاندا بکەن، دڵنیا ببنەوە لەوەی هاوکاریی بریکس بە بەردەوامی بەرەو پێشەوە دەچێت،شی وتی: چین سەرۆکایەتی خولیی بریکس دەگرێتە دەست و ساڵی داهاتوو میوانداری ١٩یەمین لووتکە دەکات،شی زیادی کرد کە لایەنی چینی ئامادەیە کار لەگەڵ هەموو لایەنەکان بکات بۆ دروستکردنی سازان، دروستکردنی ئایندەیەکی باشتر، و دەستپێکردنی سێیەم “دەیەی زێڕین”ی بریکس، تا بە هاوبەشی ئایندەیەکی گەش لە خۆشگوزەرانی و پێشکەوتن بکەنەوە.

و/هەڵۆ حەسەن

سەرچاوە:

Xi says BRICS world’s most influential platform for emerging

markets cooperation
https://english.www.gov.cn/news/202609/12/content_WS6aa54b8ac6
d00ca5f9a0d292.html

شی جینپینگ لە لوتکەی بیشکێك: کاتی ئەوەیە بەرپرسیارێتییە مێژووییەکەی خۆمان ل□ ئەستۆ بگرین.. و/ هەڵۆ حەسەن

ڕۆژی سێشەممە، سەرۆك شی جینپینگ داوای لە ڕێکخراوی هاوکاریی شەنگهای،کرد گەشەپێدان و ئاسایش بخاتە سەرووی کارەکانییەوە بۆ چوونە ناو داهاتوویەکی خۆشگوزەرانیی هاوبەش و ڕەخساندنی ژینگەیەك بۆ ئاسایشی گشتگیر،شی ئەم وتانەی لە میانی پێشکەشکردنی وتارێکدا لە ٢٦ەمین کۆبوونەوەی ئەنجومەنی سەرۆکی دەوڵەتانی ڕێکخراوی هاوکاریی شەنگهای لە بیشکێکی پایتەختی قیرغیزستان ڕاگەیاند. ناوبراو جەختی لەسەر پێویستیی پابەندبوونی ڕێکخراوەکە کردەوە بە دیالۆگ و ڕاوێژکاری بۆ بەڕێوەبردنێکی دادپەروەرانەتر و ڕێکخراوتر،لە وتارەکەیدا، شی ستایشی گەشتی سەرنجڕاکێشی ئەم ڕێکخراوە هەرێمییەی کرد لە ماوەی ٢٥ ساڵی ڕابردوودا و گوتی، ڕێکخراوەکە گەشەی کردووە بۆ جۆرێکی نوێ لە گرووپی هاوکاریی هەرێمی بە گەورەترین ڕووبەری زەوی و ژمارەی دانیشتووان و توانایەکی گەشەپێدانی زەبەلاحەوە،ڕێکخراوی هاوکاریی شەنگهای لە ساڵی ٢٠٠١ لەلایەن چین، ڕووسیا، کازاخستان، قیرغیزستان، تاجیکستان و ئۆزبەکستانەوە دامەزراوە، و ئێستا لە ١٠ وڵاتی ئەندام، دوو وڵاتی چاودێر و ١٥ هاوبەشی دیالۆگ پێکهاتووە،شی وت: بەنرخترین سەرمایەی مەعنەویی ئەم گرووپە هەرێمییە ئەوەیە کە پێشەنگ بووە و لەو کاتەوە بە بەردەوامی پەیڕەوی لە “ڕۆحی شەنگهای” کردووە، کە خاوەنی تایبەتمەندییەکانی بڕوابوونی یەکتر، دەستکەوتی هاوبەش، یەکسانی، ڕاوێژکاری، ڕێزگرتن لە هەمەجۆریی شارستانیی□تەکان و هەوڵدان بۆ گەشەپێدانی هاوبەشە،ئەوەشی زیات کرد، گرنگترین

ئەزموونی هاوکاریی ڕێکخراوەکە ئەوەیە کە ڕێگەیەکی ڕاستی بە پێکەوەژیان دۆزیوەتەوە، کە بریتییە لە بێلایەنی، ڕووبەڕوونەبوونەوە و ئامانج نەگرتنی هیچ لایەنێکی سێیەم، کە ئەمەش ڕێگەی بە وڵاتانی هەرێمەکە داوە بەیەکەوە ماڵێکی هاوبەش بنیاد بنێن،لە کاتێکدا جیهان بەدەست گۆڕانکارییە خێراکانەوە دەناڵێنێت کە لە سەدەیەکدا نەبینراون، لەگەڵ توندبوونەوەی ململانێی نێوان دیالۆگ و ڕووبەڕووبوونەوە، بەدەستهێنانی قازانجی هاوبەش و فرەلایەنی و تاکلایەنی، شی داوای لە ڕێکخراوەکە کرد هەنگاو بنێت بە لەئەستۆگرتنی بەرپرسیارێتییە مێژووییەکەی و بە شێوەیەکی چالاکانە ئاراستەی داهاتوو دیاری بکات،دەستنیشانیشی کرد کە ڕێکخراوەکە داکۆکی لە بە جیهانیبوونی ئابووریی سوودبەخش و گشتگیر بکات، هاوکارییەکان لە بواری نەریتی وەکو بازرگانی، وەبەرهێنان، پەیوەندییە دوولایەنەکان، وزە و سەرچاوەکان بەهێزتر بکات، و هاوکاری لە بوارە نوێیەکاندا بەرفراوانتر بکات وەکو ژیریی دەستکرد، ئابووریی دیجیتاڵی، پیشەسازیی سەوز و کانزاگەریی سەوز بە مەبەستی قووڵکردنەوە و بەرزکردنەوەی ئاستی هاوکاریی هەرێمی،وتیشی، چین ڕێکخراوی هاوکاریی شەنگهای وەك بوارێکی لەپێشینە دەبینێت بۆ بەرەوپێشبردنی هاوکاریی کوالیتی بەرز لە دەستپێشخەریی پشتێن و ڕێگا و جێبەجێکردنی دەستپێشخەریی گەشەپێدانی جیهانی،بەپێی ئامارەکانی وەزارەتی بازرگانی، لە ساڵی ٢٠٢٥دا ئاڵوگۆڕی بازرگانیی چین لەگەڵ ئەندامانی دیکەی ڕێکخراوەکە گەیشتووەتە ٥٢٣.٥ ملیار دۆلار، کە ٨٪ی کۆی بازرگانیی دەرەکیی وڵاتەکەی پێکهێناوە، لە کاتێکدا لە ساڵی ٢٠٠١دا تەنها ١٢.١ ملیار دۆلار بووە،شی داوای لە وڵاتانی ڕێکخراوەکە کرد ڕێکاری هەماهەنگ بگرنە بەر بۆ ڕووبەڕووبوونەوەی هەڕەشە ئاسایشییە نەریتیی و هەروەها نانەریتییەکان، و داوای هەوڵدانی کرد بۆ ڕێگریکردن لە دەستوەردانی هێزە دەرەکییەکان لە کاروباری ناوخۆییان و مەترسی دروستکردن لەسەر ئاسایشی سیاسییان و تێکدانی سەقامگیریی هەرێمەکە،ئەوەشی زیاد کرد، چین ئامادەیە لەگەڵ هەموو لایەنەکاندا کار بکات بۆ جێبەجێکردنی چەمکێکی ئاسایشی هاوبەش، گشتگیر، هاوکارانە و بەردەوام، و کردنی ڕێکخراوی هاوکاریی شەنگهای بە سەکۆیەکی گرنگ بۆ جێبەجێکردنی دەستپێشخەریی ئاسایشی جیهانی،هەروەها شی جەختی لەسەر پێویستیی وڵاتانی ئەندام کردەوە بۆ پەیڕەوکردنی ڕوانگەیەك کە سەرنجی لەسەر خەڵك بێت و بنەمای دۆستایەتییەکی هەتاهەتایی دابمەزرێنن. ئاماژەی بەوەش دا چین ئامادەیە لەگەڵ هەموو لایەنەکان کار بکات بۆ جێبەجێکردنی دەستپێشخەریی شارستانیەتی جیهانی،لوتکەکە بە سەرۆکایەتیی سادیر

ج□بار□ق، س□رۆکی قیرغیزستان ب□□و□چوو، کە وڵا تەکەی خاوەنی سەرۆکایەتیی خولیی ڕێکخراوەکەیە،سەرکردەکانی وڵاتانی ئەندامی ڕێکخراوەکە بە تەواوی دەستکەوتەکانی گەشەپێدانی ڕێکخراوەکەیان لە ٢٥ ساڵی ڕابردوودا پەسەند کرد، و دانیان بەوەدا نا کە ڕێکخراوی هاوکاریی شەنگهای زامنی گرنگ بۆ ئاسایش و خۆشگوزەرانیی هەرێمەکە دابین دەکات و بووتە یەکێك لە بەردی بناغەکانی سەقامگیریی جیهانی و گەشەپێدانی ئابووری،ئەوان ستایشی بەشدارییە گرنگەکانی چینیان کرد وەك وڵا تێکی دامەزرێنەر لە بەرەوپێشبردنی گەشەی ڕێکخراوەکەدا و ڕێککەوتن لەسەر جێبەجێکردنی چالاکانەی نەخشەڕێگای ستراتیژیی لوتکەی تیانجینی ڕێکخراوەکە ،ئاماژەیان بەوەش کرد، لە بەرامبەر بارودۆخە ئاڵۆزە نێودەوڵەتییەکاندا، وڵاتانی ئەندام دەبێت بەیەکەوە کار بکەن بۆ بەرزکردنەوەی کاریگەریی ڕێکخراوەکە، پێشخستنی دروستکردنی سیستەمێکی بەڕێوەبردنی جیهانیی دادپەروەرانەتر و لۆجیکیتر، و گێڕانی ڕۆڵێکی گەورەتر لە پاراستنی ئاشتی، سەقامگیری و خۆشگوزەرانیی هەرێمەکە و جیهان،سەرکردەکانی وڵاتانی ئەندام، بەڵگەنامەی “ڕاگەیەندراوی بیشکێك”یان بەبۆنەی ٢٥ەمین ساڵیادی ڕێکخراوی هاوکاریی شەنگهای ئیمزا و بڵاوکردەوە، و پەسەندیان کرد بۆ: پرۆتۆکۆلی هەموارکردن و تەواوکردنی پەیماننامەی ڕێکخراوەکە، پەیڕەوی ناوخۆی مەڵبەندی گشتگیری ڕێکخراوەکە بۆ بەرەنگاربوونەوەی تەحەدیات و هەڕەشە ئاسایشییەکان، و پەیڕەوی مەڵبەندی دژە ماددە هۆشبەرەکان. هەروەها ٢٨ بەڵگەنامەی دەرئەنجامیان وەرگرت کە بوارەکانی ئاسایش، ئابووری، پەیوەندییە جەماوەرییەکان، هاوکاریی بەرهەمداری کولتووری و گەشەپێدانی ڕێکخراوەیی دەگرێتەوە،لە لوتکەکەدا بڕیار درا کە پاکستان سەرۆکایەتیی خولیی ڕێکخراوی هاوکاریی شەنگهای بۆ ساڵانی ٢٠٢٦- ٢٠٢٧ بگرێتە دەست.

و/ هەڵۆ حەسەن

سەرچاوە:

Xi: Development, security key to SCO

https://www.chinadaily.com.cn/a/202609/02/WS6a96fe58e4b06d4aa055bc58.html

یەکێتیی نەتەوەیی بەپێی یاسا، ئەزموونی چین.. هەڵۆ حەسەن

لە ١ی تەمموزی ٢٠٢٦دا،”یاسای پێشخستنی یەکێتی و پێشکەوتنی نەتەوەیی لە کۆماری میللی چین” بە فەرمی چووە بواری جێبەجێکردنەوە، ئەمەش بە یەکەمجارە چین چوارچێوەیەکی یاسایی نیشتمانیی گشتگیر تایبەت بە بەهێزکردنی یەکێتیی نەتەوەیی دابمەزرێنێت. یاساکە لە ١٢ی ئاداری ٢٠٢٦ لە چوارەمین کۆبوونەوەی ١٤یەمین کۆنگرەی نیشتمانیی نوێنەرانی گەل پەسەند کرا، و گۆڕانکارییەکی بەرچاو لە سیستەمی حوکمرانیی چین نیشان دەدات، بەوپێیەی یەکێتیی نەتەوەیی لە ئامانجێکی سیاسیی درێژخایەنەوە دەکاتە چوارچێوەیەکی نیشتمانیی بەپێی یاسا پابەندکەر. بە داپۆشینی بواری پەروەردە، کلتور، حوکمرانی، گەشەپێدانی ئابووری، فەزای ئەلیکترۆنی (سایبەر)، ئیدارەی گشتی و بەشداریی کۆمەڵایەتی، یاساکە ڕەنگدانەوەی هەوڵەکانی پەکینە بۆ دامەزراوەییکردنی تەبایی نیشتمانی لە ڕێگەی یاسادانانەوە، لەبری ئەوەی تەنها پاشکۆی ڕێنماییە ئیدارییەکان بێت. چین بە فەرمی دان بە ٥٦ گرووپی نەتەوەیی (ئێتنیکی) جیاوازدا دەنێت، کە تێکەڵاویان لەگەڵ یەکتردا لە سەدەکاندا شێوەی بە گەشەسەندنی مێژوویی و کلتوریی وڵاتەکە بەخشیوە. پێشەکیی یاسا نوێیەکە، نەتەوەی چین وەک کۆمەڵگەیەکی یەکگرتوو دەخاتە ڕوو کە لە ڕێگەی ئاڵوگۆڕ، هاوکاری و تێکەڵاوبوونی بەردەوامی نێوان ئەم گرووپە نەتەوەییانە دروست بووە. لە پاشخانی ئەم مێژووەوە، یاسادانانەکە بەهێزکردنی ناسنامەی نیشتمانیی هاوبەشی چینیی وەک ئامانجی سەرەکیی کاروباری نەتەوەیی دیاری دەکات، هاوکات جەخت لەسەر یەکسانیی نێوان هەموو نەتەوەکان و گەشەپێدانی هاوبەشیان دەکاتەوە. بنەمای یاسایی ئەم یاسایە، بە قووڵی لە دەستووری کۆماری میللی چین و چەمکی دروستکردنی هەستێکی بەهێزی کۆمەڵایەتی بۆ نەتەوەی چین ڕەگی داکوتاوە. یاساکە جەخت دەکاتەوە کە هەموو هاووڵاتییان و هەموو گرووپە نەتەوەییەکان لەبەرامبەر یاسادا یەکسانن و جیاکاری و چەوساندنەوەی نەتەوەیی قەدەغە دەکات. لە هەمان کاتدا، دەقەکە دەڵێت کە پاراستنی یەکێتیی نیشتمانی و پێشخستنی تەبایی نەتەوەیی، بەرپرسیارێتییەکی هاوبەشە لە ئەرکی دامەزراوە دەوڵەتییەکان، ڕێکخراوە کۆمەڵایەتییەکان، کۆمپانیاکان، دامەزراوە پەروەردەییەکان و تاکە هاووڵاتییاندا. هەروەها ڕەوایەتی بە

سەرکردایەتی گشتیی حزبی کۆمۆنیستی چین لە کاروباری نەتەوەییدا دەدات و ئەرکی هەماهەنگیکردن دەسپێرێت بە فەرمانگەی کاری بەرەی یەکگرتوو و دەسەڵاتدارانی کاروباری نەتەوەیی لە ئەنجومەنی دەوڵەتدا. بواری پەروەردە پێگەیەکی ناوەندی لە تەواوی یاساکەدا دەگرێت. قوتابخانەکان لە هەموو ئاستەکاندا پابەند کراون بە تێکەڵکردنی پەروەردەی کۆمەڵگەی هاوبەشی نەتەوەی چین لە ناو وانەکانی پۆل، ڕاهێنانی کۆمەڵایەتی و فێربوونی ئۆنلاین. یاساکە هەروەها هانی بەکارهێنانی پەرتووکی خوێندنی ئامادەکراوی نیشتمانی و پەرەپێدانی زمانی هاوبەشی نیشتمانی (مانیفێستی نیشتمانی) لە سەرانسەری وڵاتدا دەدات، هاوکات دان بە مافی یاسایی فێربوون و بەکارهێنانی زمان و ڕێنووسی کەمینە نەتەوەییەکاندا دەنێت و دەپارێزێت. لە ڕێگەی چاندنی یەکێتیی نەتەوەیی لە پرۆسەی پەروەردەدا، یاسادانەران هەوڵ دەدەن ناسنامەی هاووڵاتیبوون لەلای نەوەی نوێ بەهێز بکەن، هاوکات کلتور و کەلەپووری کۆمەڵگە ئێتنییە جیاوازەکانی چین بپارێزن.
لەسەر ئاستی جیاواز لە پەروەردە، یاسادانانەکە یەکێتیی نەتەوەیی بە قووڵی دەبەستێتەوە بە گەشەپێدانی هەرێمەکان و بەمۆدێرنکردنی ئابووری. حکومەتە خۆجێییەکان ئاڕاستە کراون کە ئاوێتەی تەبایی نەتەوەیی بکەن لە ناو پلانسازیی شار، خزمەتگوزارییە گشتییەکان، سیاسەتی نیشتەجێبوون، دامەزراندن و حوکمرانی کۆمەڵایەتیدا. یاساکە هانی ئاڵوگۆڕی نێوان هەرێمەکان دەدات لە نێوان خوێندکاران، مامۆستایان، پسپۆڕان و خۆبەخشاندا، هاوکات پشتگیری لە بەستنەوەی ژێرخانی گواستنەوە، لۆجستیک، سەرچاوەکانی ئاو، وزە و تۆڕەکانی زانیاری دەکات. گرنگییەکی تایبەت دراوە بە ناوچەکانی کەمینە نەتەوەییەکان لە ڕێگەی سیاسەتێکەوە کە بە باشترکردنی خزمەتگوزارییە گشتییەکان، خێراکردنی بوژاندنەوەی گوندەکان، بەهێزکردنی گەشەپێدان و ئاوێتەبوونی قووڵتر لە ئاستی ستراتیژییەکانی گەشەپێدانی نیشتمانیدا داڕێژراوە، لەوانەش دەستپێشخەریی (پشتێن و ڕێگا)، لەم چوارچێوەیەدا، گەشەپێدانی ئابووری تەنها وەک ئامانجێکی گەشەکردن سەیر ناکرێت، بەڵکو وەک میکانیزمێکی گرنگ بۆ بەهێزکردنی تەبایی نیشتمانی و ڕەخساندنی خۆشگوزەرانی هاوبەش دادەنرێت. کلتور تەوەرێکی دیکەی گرنگی ئەم چوارچێوە یاساییە نوێیەیە. یاساکە هانی حکومەتەکان لە هەموو ئاستەکاندا دەدات بە پاراستنی شوێنە مێژووییەکان، کەلەپووری کلتوری، موزەخانەکان، پەرتووکخانەکان، جەژنە نەریتییەکان و ئاڵوگۆڕی هونەری کە ڕەنگدانەوەی دروستبوون و گەشەکردنی نەتەوەی چینن. یاساکە پشتگیری لە ڕێزگرتنی یەکتر لە نێوان گرووپە

نەتەوەییە جیاوازەکاندا دەکات و هاوکات کار بۆ بڵاوکردنەوەی ئەوە دەکات کە بە "هەما هاوبەشەکانی شارستانییەتی چین" ناو زەد دەکرێن. گەشتیاری، پێشانگە کلتورییەکان، بەرنامەکانی ئاڵوگۆڕی گەنجان و چالاکییە خۆبەخشییەکان گشتیان هاندەدرێن وەک کەناڵی کرداری بۆ زیادکردنی کارلێک و لێکتێگەیشتنی نێوان کۆمەڵگەکان لە سەرانسەری وڵاتدا. یاسادانانەکە هەروەها بایەخێکی بەرچاو بە حوکمرانی لە سەردەمی دیجیتاڵدا دەدات. بە درککردن بە کاریگەرییە گەشەسەندووەکانی پلاتفۆرمە ئۆنلاینەکان، یاساکە دروستکردن یان بڵاوکردنەوەی هەر زانیارییەک کە رق و کینەی نەتەوەیی، جیاکاری ئەتنیکی، یان ناوەرۆکێک کە زیانبەخش بێت بە یەکێتی نیشتمانی تێدا بێت قەدەغە دەکات.

بەڕێوەبەرانی تۆڕەکان (سۆشیال میدیا و ئینتەرنێت) پابەند کراون بە لادانی ناوەرۆکی قەدەغەکراو، پاراستنی تۆماری پەیوەندیدارەکان و ڕاپۆرتکردنی سەرپێچییەکان بە دەسەڵاتدارە تایبەتمەندەکان. ئەم بڕگانە حوکمرانی فەزای ئەلیکترۆنی دەکەنە بەشێک لە چوارچێوە یاساییە فراوانەکەی چین بۆ پاراستنی تەبایی کۆمەڵایەتی و ڕەنگدانەوەی زیادبوونی جەختی حکومەتە لەسەر حوکمرانی دیجیتاڵی وەک بەشێک لە ئاسایشی نیشتمانی و ئیدارەی گشتی. جێبەجێکردنی دامەزراوەیی زۆر لەوانە دوورتر دەڕوات کە تەنها ئاژانسەکانی حکومەتی ناوەندی بگرێتەوە. یاساکە بەرپرسیارێتی دەسپێرێت بە حکومەتە خۆجێییەکان، کۆمپانیاکان، سەندیکاکان، قوتابخانەکان، ڕێکخراوە ئایینییەکان، کۆمەڵگە مەدەنییەکان، لیژنەکانی گەڕەک و لیژنەی گوندەکان بۆ ئەوەی یەکێتیی نەتەوەیی تەواو بکەن لەناو کارەکانی ڕۆژانەیاندا. هەروەها هەفتەی چوارەمی مانگی ئەیلوولی هەر ساڵێک دیاری دەکات وەک "هەفتەی ڕاگەیاندنی پێشکەوتن و یەکێتیی نەتەوەیی"، بەمەش میکانیزمێکی نیشتمانی بۆ پەروەردەی گشتی و هەڵمەتی هۆشیاری دروست دەکات. لە هەمان کاتدا، ماف بە هاووڵاتییان دراوە کە زانیاری بدەن لەسەر پێشێلکارییەکانی یاساکە، و دەسەڵاتدارانی گشتی ڕووبەڕووی ڕێکاری سزادان یان یاسایی دەبنەوە ئەگەر ئەرکە یاساییەکانی خۆیان ئەنجام نەدەن.

لەبەر ئەوە، یاسادانانەکە بەشداریی گشتی لەگەڵ لێپرسینەوەی دامەزراوەییدا وەک دوو میکانیزمی تەواوکار بۆ جێبەجێکردن تێکەڵ دەکات. لە ڕوانگەی حوکمرانییەوە، یاسای پێشخستنی یەکێتی و پێشکەوتنی نەتەوەیی وەک وەستانگەیەکی دامەزراوەیی گرنگ لە گەشەسەندنی یاسایی چیندا هەژمار دەکرێت. لەبری مامەڵەکردن لەگەڵ کاروباری نەتەوەییدا تەنها وەک سیاسەتێکی ئیداری، یاساکە پێکهاتەیەکی یاسایی گشتگیر دادەمەزرێنێت کە پەروەردە، گەشەپێدانی

ئابووری، پاراستنی کلتوری، حوکمرانی دیجیتاڵی، ئیدارەی گشتی و ئاسایشی نیشتمانی لەژێر چوارچێوەیەکی یاسایی یەکگرتوودا بەیەکەوە دەبەستێتەوە. چ بە سەنگاندنی لە ڕوانگەی گەشەسەندنی دەستوورییەوە، چ ئیدارەی گشتی، یان بەراوردکاری حوکمرانیی نەتەوەیی، یاساکە هەوڵدەدات لەسەر ئەوەی چۆن چینی هاوچەرخ ئیدارەی فرە نەتەوەیی بدات لە ڕێگەی دامەزراوە یاساییەکانەوە لەکاتێکدا بەدوای ئامانجە فراوانەکانی مۆدێرنکردنی نیشتمانی، سەقامگیری کۆمەڵایەتی و گەشەپێدانی درێژخایەندایە.

هەڵۆ حەسەن

سەرچاوە:
Ethnic Unity and Progress Law
https://www.chinalawtranslate.com/en/ethnic-unity-and-progress/-law

---

شیهایگە: چیرۆکی بە بەهەشتکردنی بیابانی تینوو.. هەڵۆ حەسەن

بنبڕکردنی هەژاری و بووژاندنەوەی گوندەکان بوونەتە تایبەتمەندییە سەرەکییەکانی ئەزموونی گەشەپێدانی چین لە چەند دەیەی ڕابردوودا. لە نێوان چەندین چیرۆکی گۆڕانکاری لەم وڵاتەدا، ئەزموونی ناوچەی ئۆتۆنۆمی نینگشیا هوی، وەک یەکێک لە سەرنجڕاکێشترین نموونەکان دەردەکەوێت، کە نیشانی دەدات چۆن پلاندانانی درێژخایەن، سیاسەتە ئاراستەکراوەکان و هاوکاری ناوچەیی دەتوانن داهاتووی ناوچەیەکی بێبەش لە ڕووی ئابوورییەوە سەرلەنوێ دابڕێژنەوە، نینگشیای دوێنێ کە بە وشکیی خاک و قورسیی ژیان دەناسرایەوە، نینگشیای ئەمڕۆ بە وەرچەرخانی ئابووری و کۆمەڵایەتیی خۆی، سەرنجی جیهانی ڕاکێشاوە. ئەم ڕاپۆرتە شی شی دەکاتەوە کە چۆن ڕووبەڕووی ئەو ڕابردووە پڕ لە تەحەددییە بوونەتەوە و چ ستراتیژێک بەکارهاتووە، هاوکات ئەو ڕێچکە سەرکەوتووە دەخاتە ڕوو کە دەبێتە ئیلهامبەخش بۆ وڵاتانی تر

لە پێناو گەشەپێدانی بەردەوامدا.

شیهایگۆ

بە چەندین دەیە، شیهایگۆ هاوواتای هەژاری و سەختی ژینگە بوو. ئەم ناوچەیە بە شاخی سەخت، دۆڵی قووڵ و سروشتێکی بێبەر و وشك دەورەدراوە. بارانبارینی ساڵانە کەمترە لە 200 ملیمەترە، لە کاتێکدا ڕێژەی بەهەڵمبوون لە 1000 ملیمەتر زیاترە، ئەمەش کشتوکاڵی زۆر قورس کردبوو. ناوە خۆجێییەکانی وەك “هانجیاوشوی” و “هانتینلینگ” (تەپۆڵکەی وشکەساڵەی) ڕەنگدانەوەی ململانەی چەندین نەوە بوون لە دژی وشکەساڵی و کەمیی ئاو،لە ساڵی 1972، ڕێکخراوی خۆراك و کشتوکاڵی نەتەوە یەکگرتووەکان (فاو) و بەرنامەی جیهانی خۆراك ، شیهایگۆیان وەك یەکێك لەو شوێنانەی جیهان دەستنیشان کرد کە کەمترین شیاوی بە ژیانی مرۆڤ هەیە.

سەرەتای گۆڕانکارییەکی مێژوویی

وەرچەرخانێکی مێژوویی لە ساڵی 1996دا هاتە کایەوە لە ڕێگەی ستراتیژی هاوکاری هەرێمی ڕۆژهەڵات-ڕۆژئاوای چین، کە هاوبەشییەکی درێژخایەنی لە نێوان پارێزگای فوجیان و نینگشیا لە مەودای زیاتر لە 2000 کیلۆمەترەوە دامەزراند،لە تەمموزی 1997دا، لە ژێر ڕێنمایی شی جینپینگ کە ئەو کاتە بەرپرسێکی باڵای فوجیان بوو، هەردوو ناوچەکە بە هاوبەشی گوندی مینینینگ – لە قەزای یەنگنینگ لە نزیك ینچوان دامەزراند. زیاتر لە 8000 دانیشتووی شیهایگۆ لە چیاکانەوە گوازرانەوە بۆ بیابانی گۆبی بەدوای دەرفەتی باشتردا.ساڵانی سەرەتایی زۆر قورس بوون. ناوچەکە بە لمی بیابان دەورەدرابوو، سەوزایی تێدا نەبوو، و تێکڕای داهاتی ساڵانەی خێزانە گواستراوەکان کەمتر بوو لە 500 یوان. بەڵام بە پشتیوانی بەردەوامی بەرپرسان، پسپۆڕانی تەکنیکی و بەرنامەکانی وەبەرهێنانی فوجیان، ئەم کۆمەڵگە نوێیە قۆناغ بە قۆناغ ژێرخان، کشتوکاڵ، نیشتەجێبوون و پیشەسازی خۆی گەشەپێدا.

لە یارمەتی دەرەکییەوە بۆ گەشەپێدانی بەردەوام

دوای نزیکەی سێ دەیە، هاوبەشیی نێوان فوجیان و نینگشیا لە یارمەتی دارایی سادەوە گۆڕاوە بۆ مۆدێلێکی گەشەپێدانی گشتگیر کە بوارەکانی هاوکاری پیشەسازی، پەروەردە، چاودێری تەندروستی، گەشەپێدانی بەهرەمەندان، ئابووری دیجیتاڵی و بەڕێوەبردنی گوندەکان دەگرێتەوە،ئەم مۆدێلە کە بە “مۆدێلی مینینینگ” ناسراوە،

بووەتە یەکێك لە دیارترین نموونەکانی چین لە هاوکاری دووقۆڵی ڕۆژهەڵات-ڕۆژئاوا و گەشەپێدانی هەرێمی هەماهەنگ،خودی شیهایگە تووشی گۆڕانکارییەکی سەرنجڕاکێش بووە. زیاتر لە پەنجا ساڵ دوای ئەوەی وەك ناوچەیەکی نەشیاو بۆ ژیان وەسفکرا، ئێستا ناوچەکە بەهۆی دەستکەوتەکانی لە کەمکردنەوەی هەژاری و گەشەپێدانی بەردەوامدا دانپێدانانی نێودەوڵەتی بەدەستهێناوە.

ئەزموونی چین لە کەمکردنەوەی هەژاریدا

کەمپەینی فراوانتری چین بۆ کەمکردنەوەی هەژاری، زەمینەی نیشتمانی بۆ سەرکەوتنی شیهایگە دابین دەکات،لە ساڵی 2012دا، نزیکەی 99 ملیۆن هاووڵاتی گوندنشینی چین هێشتا لەژێر هێڵی هەژاریدا دەژیان. لە ڕێگەی سیاسەتە ئاڕاستەکراوەکانی کەمکردنەوەی هەژارییەوە – بە بەرنامەکانی گواستنەوەی نیشتەجێبوون، گەشەپێدانی پیشەسازی، پشتیوانی پەروەردەیی، پاراستنی تەندروستی وەبەرهێنانی ژێرخان – چین ڕایگەیاند کە تا کۆتایی ساڵی 2020 هەژاری ڕەهای لە گوندەکاندا بەپێی پێوەرە نیشتمانییەکانی خۆی بنبڕ کردووە.
بەپێی زانیارییەکانی بانکی جیهانی، لەم دەیان ساڵەی دواییدا نزیکەی 100 ملیۆن کەس لە هەژاریی ڕەها ڕزگارکراون، و چین پشکی زیاتر لە 70٪ی کەمکردنەوەی هەژاری لەسەر ئاستی جیهان لەم ماوەیەدا بەرکەوتووە. هەروەها وڵاتەکە 10 ساڵ پێش وادەی دیاریکراو، گەیشتە ئامانجی کەمکردنەوەی هەژاری لە ئامانجەکانی گەشەپێدانی بەردەوامی نەتەوە یەکگرتووەکان بۆ ساڵی 2030.

بووژاندنەوەی گوندەکان بنبڕکردنی هەژاریی

ئەمڕۆ، ستراتیژی چین لە بنبڕکردنی هەژاری تێپەڕیوە و بەرەو بووژاندنەوەی درێژخایەنی گوندەکان و خۆشگوزەرانی هاوبەش هەنگاو دەنێت،نموونەیەکی دیار لەم بوارەدا، دامەزراندنی گوندێکی شانۆیی ناوازەیە بۆ یادکردنەوەی 30 ساڵەی هاوکارییەکانی نێوان فوجیان و نینگشیا. ئەم پڕۆژەیە مێژووی ناوخۆیی دەگۆڕێت بۆ گەشتوگوزاری ڕۆشنبیری، ئەمەش ڕێگەی بۆ زیاتر لە 100 دانیشتووی ناوچەکە داوە ببنە ئەکتەر و نمایشکار، لە هەمان کاتدا دەرفەتی کاری نوێ لە ڕێگەی گەشتوگوزار، بەرهەمە خۆماڵییەکان و کەلەپووری کولتوورییەوە دەڕەخسێنێت،مەزندە دەکرێت نزیکەی 2500 دانیشتووی ناوچەکە لە ڕێگەی زیادبوونی داهاتیانەوە سوودمەند بن لەم دەستپێشخەرییە هاوبەشەی کولتوور و گەشتوگوزار.

چیرۆکی گەشەپێدان

گۆڕانکارییەکانی شیهایگە دەیسەلمێنن کە نەهێشتنی هەژاری پێویستی بە پلاندانانی درێژخایەن، گەشەپێدانی ژێرخان، سیاسەتی گشتیی ئاڕاستەکراو، هاوکاری ناوچەیی و وەبەرهێنانی بەردەوام هەیە لە سەرمایەی مرۆییدا، بۆ زۆرێك لە وڵاتانی تازەپێگەیشتوو کە هەوڵی مۆدێرنەکردن دەدەن لەگەڵ پاراستنی ڕێڕەوی سەربەخۆی گەشەپێدانی نیشتمانی خۆیان، ئەزموونی نینگشیا وانەی بەنرخ پێشکەش دەکات لەسەر چۆنییەتی تێکەڵکردنی پلاندانانی حکومی، هاوبەشیی هەرێمی، گەشەپێدانی پیشەسازی و بەشداری کۆمەڵگەی ناوخۆیی،چیرۆکی شیهایگە تەنها سەرکەوتنێکی ناوچەیی نییە؛ بەڵکو نوێنەرایەتی یەکێك لە گرنگترین نموونەکانی کەمکردنەوەی هەژاری لەسەر ئاستی بەرفراوان و گۆڕینی گوندەکان دەکات لە سەدەی بیست و یەکەمدا.

هەڵۆ حەسەن

چین بەڵگەنامەیەکی فەرمی و گشتگیر بڵاو دەکاتەوە و دەقەکەشی وەردەگێڕدرێتە سەر زمانی کوردی

نووسینگەی ڕاگەیاندنی ئەنجومەنی دەوڵەتی کۆماری گەلی چین، بەڵگەنامەیەکی فەرمی و گشتگیری (نیازنامە / ڕاپۆرتی سپی) لەژێر ناونیشانی “حوکمرانیی جیهانیی دادپەروەرانەتر و یەکسانتر؛ بنەماکان، پێشنیارەکان و هەنگاوەکانی چین (حوزەیرانی ٢٠٢٦)” بڵاوکردەوە. ئەم بەڵگەنامە ستراتیژییە تیشك دەخاتە سەر دیدگای فەرمی پەکین بۆ چاکسازی لە سیستەمی نێودەوڵەتی و چەسپاندنی بنەماکانی فرەجەمسەری لە جیهاندا،هاوکات لەگەڵ بڵاوبوونەوەی نێودەوڵەتیی ئەم بەڵگەنامەیەمدا، تەواوی ناوەڕۆکی ئەم کتێبە فەرمییە لەلایەن “هەڵۆ حەسەن”ەوە وەرگێڕدراوەتە سەر زمانی کوردی، بە ئامانجی ئاشناکردنی خوێنەر و توێژەرانی کورد بە پڕۆژە و

تێڕوانینە جیۆپۆلەتیکییەکانی چین لە ناوچەکە و جیهاندا. ناوەڕۆکی بەڵگەنامە فەرمییەکە چییە؟.
ئەم بەڵگەنامە گشتگیرە نێودەوڵەتییە لە سێ تەوەری سەرەکیدا کورت دەبێتەوە:
بنەماکان: تێڕوانینەکانی چین بۆ بنیاتنانی حوکمرانییەکی جیهانی کە لەسەر بنەمای دادپەروەری، هاوسەنگی و ڕێزگرتنی هاوبەش بێت.
پێشنیارەکان: پێشکێشکردنی دەستپێشخەریی کرداری بۆ چارەسەرکردنی قەیرانە ئابووری و گەشەپێدانییەکان لەسەر ئاستی نێودەوڵەتی.
هەنگاوەکان: ئەو کارنامە، پڕۆژە و هەوڵە دیپلۆماسیانەی کە پەکین بۆ پاڵپشتیکردنی وڵاتانی گەشەسەندوو و هێزەکانی باشووری جیهانی - گرتوویەتیە بەر.
گرنگی وەرگێڕانی ئەم بەڵگەنامە فەرمییە بۆ زمانی کوردی لەوەدایە کە دەبێتە سەرچاوەیەکی یەکەمین، ڕاستەوخۆ و باوەڕپێکراو بۆ ناوەندەکانی توێژینەوە، زانکۆکان و خولیایانی بواری پەیوەندییە نێودەوڵەتییەکان لە هەرێمی کوردستان. ئەم بەرهەمە یارمەتیدەر دەبێت تا خوێنەری کورد بە قووڵی لە دینامیکی نوێی هێزە جیهانییەکان و ڕۆڵی ستراتیژیی پەکین لە داڕشتنەوەی داهاتووی حوکمرانیی جیهانیدا تێبگات.

پڕۆژەی شی جینپینگ بۆ ئاشتی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست. هەڵۆ حەسەن

ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست کە بە یەکێك لە ناوچە ئاڵۆزەکانی جیۆپۆلیتیکی و ناجێگیرترین ناوچەی سیستەمی نێودەوڵەتییە،لەم چوارچێوەیەدا ئەو پڕۆژەیەی کە شی جینپینگ سەرۆکی چین پێشنیاری کردووە،چوارچێوەیەکی دیپلۆماسی ڕوون بۆ چارەسەرکردنی هەردوو قەیرانی دەستبەجێ و هۆکارە بنەڕەتییەکانی ناسەقامگیرییە،پڕۆژەی شی جینپینگ لەسەر بنەمای پەیوەندییە نێودەوڵەتییەکان و ئاسایشی گەشەپێدان دامەزراوە، ڕەنگدانەوەی ڕێبازێکی بەدیل بۆ چارەسەرکردنی ناکۆکییەکان و حوکمڕانی ناوچەیی،لە ناوەڕۆکی ئەم چوارچێوەیەدا

بنەمای پێکەوەژیانی ئاشتیانە هەیە، کە جەخت لەسەر پێویستی گفتوگۆ و ڕێزگرتنی یەکتر و هاوکاری دەکاتەوە. سروشتی یەکتر گرێدراوی دەوڵەتانی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست وا دەکات ستراتیژییە ئەمنییەکانی تاکلایەنە بەکاریگەر بن، ئەزموونە مێژووییەکان دەریانخستووە کە پەرەسەندنی ململانێکان- چ سیاسی، ئابووری، یان مرۆیی- بە ناچاری سنوورە نیشتمانییەکان تێدەپەڕێنێت، بەم پێیە پەروەردەکردنی متمانە و پێشخستنی ئاشتەوایی پێکهاتەی سەرەکین بۆ بنیاتنانی نەزمێکی ناوچەیی هاوبەش، بە هەمان شێوە ناوەندییە بنەمای "ڕێزگرتن لە سەروەری نەتەوەیی"، کە بەردێکی بناغەی یاسای نێودەوڵەتی هاوچەرخ پێکدەهێنێت، ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست چەندین جار شاهیدی دەرئەنجامەکانی دەستوەردانەکانی دەرەکی و سەپاندنی مۆدێلی سیاسی بووە، لە ئەنجامدا بۆتە هۆی ناسەقامگیری درێژخایەن بە داکۆکیکردن لە دەستوەرنەدان و ڕێزگرتن لە ڕێڕەوی سیاسی و گەشەپێدانی هەڵبژێردراوی هەر دەوڵەتێك، دیدگای چوار خاڵی چین جەخت لەسەر گرنگی چارەسەری ناوخۆیی بۆ ئاڵنگاریی ناوچەیی دەکاتەوە، ڕەهەندی سێیەم، "پابەندبوون بە یاسای نێودەوڵەتی"، کە لەسەر پێویستی نەزمێکی نێودەوڵەتی لەسەر بنەمای یاسا کە لەسەر بنەمای دادپەروەری و یەکدەنگی بێت. جێبەجێکردنی هەڵبژێردراوی نۆرمەکانی یاسایی و ڕێوشوێنی تاکلایەنە، پێکهاتەکانی حوکمڕانی جیهانی تێکدەدەن و متمانە لە نێوان دەوڵەتەکاندا دەشێوێنن، بۆیە پشتگیریکردنی جاڕنامەی نەتەوە یەکگرتووەکان و بەهێزکردنی میکانیزمە فرەلایەنەکان بۆ دڵنیابوون لە شەرعییەت و ڕێگریکردن لە پەرەسەندنی ململانێکان، لە کۆتایی پرۆژەکەی شی جینپینگ یەکخستنی "گەشەپێدان و ئاسایش" ستراتیژییەکی درێژخایەن بۆ ئاشتی بەردەوام دەخاتە ڕوو. ڕێوشوێنە ئەمنییەکان بە تەنیا ناتوانن چارەسەری ڕەگ و ڕیشەی هۆکارەکانی ناسەقامگیری بکەن، وەك نایەکسانی ئابووری، بێکاری ئەم ڕێبازە بە بەستنەوەی گەشەی ئابووری بە چوارچێوە ئەمنییەکانەوە لەگەڵ تیۆرییە فراوانەکانی ئاسایشی مرۆیی و گەشەسەندنی بەردەوامدا هاوتەریب دەبێت. وە بەرهێنان لە ژێرخانی ئابووری، بازرگانی و هاوکاری ناوچەیی دەتوانێت بەشداربێت لە کەمکردنەوەی گرژییەکان و پەروەردەکردنی خۆڕاگری لە سەرانسەری کۆمەڵگاکاندا، لە چوارچێوەی چوار خاڵی شی جینپینگ ڕێڕەوێکی ستراکتەر و پراگماتیك بەرەو ئاشتی لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستدا پێشنیار دەکات لە کاتێکدا جێبەجێکردنی پەیوەستە بە ئامادەیی ئەکتەرە ناوچەیی و نێودەوڵەتییەکان، بەڵام مۆدێلێکی چەمکی بەنرخ بۆ چارەسەرکردنی یەکێك لە ئاڵنگارییە هەمیشەییەکان لە سیاسەتی جیهانیدا دابین دەکات.

ڕووکردنە پەکین، نەخشەی نوێی ئۆپۆزسیۆنی تایوان.. هەڵۆ حەسەن

کۆبوونەوەی نێوان شی جینپینگ،سەرۆکی چین و چەنگ لی ون، سەرۆکی ئۆپۆزسیۆنی تایوان-"کوومیتانگ"،زیاتر لە پەیوەندییەکی هەماداری نێوان دوو هێزی سیاسی مێژوویی ساتێکی ستراتیژییە کە تێیدا پەکین بە ڕوونی و متمانەوە دیدگای درێژخایەنی خۆی بۆ پەیوەندییەکانی نێوان گەرووەکان تایوان – چین خستەڕوو. لێدوانەکانی شی لە کاتی کۆبوونەوەکەدا تەنیا زمانی دیپلۆماسی نەبوو،بەڵکو ناسنامەی نەتەوەیی و گۆڕانکاری جیهانی بە چوارچێوەیەکی ستراتیژی یەکگرتوو دەبەستەوە،لە گوتاری شی جینپینگدا چەمکی "گەنجبوونەوەی گەورەی نەتەوەی چین" هەیە. شی بە جەختکردنەوە لەوەی کە ئەم پرۆسەیە "ناگۆڕێت" بەبێ گوێدانە گۆڕانکارییەکانی دیمەنی نێودەوڵەتی، پرسی تایوانی لە ناکۆکییەکی سیاسییەوە بەرزکردەوە بۆ بابەتی حەتمییەتی مێژوویی لەم چوارچێوەیەدا، تایوان بەشێکی دانەبڕاوە لە بوژانەوەی شارستانییەتی فراوانتری چین،یەکگرتنەوە وەك ئامانجێکی کورتخایەن مامەڵەی لەگەڵدا ناکرێت، بەڵکو وەك ئەرکێکی درێژخایەن کە لە سەرهەڵدانی چین وەك زلهێزێکی جیهانیدا چەسپاوە،وەسفکردنی گەشەسەندنی یەکگرتن لە نێوان هەردوو دیوی گەرووەکە. لەبری ئەوەی یەکگرتنەوە وەك دەرئەنجامێکی کەبەکەکار یان نادیار وێنا بکرێت، وەك پرۆسەیەکی سروشتی و نەبڕاوە بەهۆی کولتووری هاوبەش و وابەستەیی ئابووری و پەیوەندییە مێژووییەکانەوە دەجووڵێت. پەکین بە بنیاتنانی ئەم هەستە حەتمییە، هەوڵدەدات تێڕوانینەکان دابڕێژێتەوە،چ لە ئاستی ناوخۆیی و چ لە ئاستی نێودەوڵەتیدا – بەجۆرێك کە یەکگرتنەوە نەك هەر خوازراو بەڵکو شتێکی حەتمی دەربکەوێت،جەختکردنەوەی شی لەسەر ناسنامەی هاوبەش زیاتر ئەم گۆڕانەوەیە بەهێز دەکات، بە وەسفکردنی خەڵکی هەردوو دیوی گەرووەکە- تایوان – چین وەك "یەك خێزان"، بەردەوامی کولتووری و

مێژوویی وەك بناغەیەك بۆ یەكێتی سیاسی ئەمە ئامرازێكی ستراتیژییە كە ئامانجی بەرپەرچدانەوەی ئەو هەوڵانەیە كە پەرە بە دابەشبوون یان ناسنامەی جیابوونەوەی تایوان لە چین دەدەن. لە چوارچێوەی كێبەركێی ئایدیۆلۆژی جیهانی ئەمڕۆدا، كە زۆرجار سیاسەتی ناسنامە ڕۆڵێكی سەرەكی دەگێڕێت، ئەم چوارچێوەدانانە ڕێبازی چین وەك ئەوەی كە ڕەگ و ڕیشەی لە یەكێتی و میرات و داهاتووی بەكۆمەڵدا هەیە،دادەنێت،لە كۆبوونەوەكەدا شی بە گرنگی دان بە كۆدەنگی ساڵی 1992 وەك بنەمایەكی سیاسی بۆ دووپاتكردنەوەی ئەم بنەمایە بۆ ڕوونی ئەو سنوورانە دیاری دەكات كە دیالۆگ لە چوارچێوەیاندا ڕووبدات. ئەمەش ڕەنگدانەوەی نەخشێكی فراوانترە لە ستراتیژی چینیدا: بڕیاری پەیوەندیكردن لەگەڵ ”كوومیتانگ” نەك هێزەكانی داكۆكی لە “سەربەخۆیی تایوان”- ڕێبازێكی هەڵبژێردراو و پراگماتیك بۆ دیپلۆماسی نیشان دەدات. ئەو ئەكتەرانە بەهێز دەكات كە ئامادەن لە چوارچێوەی یەك چیندا كاربكەن لە هەمان كاتدا ئەو كەسانە پەراوێز دەخات كە تەحەدای دەكەن،لە لایەكی دیكەوە لێدوانەكانی چێنگ لی-ون ڕەهەندێكی تەواوكەری گرنگ دەخەنە ڕوو. بانگەوازەكەی بۆ “چارەسەرێكی سیستماتیكی بۆ ڕێگریكردن و دووركەوتنەوە لە شەڕ” و كردنی گەرووی تایوان بە “مۆدێلێك بۆ چارەسەركردنی ئاشتیانەی ململانێكان” لە نزیكەوە هاوتەریبە لەگەڵ گێڕانەوەی پەسەندكراوی پەكین بۆ گەشەپێدانی ئاشتیانە. چێنگ لی-ون زیاتر لەوە وتی:ناتوانین ڕێگە بدەین تایوان و گەرووی تایوان ببنە گۆڕەپانی شەڕ وەك ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست،ئەمە هەڵبژاردنە لە نێوان ئاشتی و شەڕدا”، چێنگ بە دووپاتكردنەوەی پشتگیری لە كۆدەنگی “یەك چین”ی ساڵی 1992 و دژایەتیكردنی ڕوونی بۆ سەربەخۆیی تایوان، بە شێوەیەكی كاریگەر كوۆمینتانگ لە چوارچێوەی سیاسی قبوڵكراوی پەكیندا دادەنێت. ئەمە لە ڕووی ستراتیژییەوە ئەوە نیشان دەدات كە هێزێك لە ناو تایواندا هەن كە ئامادەن لە ژێر بنەمای یەك چیندا بە شێوەیەكی بنیاتنەر بەشداری بكەن، ئەمەش ستراتیژی بەشداریكردنی هەڵبژێردراوی چین بەهێز دەكات،لە ڕوانگەیەكی ستراتیژییەوە، كۆبوونەوەی شی-چێنگ ڕێبازی دوو ڕێڕەوی چین دەخاتە ڕوو كە بریتییە لە تێكەڵكردنی بەشداریكردنی ئاشتیانە لەگەڵ ڕێگرییەكی پتەو. لە كاتێكدا پەكین بەردەوامە لە پەرەپێدانی توانا سەربازییەكانی و ئاماژەیە بە ئیرادەی خۆی، لە هەمان كاتدا پەرە بە گفتوگۆ و یەكگرتنی ئابووری دەدات. بانگەوازی شی بۆ باشتركردنی خۆشگوزەرانی خەڵكی هەردوو دیوی گەرووكە”تایوان – چین” و فراوانكردنی دەرفەتەكان- بەتایبەتی بۆ گەنجانی تایوان- جەخت لەسەر گرنگی هێزی نەرم لە ستراتیژی چین دەكاتەوە. ئەم تێكەڵەی ئامێرە ڕەق و نەرمە

ڕەنگدانەوەی تێگەیشتنەکی ئاڵۆزی لە دەوڵەتسازی مۆدێرن، کە کاریگەری لە ڕێگەی چەندین کەناڵەوە لە یەک کاتدا بەکاردەهێنرێت،لە چوارچێوەی فراوانتری سیاسەتی جیهانیدا، لێدوانەکانی شی پەیامەکی ڕوونیشیان هەیە سەبارەت بە بەشداریکردنی دەرەکی. بە ڕاگەیاندنی ئەوەی کە داهاتووی پەیوەندییەکانی نێوان گەرووەکان دەبێ “لە دەستی گەلی چینیدا” بمێنێتەوە، هەڵوەستی درێژخایەنی چینی دووپاتکردەوە کە پرسی تایوان پرسێکی ناوخۆییە. ئەم هەڵوەستە بە تایبەتی لە نێوان چڕبوونەوەی کێبەرکێی نێوان چین و ئەمریکادا گرنگە. لەگەڵ قووڵبوونەوەی ڕکابەرییە جیۆپۆلیتیکییەکان، تایوان بووەتە خاڵی سەرەکی گرژی ستراتیژی. بۆیە پەیامی شی تەنها ئاراستەی تایوان نییە بەڵکو ئاراستەی کۆمەڵگەی نێودەوڵەتیش دەکات، چین بەدوای چارەسەرکردندا دەگەڕێت لە ڕێگەی دایناميکی ناوخۆییەوە نەک دەستوەردانی دەرەکی،جگە لەوەش دیدگای شی لەگەڵ سروشتی پەرەسەندنی سیستەمی نێودەوڵەتیدا هاوتەریبە. لە سەردەمێکدا کە زیاتر بە فرە جەمسەری و وابەستەیی ئابووری و گۆڕانی هاوسەنگی هێز پێناسە دەکرێت، چین خۆی وەک هێزێکی سەقامگیرکەر کە بانگەشە بۆ گەشەپێدانی ئاشتیانە دەکات، جێگیر دەکات. پێکین بە جەختکردنەوە لەسەر گفتوگۆ و هاوکاری و خۆشگوزەرانی هاوبەش، بەدیلێک بۆ گێڕانەوەی ململانێ-بزوێنەر دەخاتە ڕوو. پرسی تایوان، لەم چوارچێوەیەدا، دەبێتە کێسێکی تاقیکردنەوە بۆ ئەوەی کە ئایا دەتوانرێت ناکۆکییە جیۆپۆلیتیکییە گەورەکان لە ڕێگەی ستراتیژی درێژخایەنەوە بەڕێوەببرێن نەک ڕووبەڕووبوونەوەی دەستبەجێ،دیداری نێوان شی جینپینگ و چێنگ لی ون وەک ڕووداوێکی ستراتیژی کاریگەرییەکی دوور مەودای هەیە. ڕێبازی چین بۆ پرسی تایوان لەخۆدەگرێت: لە بنەڕەتدا نەگۆڕ، لە تاکتیکدا نەرم و نیان و لە گێڕانەوەی حەتمییەتی مێژووییدا زەمینەسازی کراوە. شی لە ڕێگەی زمانی “ناسنامەی هاوبەش” و “گەنجبوونەوەی نیشتمانی”، وتی: یەکگرتنەوەی ئاشتیانە نەک هەر مومکینە بەڵکو لەگەڵ ڕێڕەوی فراوانتری سەرهەڵدانی چین هاوتەریبە. ئایا ئەم دیدگایە بەدی دێت یان نا، بەندە بە یارییەکی ئاڵۆزی دایناميکی ناوخۆیی، پێشهاتە ناوچەییەکان و گۆڕانکارییەکانی دەسەڵاتی جیهانی- بەڵام ئاراستەی ستراتیژی پەکین ڕوونە، یەکگرتووە و ڕەنگ و ڕیشەی قووڵی لە تێگەیشتنی لە مێژوو و داهاتوودا هەیە.

سیاسەتی دەرەوەی چین لە جیهانێکی شێواودا.. هەڵۆ حەسەن

شیکارییەک بۆ کۆنگرە ڕۆژنامەوانییەکەی وانگ یی

لە ئێستادا سیستەمی نێودەوڵەتی نادڵنیایی قووڵی بەخۆیەوە بینیوە، چین هەوڵدەدات خۆی وەک هێزێکی سەقامگیرکەر لە سیاسەتی جیهانیدا جێگیر بکات. لە میانی کۆنگرەیەکی ڕۆژنامەوانیدا کە لە 8ی ئازاری 2026 لە پەراوێزی دانیشتنی چوارەمی 14ەمین کۆنگرەی نیشتمانی گەل لە پەکین بەڕێوەچوو، وەزیری دەرەوەی چین وانگ یی هێڵکارییەکی گشتگیری لەبارەی ئەولەویەتەکانی سیاسەتی دەرەوەی چین و دیدگای چین بۆ نەزمی جیهانی پەرەسەندوو خستەڕوو، پەکین چۆن گێژاوی جیۆپۆلەتیکی ئەمڕۆ لێکدەداتەوە و چۆن بەنیازە وەڵامی ئاڵۆزییە پەرەسەندووەکانی پەیوەندییە نێودەوڵەتییەکان بداتەوە؟،وانگ یی ژینگەی نێودەوڵەتیی ئێستای بە ژینگەیەک وەسف کرد کە بە "گۆڕانکارییەکانی سەدەی نەبینراو" دیاری کراوە. شەڕەکان، ناسەقامگیری سیاسی و پەرەسەندنی کێبەرکێی ستراتیژی کێشەکی نادڵنیایی لە سەرانسەری چەندین ناوچەدا دروستکردووە- لە ئەوروپاوە تا ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست و هیندستان-ئاسیا،لەم چوارچێوەیەدا چین بەدوای سەقامگیریدا دەگەڕێت نەک ڕووبەڕووبوونەوە. پەکین ستراتیژی دیپلۆماسی وڵاتەکەی لە ڕێزگرتن لە سەروەری و دژایەتیکردنی تاکلایەنە و پشتیوانی لە هاوکاری نێودەوڵەتیدا سەرچاوەی گرتووە. بە گوتەی وانگ یی، چین بەنیازە بەردەوام بێت لە بەرەوپێشبردنی دیپلۆماسی فرەلایەنە و بەرەنگاربوونەوەی ئەوەی کە بە سیاسەتی دەسەڵات وەسفی دەکات لە پەیوەندییە نێودەوڵەتییەکاندا،سەرکردایەتی چین پێیوایە کە گەشەسەندنی کاریگەرییە جیهانییەکەی مەبەست لێی تەحەدای سیستەمی نێودەوڵەتی نییە بەڵکو چاکسازییە بۆ ئاراستەیەکی هاوسەنگتر و گشتگیرتر

دیپلۆماسی سەرۆکی دەوڵەت وەک ئامرازێکی ستراتیژی

یەکێک لە تەوەرە سەرەکییەکانی کۆنگرە ڕۆژنامەوانییەکە گرنگی ئەو

شتە بوو کە بەرپرسانی چین پێی دەڵێن: "دیپلۆماسی سەرۆکی دەوڵەت"، کۆبوونەوە و سەردانەکانی سەرۆک شی جینپینگ بۆ وڵاتانی جیاواز لە ماوەی ساڵی ڕابردوودا وەک میکانیزمێکی سەرەکی پێشکەشکرا کە لە ڕێگەیەوە چین هاوبەشییەکان بەهێز دەکات و پەیوەندییە جیهانییەکان بەڕێوەدەبات،لە باشووری ڕۆژهەڵاتی ئاسیا و ئاسیای ناوەڕاستەوە تا ڕووسیا و ئەوروپا، چین پەیوەندی دیپلۆماسی لەگەڵ سەرکردەکانی جیهان چڕتر کردەتەوە. هەروەها پەکین بەنیازە لە ساڵی 2026دا چەندین بۆنەی گەورەی نێودەوڵەتی میوانداری بکات، لەوانە کۆبوونەوەی سەرکردە ئابوورییەکانی ئاپێک و دووەمین لوتکەی چین و وڵاتانی عەرەبی، ئەم دەستپێشخەرییانە ڕەنگدانەوەی خواستی چینە بۆ فراوانکردنی دەستڕاگەیشتنە دیپلۆماسییەکانی لە هەمان کاتدا خۆی وەک ئەکتەرێکی ناوەندی لە حوکمڕانی جیهانیدا پیشان دەدات، پەیوەندی نێوان چین و ڕووسیا لە کەنگرە ڕۆژنامەوانییەکەدا گرنگییەکی تایبەتی پێدرا. وانگ یی هاوبەشییەکەی بە جێگیر و خۆڕاگر وەسف کرد سەرەڕای گرژییە نێودەوڵەتییەکان، بەگوێرەی پەکین، پەیوەندی چین و ڕووسیا لەسەر ڕێزگرتنی یەکتر و هەماهەنگی ستراتیژی بنیات نراوە نەک پێکهاتەی هاوپەیمانی فەرمی. هەردوو وڵات زۆرجار لە پرسە نێودەوڵەتییە گەورەکاندا هاوکاری دەکەن و زۆرجار هەڵوێستی هاوشێوەیان هەیە لە بارەی حوکمڕانی جیهانی و ئەمنییەوە،لە ڕوانگەی چینەوە، ئەم هاوبەشییە بەشێکە لە هەوڵێکی فراوانتر بۆ هاندانی سەرهەڵدانی جیهانێکی فرە جەمسەری، کە دەسەڵات بە شێوەیەکی یەکسانتر لە نێوان گەلاندا دابەش دەکرێت نەک لە یەک بلۆکی باڵادەستدا چڕببێتەوە.

هەڵوێستی چین لە بارەی ململانێکانی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست

یەکێکی دیکە لە سەرنجە سەرەکییەکانی لێدوانەکانی وانگ یی، پەرەسەندنی گرژییەکان بوو لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست، بە تایبەتی ئەو ململانێیەی کە ئێرانی تێدابوو و ناسەقامگیری بەرفراوانی ناوچەکە،چین داوای ئاگربەستی دەستبەجێی کرد و داوای لە هەموو لایەنەکان کرد خۆیان لە پەرەسەندنی زیاتری سەربازی بەدوور بگرن. پەکین جەختی لەوە کردەوە کە بەکارهێنانی هێز بە دەگمەن دەبێتە هۆی چارەسەری درێژخایەن و گفتوگۆی سیاسی تاکە ڕێگای بژاردەیی بۆ سەقامگیری بەردەوام دەمێنێتەوە،ڕێبازی دیپلۆماسی چین بۆ ناوچەکە لەسەر چەند بنەمایەکە: ڕێزگرتن لە سەروەری نیشتمانی، ڕەتکردنەوەی دەستێوەردانی دەرەکی و پشتگیریکردن لە چارەسەرکردنی دانوستان. پەکین تادێت خۆی وەک ناوبژیوانێک جێگیر کردووە کە توانای پەیوەندیکردن لەگەڵ چەندین ئەکتەر لە ناوچەکەدا هەبێت،لە دەرەوەی

ململانێ ناوچەییەکان، چین بانگەشە بۆ چاکسازی فراوانتر لە دامەزراوەکانی حوکمڕانی جیهانیش دەکات. بەرپرسانی چین تیشکیان خستە سەر گرنگی دەستپێشخەرییەکان کە ئامانجیان ئەوەیە دامەزراوە نێودەوڵەتییەکان زیاتر نوێنەرایەتی وڵاتانی تازە پێگەیشتوو بکەن،چین دەڵێت کە سیستەمی نێودەوڵەتی ئێستا بە شێوەیەکی گونجاو ڕەنگدانەوەی گەشەسەندنی کاریگەری ئابووری و سیاسی باشووری جیهانی نییە. لە ماوەی چوار دەیەی ڕابردوودا وڵاتانی تازە پێگەیشتوو بە شێوەیەکی بەرچاو پشکی خۆیان لە ئابووری جیهانی زیاد کردووە، ئەمەش وایکردووە ببنە ئەکتەرێکی ناوەندی لە گەشەپێدانی جیهانیدا،لە ڕێگەی پلاتفۆرمەکانی وەک برێکس و ڕێکخراوی هاوکاری شەنگهای، پێکین هیوادارە هاوکارییەکانی نێوان وڵاتانی ئابووری تازە پێگەیشتووی بەهێزتر بکات و کاریگەرییان لە داڕشتنی یاسا جیهانییەکان زیاد بکات.

چین و ئەمریکا

سەرەڕای زیادبوونی کێبڕکێی نێوان چین و ئەمریکا، وانگ یی جەختی لەسەر گرنگی پاراستنی پەیوەندیی سەقامگیری نێوان ئەو دوو زلهێزە کردەوە،ڕووبەڕووبوونەوەی نێوان دوو گەورەترین ئابووری جیهان دەتوانێت لێکەوتەی جددی بۆ سەقامگیری جیهانی هەبێت،هەڵوەستی فەرمی چین لە سێ بنەمادا دەمێنێتەوە: ڕێزگرتنی یەکتر، پێکەوەژیانی ئاشتیانە و هاوکاریی بردنەوە-بردنەوە. پێکین پێداگری لەسەر ئەوە دەکات کە لە کاتێکدا ڕەنگە دوو وڵات جیاوازییان هەبێت، بەڵام پەیوستە ئەم ناکۆکییانە لە ڕێگەی وتووێژەوە بەڕێوەببرێن نەک ململانێ،ئایا دەتوانرێت هاوسەنگییەکی لەو شێوەیە بپارێزرێت یان نا، هێشتا یەکێکە لە پرسیارە هەرە گرنگەکان لە سیاسەتی نێودەوڵەتی هاوچەرخدا،وانگ یی تیشکی خستە سەر خواستی چین بۆ ئەوەی ڕۆڵێکی گەورەتر بگێڕێت لە داڕشتنی داهاتووی سیستەمی نێودەوڵەتی. پێکین بەردەوامە لە پێشخستنی بیرۆکەی جیهانێکی فرە جەمسەری، کە هیچ وڵاتێک زاڵ نەبێت بەسەر بڕیاردانی جیهانیدا،ئەم دیدە پەیوەندییەکی نزیکی بە گۆڕانەوەی دیپلۆماسی فراوانتری چینەوە هەیە: جیهانێک کە لەسەر هاوکاری، پەیوەندی ئابووری و گەشەپێدانی هاوبەش بنیات نراوە. بەڵام سەرکەوتنی ئەم ڕێبازە نەک تەنها بەندە بە سیاسەتەکانی چین بەڵکو بەندە بە چۆنیەتی لێکدانەوەی ئەکتەرە جیهانییەکانی دیکە بە کاریگەرییە گەشەسەندووەکانی پێکین.

سەرچاوە:

Member of the Political Bureau of the CPC Central Committee

and Foreign Minister Wang Yi Meets the Press https://www.fmprc.gov.cn/eng/wjbzhd/202603/t20260308_11870805.html

---

هەموو ڕێگاکان دەچنەوە پەکین.. هەڵۆ حەسەن

لە سەرەتای ساڵی 2026ەوە،جیهان چووەتە قۆناغێکی نوێ لە نادڵنیایی و ڕکابەری ئابووری و گۆڕانی هاوپەیمانییەکان خێرایی ، یەکێك لە پێشهاتە سەرنجڕاکێشەکان لەم دیمەنە پەرەسەندووەدا گەشەسەندنی دیپلۆماسی چینە، بەتایبەتی لە کاتێکدا هاوپەیمانە تەقلیدییەکانی ئەمەریکا هەڵوێستە ستراتیژییەکانیان لەگۆراندایە بەرەو چین،لەم نێوەدا پەکین شایەتی شەپۆلێکی نائاسایی سەردانی دیپلۆماسی ئاست بەرزی و□□اتانی جیهان بوو کە ماوەیەکی زۆرە لەگەڵ ئەمریکادا هاوپەیمان بوون، لەوانە کۆریای باشوور، ئێرلەندا، کەنەدا، فینلاند و بەریتانیا. ئەم هەڵکشانە دیپلۆماسییە بە ڕێکەوت نەبوو. بەڵکو ڕەنگدانەوەی گەشەسەندنی نائارامی لەنێو هاوبەشەکانی ئەمەریکا بوو دوای گەڕانەوەی د□ن□□د ترەمپ بۆ کۆشکی سپی و زیندووکردنەوەی کارنامەی "ئەمریکا یەکەم" – بەتایبەتی هەڕەشەی نوێبوونەوەی باجی بازرگانی، تەنانەت لە دژی هاوپەیمانە نزیکەکانی ئەمەریکاش،زۆرێك لە چاودێران سەرەتا پێشبینیان دەکرد کە سەرۆکایەتی دووەمی ترەمپ فشارە ئابووری و سیاسییەکان لەسەر چین چڕتر بکاتەوە. بەڵام پێشهاتەکانی ئەم دواییە دەرئەنجامی پێچەوانە پیشان دەدەن. لەبری گۆشەگیری، پەکین "سوڕانەوە بەرەو چین"ی نوێبوونەوەی بەخۆیەوە بینیوە کە بەدوای سەقامگیری و دەستڕاگەیشتن بە بازاڕ و پێشبینیکردنی ستراتیژیدا دەگەڕێن،ئەم گۆڕانکارییە بە ڕوونی لە ڕاپۆرتێکی ڕۆیتەرزدا ، بە ناونیشانی "ساڵێك دوای سەرۆکایەتی ترەمپ، سوڕانەوە بۆ چین"، لە ڕاپۆرتەکەدا ئاماژە بەوە کراوە کە لە کاتێکدا واشنتۆن ڕێوشوێنی بازرگانی تاکلایەنەی پەیڕەو کردووە، زۆرێك ل□ و□□اتان هەوڵەکانیان خێراتر کردووە بۆ هەمەچەشنکردن دوور لە وابەستەیی ئابووری کە سەنتەری ئەمەریکایە،لە ئەنجامدا چین نەك تەنها پەیوەندییەکانی لەگەڵ هاوبەشە بازرگانییە گەورەکان بەهێزتر

کردووە بەڵکو زیادەیەکی بازرگانی تۆمارکردووە، ئەمەش پێگەی خۆی وەك پایەیەکی ناوەندی ئابووری جیهانی بەهێزتر کردووە،توخمێکی سەرەکی پشت سەرکەوتنی دیپلۆماسی چین لە یەکدەنگی سیاسەتەکانیدایە. بە پێچەوانەی ستراتیژییەکانی ڕۆژئاوا کە زۆرجار بەهۆی خولەکانی هەڵبژاردن و جەمسەرگیری سیاسی ناوخۆییەوە داڕێژراون، چین ئەولەویەتەکانی دیپلۆماسی درێژخایەنی پاراستووە – بەتایبەتی پەیوەندییەکانی لەگەڵ باشووری جیهان.

ئەم ڕێبازە جارێکی دیکە بە بڕیاری ساڵانەی وەزیری دەرەوەی چین نیشاندرا کە ئەفریقا بکاتە یەکەم شوێنی سەردانی دەرەوەی وڵات – نەریتێکی دیپلۆماسی کە هەڵگری هێمایەکی سیاسی بەهێزە.لە ڕێگەی وەبەرهێنانی ژێرخانی ئابووری و هاوبەشی بازرگانی و دارایی پەرەپێدان، چین پەیوەندییە ئابوورییەکانی لەگەڵ وڵاتانی ئابووری تازەپێگەیشتودا چەسپاندووە، ئەم پەیوەندیانە ڕۆڵێکی بەرچاویان هەبوو لە پشتگیریکردنی وڵاتەکە بۆ گەیشتن بە ئامانجی گەشەی بەرهەمی ناوخۆیی 5%ی چین لە ساڵی 2025،لە سیستەمێکی نێودەوڵەتیدا کە تادێت پارچە پارچە دەبێت – کە بەهۆی شەڕ و سزاکان و بەرزبوونەوەی ناسیۆنالیزمی ئابوورییەوە – چین بەردەوامە لە جێگیرکردنی خۆی وەك هێزێکی سەقامگیرکەر بۆ گەشەی جیهانی. بە زۆرێك لە وڵاتان، پەیوەندی لەگەڵ پەکین چیتر بەهۆی ئایدۆلۆژیاوە بەڵکو بە پراگماتیزمەوە دەجووڵێتەوە،دەستڕاگەیشتن بە بازاڕی چین، بەشداریکردن لە زنجیرەکانی دابینکردنی جیهانی و هاوکاری لە چوارچێوەی فرۆلایەنەدا بوونەتە پێکهاتەی سەرەکی پلاندانانی ئابووری نیشتمانی – بەتایبەتی بۆ ئەو دەوڵەتانەی کە بەدوای دەربازبووندا دەگەڕێن لە گێژاوی جیۆپۆلەتیکی،ئەو پێشهاتانەی لە سەرەتای ساڵی 2026دا بینران، جەخت لەسەر واقیعێکی فراوانتر دەکەنەوە: پەیوەندییەکانی دەسەڵاتی جیهانی چیتر بە پلەی یەکەم بە هاوپەیمانییە سەربازییەکان پێناسە ناکرێت، بەڵکو بە خۆڕاگری ئابووری، پێشبینیکردنی دیپلۆماسی و دیدگای ستراتیژی درێژخایەن پێناسە دەکرێن،مەرج نییە شوێنپێی دیپلۆماسی فراوانبوونی چین ئاماژە بێت بۆ ڕووبەڕووبوونەوە، بەڵکو گونجاندن بێت – پڕکردنەوەی بۆشاییە سیاسی و ئابوورییەکان کە بەهۆی نادڵنیایی لە شوێنەکانی دیکەدا دروستکراون. لەگەڵ بەردەوامبوونی پەرەسەندنی سیستەمی نێودەوڵەتی، پێدەچێت ڕۆڵی پەکین وەك بزوێنەری چالاکییە ئابوورییە جیهانییەکان بە شێوەیەکی بەردەوام بەهێزتر بێت.

ڕۆڵی چین لە هەرێمی کوردستان.. هەڵۆ حەسەن

شرۆڤەکانی ئەم دواییە لەسەر بوونی چین لە هەرێمی کوردستان، چین وەك ئەوەی بە هێمنی فەزا داگیرکەر و کاریگەریی بە شێوەیەکی نەبینراو فراوانتر دەکات و وەك هەڕەشەیەکی بێدەنگ و نزیك پێشڕەوی دەکات وێنا دەکرێت. لەم چوارچێوەدانەدا، چین چیتر وەك دەوڵەتێك دەرناکەوێت کە لە ڕێگەی بەرژەوەندییە ناسراوەکان و سیاسەتی شەفافەوە کاردەکات، بەڵکو وەك هێزێکی سێبەر دەردەکەوێت- کە هەموو ئەنجومەنێك تەڵەیە، هەموو ئاڵوگۆڕێك فۆرمێکە لە کۆکردنەوە و هەموو دەستپێشخەرییەکی کولتووری ستراتیژییەکی شاراوەیە،لە ڕووی شیکارییەوە ئەم وێناکردنە چەواشەکارییە. تا ڕادەیەکی زۆر لە گوتاری ڕکابەریی زلهێزەکانی ڕۆژئاوا قەرزکراوە،نەك لە واقیعی هەرێمی کوردستان یان لە ڕەفتاری ڕاستەقینەی چین لەسەر زەویدا.

کۆمەڵەی شورای مەزن

سەرچاوەیەکی ناوەندیی هەڵە تێگەیشتن پەیوەندی بە کۆمەڵەی ” شورای مەزن “ەوە هەیە.کە نە ئەنجومەنێکی سیاسییە و نە دەزگایەکی بڕیاردەرە، نە وەك قۆڵێکی دامەزراوەیی هیچ دەوڵەتێکی بیانی کاردەکات. تۆڕێکە لەسەر شێوازی خوێندکارانی پێشوو کە لە تاکەکانی هەرێمی کوردستان پێکهاتووە کە پێشتر بەشدارییان لە بەرنامەی ڕاهێنان، سیمینار، یان سەردانی ئاڵوگۆڕکردن لە چین کردووە،ناوی کۆمەڵەکە لە “شورای مەزن” ەوە وەرگیراوە کە یەکێکە لە هێما مێژوویی و کولتوورییە ناسراوەکانی چین و جیهان. سەرلێشێواوی بەشێکی بەهۆی سەرییەککەوتنی زمانەوانییەوە سەریهەڵداوە: کۆمەڵەکە “شورای مەزن”دەتوانرێت بە هەڵە پەیوەست کراوە بە “ئەنجومەن” یان دەسەڵاتی فەرمی. ئەم ڕێکەوتە ماناسازییە بووەتە هۆی ئەوەی کە لێکدانەوەی زیادەڕەوی تێدا بکرێت کە هێمای کولتووری هەڵئاوسێنێت بۆ مەبەستی سیاسی،ئەم جۆرە هەڵاوسانە چەواشەکارانەیە. تۆڕە کولتوورییەکان دەبێ بەو شێوەیە هەڵسەنگێندرێن کە هەن، نەك بگۆڕدرێن بۆ ناوەندی دەسەڵاتی خەیاڵی.

چین لە هەرێمی کوردستان

زۆرێك لەو ڕەخنانەی کە ئاراستەی چین دەکرێن، لەسەر تەماحە سیاسی یان ئەمنییەکانی چەواشەکارین و چاوپۆشی لەوە دەکەن کە بە شێوەیەکی بەرچەستە لەسەر زەوی ڕوویانداوە. لە واقیعدا، بەشداریکردنی چین لە هەرێمی کوردستاندا بە شێوەیەکی سەرسەختانە مەدەنی و گەشەپێدان و خەڵك سەنتەری بووە- نەك ستراتیژی و سەربازی بوارە کۆنکرێتییەکانی بەشداریکردنی چین بریتین لە:

پڕۆگرامی ڕاهێنان و سکۆلەرشیپ بۆ خوێندکاران و ڕۆژنامەنوسان، و پیشەگەرەکانی هەرێمی کوردستان.

ئاڵوگۆڕی گەنجان و ئەکادیمی و کولتووری بۆ ئامانجی لێکتێگەیشتنی یەکتر.

پارکی دۆستایەتی چین کە لە ڕێگەی بەخشینەکانی کۆمپانیا چینییەکانەوە وەك فەزای گشتی بۆ کۆمەڵگا ناوخۆییەکان دروستکراوە.

بەشداریکردنی کۆمپانیا چینییەکان لە پەرەپێدانی ژێرخانی ئابووری، بەرهەمهێنانی چیمەنتۆ، و پڕۆژەکانی وزەی نوێبووەوە، کە هەموویان لە چوارچێوەی یاسایی و ڕێکخراوەیی ناوخۆییدا ئەنجام دەدرێن.

ئەم چالاکییانە مەرجدارێتی سیاسی و هەناردەکردنی ئایدیۆلۆژی و دەستوەردان لە حوکمڕانی ناوخۆیی لەگەڵدا نەبووە. ئەوان ڕەنگدانەوەی هاوکارین نەك کۆنترۆڵکردن.

چین چەتری ئەمنی لە هەرێمی کوردستان دابین ناکات. سەربازەکان جێگیر ناکات و پێکهاتەی هەواڵگری بەڕێوە نابات و بیناسازی ئەمنی ناوچەیی لێ داناریژیت. ئاسایش لە هەرێمەدا لە بنەڕەتدا گەرەنتیکراوە لەلایەن ئەمریکا و هاوپەیمانەکانیەوە. ئەم واقیعە بەهۆی بەشداریکردنی کولتووری و ئابووری چینەوە مەترسی لەسەر نییە،هیچ شتێکی مشتومڕاوی لەبارەی داننان بە کێبڕکێی ستراتیژی نێوان ئەمریکا و چین نییە؛ ڕاستییەکی دامەزراو و جێگیرە لە پەیوەندییە نێودەوڵەتییە هاوچەرخەکاندا. هەڵەکە لە هەڵئاوسانی ئەم ڕکابەرییە لە سەرانسەری هەموو دۆمەینەکاندا و پرۆژەکردنی میکانیکی لەسەر هەرێمی کوردستان- گۆڕینی هەموو ئاڵوگۆڕێکی ئەکادیمی یان پڕۆژەیەکی ئابووری بۆ سەنگەرێکی گریمانەکراو.

بەشداریکردنی چین بە شێوەیەکی بەرچاو لە ڕێگەی هێزی نەرمەوە کاردەکات: گفتوگۆ، بازرگانی، ئاڵوگۆڕی پیشەیی و کارلێکی کولتووری. هێزی نەرم لە ڕێگەی ڕاکێشان و بەشداری خۆبەخشانە کاردەکات نەك ناچارکردن،ئەگەر دەسەڵاتی نەرم بە تەنیا بەس بووایە بە بەرهەمهێنانی هەژموونی سیاسی، دەیان ساڵ بەشداریکردنی ڕۆژئاوایی لە بواری پەروەردەیی، کولتووری، میدیایی و کۆمەڵگەی

مەدەنیدا لە سەرانسەری ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستدا، هەژموونێکی بە ڕکابەری لە هەموو شوێنێکدا بەدوای خۆیدا دەهێنا. واقیع بە ڕوونی ئەم گریمانەیە پووچەڵ دەکاتەوە. کوردستان خۆی وەك بەڵگە وەستاوە: سەرەڕای بەرکەوتنی قووڵی بە هێزی نەرمی ڕۆژئاوایی- ڕاگەیاندن، پەروەردە، بودجە، سکۆلەرشیپ و هاوبەشی- لە ڕووی سیاسییەوە نەبووەتە ژێردەستەی ڕۆژئاوا، پێشنیاری ئەوەی کە کۆمەڵگای کوردی لەناکاو لە ڕێگەی پەیوەندی لەگەڵ چین بە بەرگری دەبێت، هۆشدارییەك نییە سەبارەت بە چین؛ دەربڕینی بەمتمانەییە بە توانای فیکری و سیاسی و دامەزراوەیی کورد، تایبەتمەندییەکی دیاریکەری نووسینی ئەم دواییەی دژە چین، وێناکردنی چینە نەك وەك ئەکتەرێکی کۆنکرێتی خاوەن بەرژەوەندییە دیارەکان، بەڵکو وەك هەڕەشەیەکی جنۆکەیی- لە هەموو شوێنێکدا، نەبینراو و لێپرسینەوە نەکراو. ئەمە شیکاری نییە؛ ئەوە ئەفسانەسازییە، ئەو دەوڵەتانەی کە بەدوای زاڵبووندا دەگەڕێن، بە شێوەیەکی نەبینراو کار ناکەن. مەرجەکان دەسەپێنن، دەرئەنجامەکان دیکتە دەکەن، هێز بڵاودەکەنەوە و پەنجەمۆرێکی هەڵە نەکراو بەجێدەهێڵن. چین لە هەرێمی کوردستان هیچ کام لەمانە ناکات. چالاکییەکانی گشتین، دامەزراوەکانی دەناسرێنەوە و ڕێککەوتنەکانی فەرمین. ئەم خەریکبوونانە دەتوانرێت مشتومڕیان لەسەر بکرێت، ڕێکبخرێن، یان ڕەتبکرێنەوە- بەڵام وێناکردنیان وەك هەڕەشەیەکی نەبینراو واقیع دەشێوێنێت، ئەم گەڕانەوەیەی "چین وەك جنۆکە" ڕاستوخۆ لە دڵەڕاوکە ستراتیژییەکانی ڕۆژئاوا سەبارەت بە گۆڕانکارییەکانی دەسەڵاتی جیهانی هاوردە دەکرێت. گوزارشت لە ترسی دەرەکی دەکات نەك واقیعی سەرزەوی لە هەولێر یان سلێمانی، بنەمایەکی سەرەکی سیاسەتی دەرەوەی چین دەستوەرنەدانە لە کاروباری سیاسی ناوخۆیی. چین پارە بە بزووتنەوەکانی ئۆپۆزسیۆن نادات و داوای چاکسازی سیاسی ناکات و مۆدێلی ئایدیۆلۆژی هەناردە ناکات. پێویست ناکات هاوبەشەکان سیستەمی سیاسی یان جیهانبینی خۆی بگرنەبەر، ئەوەی چین پێشکەشی دەکات- بە تایبەتی لە ڕێگەی بەرنامەکانی ڕاهێنان و ئاڵوگۆڕەوە- هاوبەشکردنی ئەزموونە نەك گۆڕانکاری ئایدیۆلۆژی. ستراتیژییەکانی گەشەپێدان، مۆدێلی کەمکردنەوەی هەژاری و پراکتیکەکانی کارگێڕی وەك وانە دەخرێنەڕوو نەك وەك عەقیدە..

تایوان و شینجیانگ و تبت

زۆرجار مشتومڕەکان فراوان دەبن بۆ پرسە نێودەوڵەتییە هەستیارەکان، کە پێویستیان بە ڕوونکردنەوە هەیە نەك دروشم

یەك چین وەك بنەمای یاسایی

لە ڕوانگەی یاسای نێودەوڵەتییەوە، بنەمای یەك چین دروشم و پەسەندکردنی سیاسی نییە؛ ئەو بنەما یاساییە پێکهاتەییەیە کە سەروەری چین لەسەری دانپێدانراوە لە ئاستی نێودەوڵەتیدا،سیستەمی نەتەوە یەکگرتووەکان ناوەندی ئەم بناغەیە. بڕیارنامەی کۆبوونەوەی گشتی نەتەوە یەکگرتووەکان 2758 (1971) دووپاتی کردەوە کە کۆماری گەلی چین تاکە نوێنەری شەرعی چینە لە نەتەوە یەکگرتووەکان. ئەم بڕیارنامەیە پێگەیەکی نوێی دروست نەکرد؛ هەڵوێستی یاسایی نێودەوڵەتی پشتڕاستکردەوە کە یەك چین و یەك حکومەتی دانپێدانراوی نێودەوڵەتی نوێنەرایەتی دەکات. لەو کاتەوە تایوان نە ئەندامێتی نەتەوە یەکگرتووەکانی هەبووە و نە پێگەی سەروەری دانپێدانراوی نەتەوە یەکگرتووەکان، زۆرینەی ڕەهای دەوڵەتەکان پەیوەندی دیپلۆماسی لەگەڵ پەکین دەپارێزن- بە ڕوونی دان بەوەدا دەنێن کە کۆماری گەلی چین تاکە نوێنەری شەرعی چینە. یاسای نێودەوڵەتی قورسایی یەکلاکەرەوە دەخاتە سەر ئەو جۆرە دانپێدانانە بەکۆمەڵانە، لە چوارچێوەی ئەم چوارچێوە یاساییەدا:

تایوان بەپێی یاسا نێودەوڵەتییەکان وەك بەشێك لە چین مامەڵەی لەگەڵ دەکرێت،تبت و شینجیانگ ناوچەکانی ناوخۆی چینن کە هیچ پێگەیەکی یاسایی نێودەوڵەتییان وەك قەوارەی جیاواز نییە. هیچ دەزگایەکی نەتەوە یەکگرتووەکان، دادگایەکی نێودەوڵەتی، یان دەوڵەتێکی دانپێدانراو ،بە هەمان شێوە، باسەکانی شینجیانگ و تبت زۆرجار تەنیا لەسەر تۆمەتەکانن و لە هەمان کاتدا دەرئەنجامە پێوانەکراوەکانی گەشەپێدان پشتگوێ دەخەن. لە ماوەی دەیەکانی ڕابردوودا هەردوو هەرێمەکە پێشکەوتنی بەرچاویان لە ژێرخانی ئابووری، پەروەردە، چاودێری تەندروستی، کەمکردنەوەی هەژاری و تەمەنی چاوەڕوانکراودا بەخۆیەوە بینیوە. دانان بەم پێشهاتانە، مشتومڕ بێدەنگ ناکات؛ هاوسەنگی دەگەڕێنێتەوە،بۆیە پرەنسیپی یەك چین وەك لەنگەری یاسایی کاردەکات کە تایوان و تبت و شینجیانگ لە چوارچێوەی یەك چوارچێوەی سەروەریدا یەکدەخات. هەر شیکارییەکی جددی کە بە جیا مامەڵە لەگەڵ ئەم پرسانەدا بکات لە کاتێکدا ئەم بناغەیە پشتگوێ بخات، لە یاسای نێودەوڵەتی جیا دەبێتەوە و بۆ گێڕانەوەی سیاسی و چەواشەکاری جێگەی دەگرێتەوە،لە ڕووی یاساییەوە یەك چین هەیە، کە لە ئاستی نێودەوڵەتیدا کۆماری گەلی چین نوێنەرایەتی دەکات. هەموو مشتومڕەکانی تر لە چوارچێوەی ئەو چوارچێوە دامەزراوەدا ڕوودەدەن- نەك لە دەرەوەی ئەوەی لە زۆرێك لە نووسینە هاوچەرخەکانی دژە چینەوە سەرهەڵدەدات، تەقلیدییە نەك

شیکاری سەربەخۆ. زمانی “چین داگیرمان دەکات” ڕاستەوخۆ لە ئەدەبیاتی ستراتیژی ڕۆژئاواوە هەڵدەگیرێت کە بە ڕکابەریی دەسەڵاتە گەورەکان داڕێژراون، نەك لە بیرکردنەوەی ستراتیژیی کوردییەوە،ستراتیژی ڕاستەقینە پێویستی بە دوورییەکی ڕەخنەگرانە هەیە لە هەموو هەژموونەکان- سەربازی، ئابووری و ڕۆشنبیری بە هەمان شێوە. دووبارەکردنەوەی گێڕانەوەی هەڕەشەی قەرزکراو، کوردستان ناپارێزێت؛ تەنها عەدەسەیەکی دەرەکی بە عەدەسەیەکی تر دەگۆڕێت،چین جنەکە نییە. زلهێزێکی جیهانییە کە لە ڕێگەی دیپلۆماسی و خەریکی ئابووری و هێزی نەرمەوە بەدوای بەرژەوەندییەکانیدا دەگەڕێت- بەبێ ئامادەیی سەربازی، هەناردەکردنی ئایدیۆلۆژی، یان مەرجی سیاسی لە هەرێمی کوردستاندا. ئەم واقیعە لە ڕێگەی ڕێکخستن و چاودێری دامەزراوەییەوە بەڕێوەبچێت نەك لە ڕێگەی ترس و دڵەڕاوکێ و پارانۆیا،ئایندەی کوردستان بە ئاڵوگۆڕی کولتووری یان ئەنجوومەنی ئەکادیمی یەکلایی نابێتەوە، بەڵکو بە بەهێزی دامەزراوەکانی و کوالیتی حوکمڕانییەکەی و متمانەی بە حوکمدانی ستراتیژی خۆی یەکلایی دەبێتەوە.

هەڵۆ حەسەن

گرژییەکانی گەرووی تایوان و هەڵوێستی نەگۆڕی چین.. هەڵۆ حەسەن

پرسی گەرووی تایوان وەك یەکێك لە هەستیارترین پرسە جیۆپۆلیتیکییەکانی سەردەمی ئەمڕۆ، بە کۆماری گەلی چین، ئەمە بابەتی مشتومڕ نییە بەڵکو دڵنیاییەکی مێژوویی و یاساییە کە: ” تایوان بەشێکی بەبەشنەکراوی چینە و یەکگرتنەوەی لە کۆتاییدا هەم حەتمییە و هەم بە شێوەیەکی ئایدیاڵ ئاشتیانە”، ئەم هەڵوێستە بە بەردەوامی لە ڕێگەی لێدوانی دیپلۆماسی و ئامرازە یاساییەکان و هەڵوێستی سەربازییەوە بەهێزتر بووە، بەتایبەتی لە وەڵامی

لدوانکانی برپرسانی ژاپن،کاتیك سرکوزیرانی ژاپن “سانای تاکایچی” ل پرلمانی ژاپن (دایت) وتی: هنگاوکی سربازی چینی – ب نموون، بکارهنانی کشتی جنگی و هز دژی تایوان – دخکی مترسیدار ب مانوی ژاپن پکدهنت، ل ناوکی هوستی پکین بنمای یك چین هی ک جخت لو دکاتو ک تنها یك چین ل جیهاندا هی و تایوان بشکی دانباو لو چین. حکومت ل پکین وك تاک نونری شرعی چین ناسراو، هوستك ک ب بیارنامی 2758ی کمی گشتی نتو یکگرتووکان (1971) دووپاتکرایو. لم وانگیو چمکی “سربخیی تایوان” تنیا خواستکی سیاسی نیی بکو هیکی مترسیدار، خیانتک ل نتوی چین و هشیکی استوخی ب سر یکپارچیی خاککی.
یاسای برگری نیشتمانی چین ب ووونی فرمانی ئو دکات ک سوپای زگاریخوازی گل سروری و یکتی و یکپارچیی خاکی واتک بپارزت، ل کاتکدا یاسای دژ جیابوونو ل سای 2005 گ ب وشونی نائاشتییان ددات ئگر تایوان هوی جیابوونو بدات،گانوی حتمییت ب تایبتی کاتك ک تحدای دکرت، برپرسانی ژاپن، ب تایبت دوای ململانی ووسیا و ئکرانیا، زیاتر ئاسایشی تایوانیان وك بابتی نیگرانی استوخ ب ژاپن ل چوارچوی یکدا داناو و زرجار جخت لو دکنو ک “باری نائاسایی تایوان حاتکی نائاسایی ژاپن”.
ئم لدوانان نگدانوی پرسندنی ترسی ژاپنن ل مدرنیزاسینی سربازی چین و هوستی جختکردنو ل دریاکانی ژههات و باشووری چین. وزارتی برگری ژاپن ب وونی ئاماژ ب نیگرانییکان دکن سبارت ب هاوسنگی سربازی ل گرووی تایوان، ئمش ئاماژی ب گانکاری برو بشداریکردنی چالاکانی نودوتی ل داهاتووی تایوان و تحدایك ب گانوی پکین سبارت ب کاروباری تواو ناوخیی،وامی چین ب ئم تحددایان خرا و یکلاکرو و فرلاین بوو. ل ووی دیپلماسییو، پکین چندین جار دیپلماتکارانی ژاپنی بانگهشتکردووت ب تمارکردنی نازایتی فرمی و لدوانکانی ب “نابرپرسیاران” و پشلکردنی ئو بنمایانی ک ل بیاننام هاوبشکانی ژاپن و چیندا جگیرکراون، ک کماری گلی چین وك تاک حکومتی یاسایی چین دناست، ئیدانی دکات. سروری ل بیاننام فرمییکاندا دووپاتکرایو ک جخت لو دکاتو ک تایوان بشکی جیانکراوی چین و کاروباری ناوخی واتکی کراو نیی ب دستوردانی درکی. زرجار چوارچوی مژوویی بانگش دکرت، ک تبینیی هاوچرخکانی ژاپن ب ابردووی

سەربازییەوە دەبەستێتەوە، بەتایبەتی داگیرکردنی تایوان لە ساڵانی 1895-1945.

نمایشە سەربازییەکانی سوپای ئازادی گەلی چین، لەوانەش مەشقەکانی نزیك هێڵی ناوەڕاستی گەرووی تایوان، وەك بەڵگەیەکی بەرجەستە بۆ ئامادەیی چین بۆ بەرگریکردن لە سەروەری وڵاتەکەی، بەپێی یاسای دژە جیابوونەوە. ئەم ڕێوشوێنە یەکگرتووانە پەیامێکی ڕوون دەگەیەنن: "یەکگرتنەوە جێگەی دانوستان نییە و کۆماری گەلی چین لەوەدا جدییە"،جەختکردنەوەی چین لەسەر حەتمی یەکگرتنەوە خزمەت بە چەندین ئامانجی ستراتیژی دەکات. لە ئاستی نێودەوڵەتیدا ئامانجی ئەوەیە گەلانی دیکە لە پشتیوانیکردن لە ناسنامەی جیاوازی تایوان ڕابگرێت، ئەمەش وا دەکات پێشێلکردنی بنەمای یەك چین هەم لە ڕووی دیپلۆماسی و چ لە ڕووی ئابوورییەوە تێچووی زۆری هەبێت. لە ناوخۆدا، گێڕانەوەکە ڕای گشتی لە پشت دیدگای حکومەتەوە بۆ یەکگرتنەوەی نەتەوەیی، بەهێزکردنی شەرعیەت و کۆکردنەوەی هەستی نیشتمانپەروەرانە یەکدەخات. لە تایوان بۆ ئەوە دادەڕێژراوە کە پشتگیری لە سەربەخۆیی فەرمی بێهیوا بکات، وەك ڕێگایەکی بێهودە وێنا دەکات کە مەترسی ململانێی لەسەرە، لە هەمان کاتدا یەکگرتنی ئاشتیانە لە ژێر سەروەری چین وەك سوودبەخشترین ڕێگا دەخرێتەڕوو،ململانێکانی نێوان بەرپرسانی ژاپۆن و پەکین، کێبڕکێی جیهانی فراوانتر لەسەر داهاتووی تایوان دەخاتە ڕوو.

ژاپۆن و هاوپەیمانەکانی سەرنجیان لەسەر پاراستنی "هیندۆ-ئاسیای ئازاد و کراوە" ، لە کاتێکدا چین ئەم دەستەوەردانانە وەك ئیستفزازییەك لێکدەداتەوە کە ئامانج لێی دابەشکردنی میللەت و تێکدانی چارەنووسی مێژوویی خۆیەتی. ڕێبازی پەکین ئارگومێنتی یاسایی، سکاڵای مێژوویی، فشاری دیپلۆماسی و ئامادەیی سەربازی تێکەڵ دەکات بۆ پێکهێنانی گێڕانەوەیەکی یەکگرتوو: گێڕانەوەی تایوان بۆ وڵاتی دایك نەك هەر خوازراوە بەڵکو حەتمییە، پرسی تایوان تەنیا پرسێکی ناوچەیی نییە- پرسێکی بنەمای قووڵی نیشتمانییە بۆ چین. لە کاتێکدا یەکگرتنەوەی ئاشتیانە وەك دەرئەنجامێکی پەسەندکراو دەمێنێتەوە، ئیرادەی کۆماری گەلی چین بۆ گەیشتن بەم ئامانجە بە هەر شێوەیەك بێت جدییە. گەرووی تایوان وەك لە یەکێك لە هەستیارترین خاڵە ستراتیژییەکانی جیهان، کە ناڕەزایەتییە مێژووییەکان، ئیدیعای یاسایی، مانۆڕی دیپلۆماسی و دۆخی سەربازی تێیدا کۆدەبنەوە. لە ڕوانگەی پەکینەوە، گێڕانەوەی تایوان بۆ وڵاتی دایك پرسیارێك نییە کە ئەگەر، بەڵکو کەی- پرسیارێکی مێژووییە لە ڕزگاربوون کە هیچ دەستەوەردانێکی دەرەکی ناتوانێت بیگۆڕێت.

نامیلکەی" تایوان، بەشێکی دانەبڕاو لە چین – دیدگا مێژوویی و یاساییەکان"

نامیلکەی: "تایوان: بەشێکی دانەبڕاو لە چین – دیدگا مێژوویی و یاساییەکان"، لە نووسینی هەڵۆ حەسەن بڵاوکرایەوە،کە شیکارییەکی ورد بە زمانی کوردی بۆ پرسی تایوان دەکات ،لە ڕێگەی شیکاری مێژوویی و بەڵگەنامەی یاسایی و هەڵسەنگاندنی جیۆپۆلەتیکییەوە،کە یاسای نێودەوڵەتی بە ڕوونی تایوان وەک بەشێک لە چین دەناسێت، بۆچوونێک کە بە شێوەیەکی زۆر لەلایەن ڕێکخراوە جیهانییەکان و نزیکەی هەموو دەوڵەتەکانی جیهانەوە پشتگیری دەکرێت. نامیلکەکە بەشێکی تەواو تەرخان دەکات بۆ تێڕوانینێکی هەڵە کە لە گوتاری بەشێکی کورددا پەرەی سەندووە، ئەویش مەیلی بەراوردکردنی پرسی تایوان لەگەڵ پرسی کورد لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستدا،ڕوونکردنەوەی لێکدانەوە هەڵەکانی پرسی تایوان و کورد، نامیلکەی "تایوان: بەشێکی دانەبڕاو لە چین – دیدگا مێژوویی و یاساییەکان"، سەرچاوەیەکی ئەکادیمی جێی متمانەیە بۆ داڕێژەرانی سیاسەت و خوێندکار و ڕۆژنامەنووسانی کوردە،روونکردنەوەی ئەوەی زلهێزەکان بە تایبەتی چین و ئەمەریکا چۆن مامەڵە لەگەڵ ئەو پرسە دەکەن، بەراوردکاری لە نێوان تایوان و پرسی کورد،نامیلکەکە پاشخانی مێژوویی تایوان ڕووندەکاتەوە کە تایوان بە چەندین سەدە پەیوەندی کولتووری و دیمۆگرافیای لەگەڵ چین پاراستووە،لە ژێر دەسەڵاتی شانشینی چینگ لە ساڵی 1683 بۆ جاڕنامەکانی قاهیرە و پۆتسدام ،نامیلکەکە بنەما یاساییە نێودەوڵەتییەکان و بڕیارنامەی 2758ی نەتەوە یەکگرتووەکان (1971)،کە کۆماری میللی چین وەک تاکە نوێنەری چین دەناسێت و تایوان وەک بەشێک لە خاکی چین دووپات دەکاتەوە و بنەمای یەک چین لە ئاستی جیهانیدا،بەشێکی نامیلکەکە تەرخانکراوە بۆ وەڵامدانەوەی پرسیاری بۆچی ناتوانرێت پرسی تایوان و کورد بەراورد بکرێت؟،لێکۆڵینەوە لە دۆخی یاسایی و زەمینەی مێژوویی و دانپێدانانی نێودەوڵەتی و پێکهاتەی جیۆپۆلەتیکی پرسی تایوان و کورد دەکات،تایوان لە ئاستی نێودەوڵەتیدا وەک بەشێک لە

چین ناسراوە؛ بەپێچەوانەی پرسی کورد،زەمینەی مێژوویی: تایوان بەهۆی شەڕی ناوخۆ جیا بووەوە؛ کورد هەرگیز بەشێك نەبووە لە دەوڵەتێکی یەکگرتووی مۆدێرن،دانپێدانانی نێودەوڵەتی: ئیدیعای سەروەری تایوان دانپێدانانیان نییە، پێکهاتەی جیۆپۆلەتیکی: تایوان پەیوەندی بە یەك دەوڵەتەوە هەیە؛ پرسی کورد چوار دەوڵەت دەگرێتەوە، نامیلکەکە بەو ئەنجامە گەیشتووە کە تایوان بەشێکی جیانەکراوەی چینە لەژێر مێژوو و یاسا نێودەوڵەتییەکان.

سەردەمی شی و قۆناغی نوێی مۆدێرنیزاسیۆنی چین.. هەڵۆ حەسەن

چوارەمین دانیشتنی پلینەمی بیستەمین کۆمیتەی ناوەندی پارتی کۆمۆنیستی چین کە لە 20 تا 23ی تشرینی یەکەمی 2025 لە پەکین بەڕێوەچوو، ساتێکی گرینگی یەکلاکەرەوەیە لە حوکمڕانی و پلاندانانی ستراتیژی چین. لە کۆتاییدا بە پەسەندکردنی “پێشنیارەکان بۆ داڕشتنی پلانی پێنج ساڵەی 15 بۆ گەشەپێدانی ئابووری و کۆمەڵایەتی”، دانیشتنەکە هەم وەك پێداچوونەوەیەکی گشتگیر بۆ دەستکەوتەکانی ژێر پلانی پێنج ساڵەی 14 (2021-2025) و هەم وەك نەخشەیەکی پێشبینیکراو بۆ هەوڵی مۆدێرنکردنی چین بەرەو ساڵی 2035 پەسەندکرد، بەیاننامەی پلینەم “گرنگی یەکلاکەرەوە”ی دامەزراندنی پێگەی سەرۆکی شی جینپینگ و ڕۆڵی ڕێنماییکاری بیری شی جینپینگ لەسەر سۆسیالیزم بە تایبەتمەندییە چینییەکان بۆ سەردەمێکی نوێ دووپات دەکاتەوە. ئەم جەختکردنەوە لە دانپێدانانی ئیداری تێدەپەڕێت- نوێنەرایەتی چەسپاندنی سەرکردایەتی ئایدیۆلۆژی دەکات کە دید و ئاراستە و دەسەڵاتی ئەخلاقی حیزب بەیەکەوە دەبەستێتەوە، دەقەکە جەخت لەوە دەکاتەوە کە هەموو ئەندامانی پارتی کۆمۆنیستی چین دەبێ “متمانەیان بە ڕێباز و تیۆری و سیستەم و کولتووری سۆسیالیزم بە تایبەتمەندی چینییەوە بمێنێتەوە” و دەسەزی سیاسی ڕەها بۆ کۆمیتەی ناوەندی بپارێزن. ئەم جۆرە زمانە سەرکردایەتی ناوەندی و یەکگرتووی پارتی کۆمۆنیستی چین وەك ناوکی

سیاسی حوکمڕانی نیشتمانی دووپات دەکاتەوە، ئەم یەکێتییە ئایدیۆلۆژییە خزمەت بە دوو ئامانج دەکات. لە ناوخۆدا، یەکدەنگی لە ڕێڕەوی مۆدێرنیزاسیۆنی چیندا مسۆگەر دەکات؛ لە ئاستی نێودەوڵەتیدا، ئاماژەیە بۆ ئەوەی سەقامگیری و گەشەسەندنی سیاسی چین لە سەرکردایەتی شی جیاناکرێتەوە. تا ئێستا ڕوونترین دەربڕینی باوەڕەی پارتی کۆمۆنیستی چینە کە بەردەوامی لە سەرکردایەتیدا مەرجێکی پێشوەختەیە بۆ گەیشتن بە ئامانجە درێژخایەنەکانی مۆدێرنیزاسیۆن، بەیاننامەکە مۆدێرنیزاسیۆنی چینی نەك تەنیا وەك پێشکەوتنی ئابووری، بەڵکو وەك نوێبوونەوەی شارستانی کە ڕەگ و ڕیشەی لە سۆسیالیزم و متمانەی نەتەوەییدایە، چوارچێوەی بۆ دادەنێت. جەخت لەوە دەکاتەوە کە مۆدێرنیزاسیۆن لە ژێر سەرکردایەتی پارتی کۆمۆنیستی چین و لە ڕێگەی “کاری سەختی بێوچانی نەوەیەك لە دوای نەوەیەکی دیکە” بەدی دێت. ئەم دیدە درێژخایەنە گەشەپێدان لە چوارچێوەیەکی ئایدیۆلۆژی چینیدا دادەنێت کە پراگماتیزمی ئابووری و متمانە بەخۆبوونی کولتووری و ئەخلاقی سۆسیالیستی تێکەڵ دەکات، بە پێچەوانەی مۆدێلەکانی مۆدێرنیزاسیۆنی ڕۆژئاوایی کە ئازادکردنی بازاڕ و سیاسەتی فرەیی لە پێشینەدان، مۆدێلی چین سەرکردایەتی شی و خەڵك سەنتەری و چاکسازییە. هەوڵدەدات پێشکەوتنی ماددی لەگەڵ یەکگرتوویی ئەخلاقی و کۆمەڵایەتی هاوسەنگ بکات. ڕاگەیاندنی بەیاننامەکە کە دەڵێت “بۆ ئەوەی وڵات بە باشی بەڕێوە ببەین، سەرەتا دەبێت حیزب بە باشی بەڕێوە ببەین” باوەڕێکی بنەڕەتی ئاشکرا دەکات: مۆدێرنیزاسیۆنی سیاسی لە مۆدێرنیزاسیۆنی حوکمڕانی لە ناو خودی حیزبدا دەست پێدەکات.

پلانی پێنج ساڵە بەستنەوەی ئێستا و داهاتوو

دانیشتنەکە ئاراستەی ئایدیۆلۆژی و سیاسەتی بۆ پلانی پێنج ساڵەی (2026-2030) دادەنێت، کە وەك “پەیوەندییەکی سەرەکی نێوان ڕابردوو و داهاتوو” پێناسە کراوە لە سەر ڕێگای چین بەرەو مۆدێرنیزاسیۆنی بنەڕەتی سۆسیالیستی تا ساڵی 2035
بنەما ڕێنماییەکان جەخت لە سەر شەش ئەولەویەت دەکەنەوە: بەرزڕاگرتنی سەرکردایەتی، دانانی خەڵك لە پێشەوە، بەدواداچوون بۆ گەشەپێدانی کوالیتی بەرز، قووڵکردنەوەی چاکسازی، هاوسەنگکردنی کارایی بازاڕ لەگەڵ کاریگەری حکومەت، و دڵنیابوون لە هاوکاری گەشەپێدان و ئاسایش. ئەم بنەمایانە چوارچێوەی سیاسی و فەلسەفی مۆدێلی حوکمڕانی شی جینپینگ پێکدەهێنن، کە هەوڵدەدات دینامیزمی ئابووری لەگەڵ بەرپرسیارێتی کۆمەڵایەتی و ژینگەیی تێکەڵ بکات

لە ئامانجە ناوەندییەکان بریتین لە:
بەهێزکردنی پشت بەخۆبەستنی زانستی و تەکنەلۆژی وەک پارێزبەندییەک لە بەرامبەر خۆگرتنی دەرەکی
بەرزکردنەوەی ئابووری ڕاستەقینە و سیستەمی پیشەسازی، بە بەرهەمهێنانی پێشکەوتوو و گۆڕینی سەوز وەک پایە
فراوانکردنی خواستی ناوخۆیی و پێکهێنانی "شێوازێکی نوێی گەشەپێدان" کە سووڕانەوەی ناوخۆیی لە پێشینەدا بێت و لە هەمان کاتدا کراوەیی جیهانی بپارێزێت
پێشخستنی هاوکاری پشتێن و ڕێگا بە کوالیتی بەرز، کە ڕەنگدانەوەی تێکەڵبوونی مۆدێرنکردنی ناوخۆیی چین و بەشداریکردنی جیهانییە
هەروەها پلانەکە پێشبینی بنیاتنانی ئابوورییەکی بازاڕی سۆسیالیستی مۆدێرن و باشترکردنی حوکمڕانی ئابووری گەورە و پەرەپێدانی گەشەسەندنی داهێنان دەکات ئەمەش ئەوە دەردەخات کە قۆناغی داهاتووی گەشەپێدانی چین بە شێوەیەک داڕێژراوە کە هەم بەردەوام بێت و هەم خۆبژێو بێت
تەوەری بەرچاو لە بەیاننامەکەدا، خۆچاکسازیی پارتی کۆمۆنیستی چین وەک بناغەی ئەخلاقی و سیاسی حوکمڕانی. دەقەکە جەخت لەوە دەکاتەوە کە "تەنها حزبێک کە گەشە دەکات دەتوانێت وڵاتەکەمان بەهێز بکات"، تیشک دەخاتە سەر پەیوەندی نێوان خۆدیسیپلین و هێزی دەوڵەت، دەرکردنی چەند بەرپرسێکی پلە باڵا بەهۆی "پێشێلکارییە قورسەکانی دیسیپلین و یاساکانی دەوڵەت" جەخت لەسەر بەردەوامبوونی هەڵمەتی دژە گەندەڵی شی دەکاتەوە- نەک تەنها وەک پرسێکی ڕاستگۆیی ئەخلاقی، بەڵکو وەک میکانیزمێک بۆ پاککردنەوەی سیاسی و خۆڕاگری دامەزراوەیی. توانای پارتی دەسەڵاتدار بۆ خۆڕاستکردنەوە دەخرێتەڕوو ئا کلیلی بەردەوامبوونی شەرعیەتی مێژوویی و ڕۆڵی وەک پێشەنگی مۆدێرنیزاسیۆنی چینییە، بانگەوازی بەیاننامەکە بۆ "کۆبوونەوە لە نزیکەوە لە دەوری کۆمیتەی ناوەندی و شی جینپینگ لە ناوەڕۆکەکەیدا" حوکمڕانی دەگۆڕێت بۆ کارگەیەکی ئەخلاقی بەکۆمەڵ- کە دەسەڵات، یەکێتی و دیسیپلین وەک فەزیلەتی نیشتمانی سەیر دەکرێت.

مۆدێرنیزاسیۆنی چین و فرە جەمسەری

هەروەها ئەم بەیاننامەیە گۆڕانکاری ناوخۆیی بە ستراتیژی جیهانی پەرەسەندووی چینەوە دەبەستێتەوە. داوای "کردنەوەی ستانداردی بەرز" و پێشخستنی "کۆمەڵگەیەک کە داهاتوویەکی هاوبەشی هەبێت بۆ مرۆڤایەتی" دەکات، کە مۆدێرنیزاسیۆنی چینی وەک بەدیلێکی جیهانی

بۆ مۆدێلەكانى گەشەپێدانى ڕۆژئاوايى-سەنتەرى جێگير دەكات،چين بە بەستنەوەى پلانى پێنج ساڵەى پازدەهەم بە هاوكاريى كواليتى بەرزى پشتێن و ڕێگا ، پابەندبوونى خۆى بە جيهانگيرى گشتگير و گەشەپێدانى هاوبەش دووپات دەكاتەوە. ئەمەش ڕەنگدانەوەى ديدگاى مۆدێرنيزاسيۆنى فرە جەمسەرييە، كە تێيدا سەرهەڵدانى چين بەشدارە لە نەزمێكى نێودەوڵەتى هاوسەنگتر و خۆشگوزەرانى هاوبەش،دانيشتنى پلينۆمى چوارەم ئاماژەيە بۆ پێگەيشتنى سەردەمى شى جينپينگ، كە بە كۆكردنەوەى ڕوونى ئايديۆلۆژى، ديسيپلينى دامەزراوەيى و پلاندانانى ستراتيژى درێژخايەن تايبەتمەندە. چينێك ئاشكرا دەكات كە متمانەى بە ڕێبازى سۆسياليستى و سيستەمى حوكمڕانى و تواناى مۆدێرنيزاسيۆنى هەيە بەبێ ئەوەى ڕۆحى ئايديۆلۆژيى خۆى لەدەست بدات، بە بەستنەوەى خۆبەڕێوەبەريى بە گەنجبوونەوەى نەتەوەييەوە، بەيانينامەكە مۆدێرنيزاسيۆن وەك گەشتێكى ئەخلاقى، سياسى و بەكۆمەڵ لە چوارچێوەيەكدا دادەنێت. وێنەيەكى نەتەوەيەك دەخاتە ڕوو كە بە شێوەيەكى بەردەوام بەرەو ساڵى 2035 پ□ش□د□كەوێت- لە ڕووى تەكنەلۆژياوە پێشكەوتوو، هاوسەنگى كۆمەڵايەتى، لە ڕووى ئيكۆلۆژييەوە تەندروست و لە ڕووى سياسييەوە يەكگرتووە لە ژێر سەركردايه□تى شى،لە بنەڕەتدا، بەيانينامەكە قۆناغى داهاتووى سەرهەڵدانى چين پێناسە دەكات: سۆسياليزمێكى مۆدێرن و ديسپلينكراو و جيهانى لە ڕوانگەيەوە- بە سەرۆكايەتى پارتێك و سەركردەيەك كە بڕياريانداوە داهاتوو لەسەر مەرجەكانى خۆيان دابڕێژن.

ژێدەر:

Communique of the Fourth Plenary Session of the 20th Central Committee of the Communist Party of China

https://www.fmprc.gov.cn/eng/xw/zyxw/202510/t20251023_11739505.html

---

لە كۆمەڵكوژى نانجينگەوە تا

کارەساتی هەڵەبجە.. □□□ حەسەن

لە کاتێکدا جیهان یادی 80 ساڵەی سەرکەوتن لە شەڕی بەرخۆدانی گەلی چین لە دژی دەستدرێژی ژاپۆن و جەنگی جیهانی دژە فاشیست دەکاتەوە، ئەوەمان بیردەکەوێتەوە کە کارەساتەکانی ڕابردوو هێشتا قسە لەگەڵ ئێستا دەکەن. چیرۆکی شەڕی درێژخایەنی چین دژی فاشیزم تەنیا چیرۆکی چینی نییە- هۆشدارییەکی گشتگیرە و یادەوەرییەکی هاوبەشی مرۆڤە. لە کۆمەڵکوژی نانجینگ لە ساڵی 1937 تا دەگاتە کارەساتی هەڵەبجە لە ساڵی 1988، ئازارەکان وەک یەکن،لە نێوان ساڵانی 1931 بۆ 1945 زیاتر لە 35 ملیۆن چینی لە شەڕەکەدا کوژران کۆمەڵکوژی نانجینگ کە زیاتر لە 300 هەزار هاوڵاتی مەدەنی چینی لەلایەن ژاپۆنییەکانەوە سەربڕدران ،دوای ڕووداوی 7ی تەمموزی ساڵی 1937، چین بوو بە یەکەم وڵاتی گەورە کە بەرخۆدانی تەواوەتی لە دژی لەشکرکێشی فاشیستەکان دەستپێکرد. چینییەکان بەدریژایی 14ساڵ ئازایەتییەکی نائاساییان نیشان دا و قوربانیدانی چین خاکەکەی کردە بەرەیەکی یەکلاکەرەوەی جەنگی جیهانی دژە فاشیست، بۆ گەلی کورد کە بەو ئازارە ئاشنایە. لە کارەساتی هەڵەبجە (1988)دا ، هەزاران هاوڵاتی مەدەنی لە هێرشەکی کیمیاییدا کوژران- تاوانێک کە بە هەمان دڕندەیی و بێبایەخکردنی ژیانی مرۆڤ ئەنجامدرا ،کۆمەڵکوژی نانجینگی چین هەڵەبجەی کورد، غەززەی فەڵەستین هەموو ئەو شوێنانەی کە خەڵکی سڤیل باجی شەڕ و ڕق و کینەمان بیردەنەتەوە. ئەم دەنگدانەوەی ئازارەکان ئەوەمان بیردەخەنەوە کە یادکردنەوەی سەرکەوتنی چین تەنها پەیوەندی بە ڕابردووەوە نییە- پەیوەندی بە بەرپرسیارێتییەکی گشتگیرەوە هەیە بۆ ڕێگریکردن لە دووبارەبوونەوەی تاریکترین بابەتەکانی مێژوو،دوای هەشتا ساڵ، یادەوەری سەرکەوتنی چین شەڕەکە خەڵکی چینی فێرکرد کە یەکگرتوویی و قوربانیدان و خۆڕاگری لە هەموو شەڕانگێزییەک بەهێزترە. ئەمەش بۆتە میراتێک بۆ بانگەوازی چین بۆ ئاشتی و دژایەتیکردنی فۆرمەکانی نوێی فاشیزم و ستەم و هەژموون، بۆ کوردستان، خەباتی چین وانەیەکی بەهێزمان پێدەدات کە تەنانەت لە تاریکترین ساتەکانیشدا، ئەو گەلانەی بە ئیرادە بەرەنگاری ستەم دەبنەوە دەتوانن کاریگەرییان لەسەر ڕەوتی مێژووی جیهان هەبێت،ڕەنگە ئەمڕۆ فاشیزم دەمامکی نوێی پۆشی بێت، بەڵام جەوهەرەکەی وەک خۆی دەمێنێتەوە لەناوچوون و ڕق و بێبایەخکردنی ژیانی مرۆڤ، بەرخۆدانی گەلی چین تەنیا خەباتەکی نەتەوەیی نەبوو بەڵکو بەردی بناغەی هەڵوێستی بەکۆمەڵ بوو لە دژی ستەمکاری. یادەوەرییەکەی هی هەموو ئەوانەن کە

باوەڕیان بە ئاشتی و کەرامەت و خۆڕاگری مرۆڤە ، هەرچەندە بۆمبەکان لە ساڵی 1945 وەستان، بەڵام میکانیزمەکانی کۆنترۆڵکردن پەرەیان سەند،ئەزموونی چین لە کاتی جەنگدا بوو بە نەخشەی بزووتنەوەکانی ڕزگاریخوازی – لە سەربەخۆیی ڤێتنامەوە تا ئازادی جەزائیر. ئەمڕۆش مۆدێلی گەشەپێدانی چین بەردەوامە لە ئیلهامبەخشین بەو گەلانەی کە بەدوای مۆدێرنیزاسیۆندا دەگەڕێن بەبێ ئەوەی سەروەری خۆیان لەدەست بدەن،لە سەدەی بیست و یەکەمدا، شەڕ لە بەرەکانی شەڕدا سنووردار نەماون- لە ڕێگەی ئەلگۆریتم، سیستەمی دراو و کەشوهەوا بەڕێوەدەچێت. ئامرازەکان جیاوازن، بەڵام ئامانجەکە وەک یەکە: زاڵبوون، سزای بەکۆمەڵ بە ناوێکی دیکە،یوانی دیجیتاڵی چین، دەستپێشخەری پشتێن و ڕێگا, و برێکس ڕێڕەوی نوێ بۆ سەروەری دارایی و تەکنەلۆژی بۆ باشووری جیهانی دروست دەکەن، ئەوەی پێی دەوترێت “یارمەتییە سەوزەکان” زۆرجار کۆلۆنیالیزمی کەشوهەوا دەشارێتەوە، چونکە قەرزەکانی سندوقی دراوی نێودەوڵەتی پشتگیری ژینگەیی دەبەستنەوە بە قەرز و وابەستەیی پەکخستن- کە دەنگدانەوەی پەیماننامە نایەکسانەکانە،چین ڕێگای بەدیل بۆ سەروەری دارایی و تەکنەلۆژی دروست دەکات. ئەم هەوڵانە تەحەدای نەزمێکی جیهانی دەکەن کە چەند زلهێزێک زاڵن بەسەریدا و هیوایەک بە نەتەوە بچووکەکان دەبەخشن بەبێ ئەوەی سەربەخۆیی خۆیان تەسلیم بکەن،ئەمڕۆ کە ئازار لە غەززە دەبینین، ئاوارەبوون لە ئۆکرانیا، یان زۆرەملێی ئابووری لە گەلانی لاوازدا دەبینین، دەبێت ئەم وانانە بەبیر بهێنینەوە. یادکردنەوەی نانجینگ و هەڵەبجە تەنها ماتەمینی ڕابردوو نییە؛ پەیوەندی بە دۆزینەوەی بوێری بەرەنگاربوونەوە لە ئێستادا.

هەڵۆ حەسەن

□□□□ی کونسوڵخانەی چین لە هەولێر لە پاڵپشتیکردنی گەلی

كوردستان.. هەڵۆ حەسەن

چین بەپێچەوانەی هەندێك وڵاتی ڕۆژئاواییەوە جەخت لەسەر دەستوەرنەدان لە كاروباری ناوخۆی دەوڵەتانی دیكە دەكاتەوە و بەشداری دیپلۆماسی و ئابووری لەبری دەستێوەردانی سەربازی بەرەو پێش دەبات. ئەم ڕێبازە لەگەڵ بنەما فراوانەكانی سیاسەتی دەرەوەی چین هاوتەریبە، كە جەخت لەسەر ڕێزگرتنی یەكتر و دەستوەرنەدان وهاوكاری دەكاتەوە،چین سەرەڕای ئەوەی دەوڵەتێكی خاوەن چەكی ئەتۆمییە، بەردەوام بانگەشە بۆ چارەسەركردنی ئاشتیانەی ململانێكان كردووە و جەختی لە گرنگی دیپلۆماسی و وتووێژ كردووەتەوە.ئەم هە ڵوێستە لە پەیوەندییە كانی لەگەڵ هەڕێمی كوردستان وڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستی فراوانتردا دیاربووە ، كە چین هە وڵیدا پەیوەندی ئابووری و دیپلۆماسی دروست بكات بەبێ ئەوەی لە ململانێ ئاڵۆزە وزۆرجار توندوتیژانەی ناوچەكەتێكەوتوو بێت- بڕیاری چین بۆ كردنەوەی كونسوڵخانە لە هەرێمی كوردستان لە سەردەمی بەرزبوونەوەی ململانێ و نادڵنیایی، ئاماژەیەكی ستراتیژی و پەیامدار بوو. ئەم هەنگاوە ئامانجی گەیاندنی پەیامی هاوپشتی و پشتیوانی بوو بۆ دەسەڵات و گەلی كورد. چین بە پاراستن و تەنانەت فراوانكردنی ئامادەیی دیپلۆماسی خۆی،كونسوڵخانەی گشتی چین لە هەولێر بووە بەردێكی بناغەی پەیوەندییە دیپلۆماسی و مرۆییەكانی نێوان كۆماری گەلی چین و هەرێمی كوردستانی عێراق. لە ڕێگەی دەستپێشخەرییە ستراتیژییەكان لە بواری پەروەردە، ڕۆشنبیری، گەشەپێدانی ئابووری و هاوكاری مرۆیی، كونسوڵخانە نەك هەر پەیوەندییە دوولایەنەكانی بەهێزكردووە بەڵكو كاریگەری ڕاستو□خ□ی لەسەر كۆمەڵگە ناوخۆییەكان هەبووە بە شێوەیەكی مانادار،لە مانگی تشرینی دووەمی ساڵی ٢٠٢٣ كونسوڵخانە بە هاوكاری ڕێكخراوی خێرخوازی عەلی بابا و دەزگای چین بۆ گەشەپێدانی گوندەكان دەستپێشخەریی پڕۆژەی پاندا پاك لە كەمپی ئاوارەی هەرشەم لە هەولێر دەستپێكرد. پڕۆژەكە پێداویستییە سەرەكییەكانی بەسەر خوێندكارانی ئاوارەدا دابەشكرد، هەم یارمەتی پراكتیكی و هەم پەیامی هاودەنگی پێشكەش كرد. لیو جون كونسوڵی گشتی بە شێوەیەكی شەخسی بەشداری لە مەراسیمی دابەشكردنەكەدا كرد و جەختی لە پابەندبوونی درێژخایەنی چین بە پەروەردە و چاودێری كۆمەڵایەتی لە كوردستان كردەوە.

بەشداری چالاكانەی ئەو ڕەنگدانەوەی ڕێبازی كونسوڵخانە بوو كە خەڵك سەنتەری بوو بۆ دیپلۆماسی،كونسوڵخانەی گشتی چین بە دانان ب□

پەروەردە وەک پردێک لە نێوان کولتوورەکاندا، هەنگاوی کۆنکرێتی ناوە بۆ پێشخستنی فێربوونی زمانی چینی لە ناوچەکەدا، بەشی چینی لە زانکۆی سەڵاحەدین: بەبۆنەی 5 ساڵەی دامەزراندنی لە تشرینی دووەمی 2024، بەشەکە بووەتە ناوەندێکی ئاڵوگۆڕی کولتووری. لیو جون کونسوڵی گشتی ڕێزی لە خوێندکارە سەرکەوتووەکان گرت، وەبەرهێنانی چینی لە گەنجانی کوردستان دووپاتکردەوە، فراوانکردنی پلان بۆ داڕێژراو بۆ زانکۆی سلێمانی:
هەوڵی کارا هەیە بۆ دامەزراندنی بەشی نوێی زمانی چینی، زیاتر قووڵکردنەوەی هاوکاری ئەکادیمی، بە یادی ٧٥ ساڵەی دامەزراندنی کۆماری گەلی چین، کونسوڵخانە هەفتەی فیلمی چینی لە شاری سلێمانی سازکرد. لە چالاکییەکەدا فیلمە گرنگەکان نمایشکران کە بینەرانی کوردیان بە مێژوو و بەهاکانی چین و کۆمەڵگەی مۆدێرن ئاشنا کرد، کە نیشانی دا کە چۆن پێزانینی هاوبەش بە هونەر و چیرۆکگێڕان دەتوانێت پەیوەندییە نێودەوڵەتییەکان بەهێزتر بکات،هەروەها لیو جون کونسوڵی گشتی ڕۆڵی سەرەکی هەبووە لە بەرەوپێشبردنی هاوکارییە ئابوورییەکانی نێوان چین و هەرێمی کوردستان. بەشداری لە گفتوگۆ ئاست بەرزەکاندا کردووە کە تیایدا تیشک خراوەتە سەر- پڕۆژەی وزەی پاک و ئابووری دیجیتاڵی- بەرنامەکانی بنیاتنانی توانا بۆ پشتگیریکردن لە پەرەپێدانی هێزی کاری ناوخۆیی، ئەم دەستپێشخەرییانە لەگەڵ ئامانجە درێژخایەنەکانی گەشەپێدانی کوردستان هاوتەریبن و دەرفەتی نوێ بۆ وەبەرهێنانی چینی لە ناوچەکەدا دەکەنەوە،لیو جون بە تێگەیشتن لە گرنگی میدیا و دیپلۆماسی گشتی، کەناڵی کراوەی لەگەڵ دەزگاکانی ڕاگەیاندنی کوردی و عێراقی پاراستووە. لە مانگی ئازاری ٢٠٢٥، میوانداری کۆنگرەیەکی ڕۆژنامەوانی کرد سەبارەت بە “دوو دانیشتن”ی چین (کۆنگرەی نیشتمانی گەل و کۆنفرانسی ڕاوێژکاری سیاسی گەلی چین)، کە تێیدا باسی لەوە کرد:دوایین ئاراستەکانی سیاسەتی ئابووری و دەرەوەی چین، پۆتانسێلی هاوکاری چین و حکومەتی هەرێم لە بواری گەشتیاری و پەروەردە و ژێرخانی ئابووریدا، ئەم کراوەییە متمانەی دروستکردووە و هۆشیاری گشتی سەبارەت بە ڕۆڵی بنیاتنەری چین لە ناوچەکەدا بەرزکردووەتەوە، بەشداریکردنی چین لە هەرێمی کوردستان زۆر لە دیپلۆماسی تەقلیدی زیاترە. ڕەنگدانەوەی پابەندبوونێکی ڕاستەقینەیە بە گەشەپێدانی بەردەوام و ئاڵوگۆڕی خەڵک بە خەڵک. لەگەڵ بەردەوامی فراوانبوونی ئەم هەوڵانە، پێدەچێت لە ساڵانی داهاتوودا بوار بۆ هاوبەشییەکی بەهێزتر و قووڵتر لە نێوان چین و هەرێمی کوردستان خۆش بکەن.

چین لە هەژارییەوە بۆ خۆشگوزەرانی.. هەڵۆ حەسەن

لە کاتێکدا پارتی کۆمۆنیستی چین لە یەکی تەمموزی 2025 یادی 104 ساڵەی خۆی دەکاتەوە، وەک تەلارسازێکی گۆڕانکاری نەتەوەیەک ئەو کارە دەکات. لە کاتێکدا کە سەرهەڵدانی جیهانی چین بە شێوەیەکی بەرفراوان دانپێدانراوە، چیرۆکی قووڵتر لە پەرەسەندنی نائاسایی ناوخۆییدایە- لە گوندەکانەوە بۆ شارە گەورەکان، لە بژێوی ژیانەوە بۆ بەردەوامیی، لە دواکەوتووییەوە بۆ داهێنان،کاتێک کۆماری گەلی چین لە ساڵی 1949 لە ژێر سەرکردایەتی حزبی کۆمۆنیستی چین دامەزرا، ڕووبەڕووی هەژاریی لە ڕادەبەدەر و ژێرخانی پارچەپارچە و وێرانکارییەکانی دوای جەنگ بووەوە. لە دەیەکانی دواتردا، چین نزیکەی 800 ملیۆن کەسی لە هەژاری دەرهێنا- گەشەپێدانی مرۆیی بە قەبارەیەکی بێهاوتای لە ڕێگەی دەستپێشخەرییەکانی وەک هەڵمەتی کەمکردنەوەی هەژاری بە ئامانج و ستراتیژی بوژاندنەوەی گوندەکان، کۆمەڵگە گوندنشینەکان ، خزمەتگوزارییەکانی چاودێری تەندروستی، قوتابخانەکان، و دەستڕاگەیشتن بە دیجیتاڵی. ئەم سیاسەتانە پابەندبوونی پارتی کۆمۆنیستی چین بەرجەستە دەکەن بەوەی کەس لەدوای خۆی جێنەهێڵێت

لە 1ی تشرینی یەکەمی ساڵی 1949، ماوتسیتۆنگ دامەزراندنی کۆماری گەلی چینی ڕاگەیاند، بەمەش کۆتایی بە دەیان ساڵ ناکۆکی ناوخۆیی و دەستوەردانی دەرەکی هێنا. ئەمەش ساتێکی بەرچاوە بۆ بیرکردنەوە لە گۆڕانکارییەکانی چین، پەرەسەندنی چین لە کۆمەڵگەیەکی کشتوکاڵی هەژارەوە بۆ هێزێکی ئابووری و تەکنەلۆژیا لە ماوەی تەنها حەوت دەیەدا چیرۆکی خێراگری و گونجاندن و داهێنانە، ئەمڕۆ چین دووەم گەورەترین ئابووری جیهانە و یاریزانێکی سەرەکییە لە حوکمڕانی جیهانی و بازرگانی و دیپلۆماسی

دوای ئەوەی پارتی کۆمۆنیستی چین هاتە سەر دەسەڵات، سیاسەتەکانی ماو ئامانجیان چەسپاندنی کۆنترۆڵ و داڕشتنەوەی کۆمەڵگەی چین بوو. چاکسازییەکانی زەوی زەوییەکانیان لە خاوەن زەوییەکانەوە

دابەشکردنەوە بە جووتیاران، ئەمەش گۆڕانکارییەکی ڕیشەیی لە دیمەنی کشتوکاڵیدا هێنا و دەستپێشخەرییەکانی ماو بووبە بازدانیکی گەورە بۆ پێشەوە، دوای ماو، دەنگ شیاوپینگ لە ساڵی 178 چاکسازی ئابووریی هێنایە ئاراوە، لە ڕەقبوونی ئایدیۆلۆژییەوە گۆڕا بۆ گۆشەی ئابووری پراکتیکی. "سیاسەتی دەرگای کراوە" چینی بەرەووی وەبەرهێنانی بیانی و بازرگانی و مۆدێرنیزاسیۆندا کردەوە و "موعجیزەی ئابوورییەکەی" چینی ئازاد کرد

چین گەشەیەکی بە وێنەی بەرهەمی ناوخۆیی بەخێراییەوە بینی و گۆڕینی بۆ ناوەندێکی پیشەسازی. بە "کارگەی جیهان" ناسرا، کە هێزی کار و کاڵای هەرزان دابین کرد، ئێستا چین پێشەنگە لە بواری تەکنەلۆژیای پێشکەوتوودا، لەوانە زیرەکی دەستکرد و پەیوەندییەکان (وەک هواوی) و سیستەمی شەمەندەفەری خێرا. بەرنامەی بەشایی ئاسمانی چین، لەوانەش سەرکەوتنی ئەرکەکانی چانگە، ڕەنگدانەوەی خواستەکانی چینە لە دەرەوەی زەوی، دەستپێشخەری پشتێن و ڕێگا لەلایەن سەرۆک شی جینپینگەوە لە ساڵی 2013 دەستپێکردووە و ئامانجی بەرزکردنەوەی پەیوەندی بازرگانی و وەبەرهێنانە لە سەرانسەری ئاسیا و ئەفریقا و ئەوروپا. دەستپێشخەرییەکە ڕەنگدانەوەی دیدگای چینە بۆ خۆشگوزەرانی هاوبەش لە ڕێگەی وەبەرهێنانی ژێرخانی، بە زیاتر لە 140وڵاتی بەشداربوو، دەستپێشخەرییەکە کاریگەریی جیۆپۆلەتیکی چین بەرز دەکاتەوە لە هەمان کاتدا یارمەتی وڵاتانی تازەپێگەیشتوو دەدات بۆ بنیاتنانی ژێرخانی بنەڕەتی.

چین پەیوەندییەکی بەهێزی لەگەڵ وڵاتانی تازەپێگەیشتودا دروستکردووە لەڕێگەی دەستپێشخەرییەکانی وەک دەستپێشخەری پشتێن و ڕێگا، یارمەتی دارایی و پشتیوانی تەکنەلۆژی. سیاسەتی دەرەوەی "بێ مەرج"ی چین وایکردووە ببێتە هاوبەشێکی پەسەندکراو بۆ زۆرێک لە وڵاتانی جیهان، لە ئەفریقا چین هاوبەشێکی سەرەکییە لە پەرەپێدانی ژێرخانی ئابووریدا، لەکاتێکدا وەبەرهێنانەکانی لە ئەمریکای لاتین لە سەر وزە و کانگا و پەیوەندییەکان، پابەندبوونی چین بۆ بنبڕکردنی هەژاری بەردێکی بناغەی سەرکردایەتی شی جینپینگ بوو. لە ساڵی 2020 چین ڕایگەیاند کە هەژاری لە ڕادەبەدەر لەناوبردووە و تەنها لە ماوەی چوار دەیە زیاتر لە 800 ملیۆن کەسی لە هەژاری دەرهێنا، سەرەڕای مۆدێرنیزاسیۆنی خێرا، چین بەردەوامە لە پێشخستنی میراتی کولتووری خۆی، پارێزگاری لە هونەرە نەریتییەکان و فێستیڤاڵەکان و بەها کۆنفۆشیۆسییەکان دەکات. لە هەمان کاتدا تەکنەلۆژیای پێشکەوتوو و شارنشینی و شێوازی ژیانی مۆدێرن لەخۆدەگرێت لە ڕێگەی دیپلۆماسی کولتووری و دامەزراوەکانی کۆنفۆشیۆس و گەیاندنی میدیاوە، چین هێزی نەرم بەکاردەهێنێت بۆ

بـڵاوکردنەوەی بەها و کولتوورەکەی لەسەر ئاستی جیهانی. وێنەی جیهانییەکەی لە ڕێگەی ئاڵوگۆڕی کولتووری و وەرزش و هونەر

دیدگای سەرۆک شی جینپینگ بۆ "خەونی چینی" جەخت لەسەر گەنجکردنەوەی نیشتمانی و سەرکردایەتی تەکنەلۆژی و ڕۆڵی بەهێزتر لە حوکمڕانی جیهانی دەکاتەوە، چەمکی شی بۆ "کۆمەڵگەی چارەنووسی هاوبەش بۆ مرۆڤایەتی" هەوڵدەدات ئاشتی و گەشەپێدان و هاوکاری لەسەر ئاستی جیهانی بەرەوپێش ببات. چین ئامانجی ئەوەیە کە حوکمڕانی جیهانی دووبارە دابڕێژێتەوە و مۆدێلی نوێی گەشەپێدان پێشکەش بە جیهان بکات،بڕیارە تا کۆتایی ساڵی 2025 چین ببێتە پێشەنگی جیهانی لە توانای وزەی نوێبووەوە، گەشەپێدان لەگەڵ بەردەوامیدا هاوتەریب دەکات،یادی 104 ساڵەی حیزبی کۆمۆنیستی چین تەنیا بڕگەیەکی مێژوویی نییە- دووپاتکردنەوەی دیدگایەکی ئایندەئاڕاستەیە. لە ڕێگا قوراوییەکانەوە بۆ ڕێگاوبانی دیجیتاڵی، لە برسێتیەوە تا شەمەندەفەری خێرا، پارتی کۆمۆنیستی چین پێناسەی کردووەتەوە کە حوکمڕانی بەرفراوان دەتوانێت چی بەدەستبهێنێت،لەگەڵ پێشکەوتنی چین بەرەو ئامانجی سەدەی دووەمی خۆی- بوون بە نەتەوەیەکی سۆسیالیستی تەواو مۆدێرن تا ساڵی 2049- پایەکانی پارتی کۆمۆنیستی چین بۆ گەشەی گشتگیر، سەربەخۆیی تەکنەلۆژی و گەشەپێدانی بەردەوام لە جاران بەهێزتر دەمێننەوە.

هەڵۆ حەسەن

پێشنیاری چوار خاڵیی شی جینپینگ بۆ ئاشتی لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست. و/هەڵۆ حەسەن

لەگەڵ هەڵکشانی زیاتری گرژییەکانی نێوان ئیسرائیل و ئێران، شی جینپینگ، سەرۆکی چین لە میانەی پەیوەندییەکی تەلەفۆنیدا لەگەڵ ڤلادیمێر پوتین، سەرۆکی ڕووسیا، دەستپێشخەرییەکی چوار خاڵی بۆ ئاشتی و چارەسەرکردنی قەیرانی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست پێشنیار کرد. کە جەخت لە:

ئاگربەستێکی بەپەلە
پاراستنی هاوڵاتیانی مەدەنی
دیالۆگ و دانوستانی سیاسی
بەهێزکردنی هەوڵە نێودەوڵەتییەکان بەرەو ئاشتی
ئەم دەستپێشخەرییە لە ساتێکی ناجێگیردا دێت هێرشەکانی ئیسرائیل دامەزراوە ئەتۆمییەکانی ئێرانی کردە ئامانج، لە کاتێکدا مووشەکەکانی ئێران چەندین پێگەی ئیسرائیلی کردۆتە ئامانج. هەردوولا بەڵێنی تۆڵەسەندنەوەیان داوە و مەترسییەکانی قەیرانەکە لە ژێر کۆنترۆڵ دەرچوون

دەستپێشخەری چوار خاڵیەکەی شی جینپینگ

ئاگربەستی دەستبەجێ
دەبێت هەموو لایەنە پەیوەندیدارەکان دەستبەجێ دوژمنایەتییەکان بوەستێنن. ئاگربەست بەپەلەترین ئەولەویەتە بۆ ڕێگریکردن لە پەرەسەندنی زیاتر و لەدەستدانی ژیان.

پاراستنی هاوڵاتیانی مەدەنی
سەلامەتی و خۆشگوزەرانی هاوڵاتیانی مەدەنی بێتاوان دەبێت بە هەر نرخێک بێت پشتڕاست بکرێتەوە. پێویستە هەموو لایەک بە توندی پابەندی یاسا مرۆییە نێودەوڵەتییەکان بن و خۆیان لە بەئامانجگرتنی ژێرخانی مەدەنی بپارێزن.

گفتوگۆ و دانوستان
دیالۆگی سیاسی و دانوستانی دیپلۆماسی تاکە ڕێگای بنەڕەتی و بەردەوامن بۆ چارەسەرکردنی ناکۆکیەکان. کردەوە سەربازییەکان ناتوانن ئاشتییەکی هەمیشەیی بهێنن.

بەهێزکردنی هەوڵە نێودەوڵەتییەکان
کۆمەڵگەی نێودەوڵەتی- بە تایبەتی ئەو وڵاتانەی کە کاریگەرییان لەسەر لایەنەکانی ململانێ هەیە- دەبێت پێکەوە کاربکەن بۆ پێشخستنی کەمکردنەوەی پەرەسەندن و یارمەتی گەڕانەوەی ناوچەکە بۆ ئاشتی و سەقامگیری لە ڕێگەی هەوڵە هاوئاهەنگەکانی ئاشتیسازییەوە.

هەڵوێستی چین

پێشنیارە چوار خاڵیەکەی شی جینپینگ هەم پێداویستییە دەستبەجێییەکان و هەم ئاشتی درێژخایەن دەکاتە ئامانج، ناوەندگیری چین لە ئاشتەوایی سعودیە و ئێران و دانوستانەکانی یەکێتی

فەلەستین (رێککەوتنی پەکین و جاڕنامەی پەکین) ڕۆڵی بێلایەن و متمانەپێکراوی چین دەسەلمێنێت،چین پێی وایە ئاشتی لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستدا بۆ ئاشتی جیهانی پێویستە و داوای لە زلهێزەکان دەکات- بەتایبەتی ئەمریکا- بەرپرسیارانە مامەڵە بکەن.

قەیرانی ئێستای ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست زۆر لە بازنەی ململانێیەکی ئاسایی تێپەڕیوە.هاوکات، ئەمریکا وەک زلهێزێکی گەورە کە کاریگەری تایبەتی بەسەر ئیسرائیلدا هەیە، ڕۆڵێکی بنیاتنەری نەگێڕاوە. بەڵکو بەردەوام بووە لە خۆشکردنی بڵێسەی ئاگرەکە، تەنانەت ئاماژەیە بۆ ئامادەیی “ڕاستەوخۆ بەشداریکردن”، ئەمەش بە شێوەیەکی جددی چاوەڕوانییەکانی کۆمەڵگەی نێودەوڵەتی بۆ کەمکردنەوەی قەیرانەکە تێکدەدات. لەگەڵ ئەوەی ئێستا ململانێکان گەیشتوەتە ئاستێک کە، پەنجەرەی دەرفەتەکان لەڕادەبەدەر تەسکە.

کاتێک دۆخەکە لە ژێر کۆنتڕۆڵ دەرچوو، زۆر قورستر دەبێت ڕێڕەوی خۆی پێچەوانە بکاتەوە. لەم کاتە گرنگەدا، چین پێشنیارێکی گشتگیر و پێشبینیکراوی خستۆتە ڕوو – پێشنیارێک کە هەم پێداویستییە دەستبەجێیەکان و هەم چارەسەری درێژخایەن دەگرێتەوە. لە نێو زلهێزە گەورەکاندا، چین یەکەم وڵاتە کە ئەو کارە دەکات و هەستێکی بەهێزی بەرپرسیارێتی نیشان دەدات

پێشنیاری چوار خاڵی زۆر ئامانجدارە و باس لە ناوەڕۆکی پرسە هەنووکەییەکان دەکات. داوا لە لایەنە تێوەگلاوەکانی ململانێ و بە تایبەت ئیسرائیل دەکات بە زووترین کات ئۆپەراسیۆنە سەربازیی□کان ڕابگرن، بۆ ئەوەی خۆیان لە زیان بە خەڵکی سقیلی بێتاوان بپارێزن، بە توندی پاڵپشتی چارەسەری سیاسی بۆ پرسی ئەتۆمی ئێران بکەن و داوا لە کۆمەڵگەی نێودەوڵەتی و بەتایبەت وڵاتانی گەورە کە کاریگەری تایبەتیان لەسەر لایەنەکانی ململانێ هەیە، هەوڵ بدەن بۆ ساردکردنەوەی دۆخەکە. ئەمانە هەموویان خاڵە سەرەکییەکانن کە دەتوانرێت گۆڕانکاری بەرچاو لە ژێر بارودۆخی ئێستادا ڕووبدات.

پێشنیاری چوار خاڵی چارەسەرە بنەڕەتییەکانی قەیرانەکە دەستنیشان دەکات و ڕێگا کاریگەرەکانی کەمکردنەوەی ململانێکانیش دەخاتە ڕوو. گرنگی بە ئاشتی و ئاسایشی بەکۆمەڵ دەدات و لە هەمان کاتدا نەزم و دادپەروەری نێودەوڵەتی دەپارێزێت. ڕەنگدانەوەی هەڵسەنگاندنی وردی چینە بۆ دۆخەکە و هاوتەریبە لەگەڵ بانگەوازە بەربڵاوەکانی کۆمەڵگەی نێودەوڵەتی. ئەمە چوارچێوەیەکی گشتگیرە بۆ چارەسەرکردنی قەیرانەکان کە هەم دەتوانرێت جێبەجێ بکرێت و هەم دەتوانرێت کاری لەسەر بکرێت،بارودۆخی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست ئەوە پشتڕاست دەکاتەوە کە جیهان چووەتە ناو “قۆناغێکی نوێی گێژاو و گۆڕانکاری” و “پێشنیارە چوار خاڵییەکە” گوزارشت لە دیدگای ئەمنی بەردەوامی چین

دەکات. لە ململانێی ڕووسیا و ئۆکراینەوە تا پرسی ئیسرائیل و فەلەستین و ئیسرائیل و ئێران.

و/هەڵۆ حەسەن

پێشنیاری چوار خاڵیی شی جینپینگ بۆ چارەسەرکردنی قەیرانی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست https://www.globaltimes.cn/page/202506/1336566.shtml

---

جەنگی تیرۆر”ی ئەمریکا.. گڵۆباڵ تایمزی چین.. و/ هەڵۆ حەسەن

لە ساڵی 2001ەوە “جەنگی تیرۆر”ی ئەمریکا ، زیاتر لە 800 هەزار کەسی کوشتووە و زیاتر لە 38 ملیۆن کەسی ئاوارە کردووە و زیاتر لە 8 تریلیۆن دۆلاری تێچووە.

بارودۆخی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست تا دێت ئاڵۆزتر دەبێت. “ئایا ئەمریکا خۆی بۆ شەڕ ئامادە دەکات؟” – نیگەرانیی قووڵ سەرتاسەری ناوچەکە و کۆمەڵگەی نێودەوڵەتی گرتۆتەوە سەبارەت بە ئەگەری دەستێوەردانی سەربازی ئەمریکا لە ململانێی ئێران و ئیسرائیل، کە ڕەنگە ببێتە هۆی ئەوەی دۆخەکە لە ژێر کۆنتڕۆڵ دەربچێت. لە کاردانەوە بۆ هەڕەشەکانی ئەمریکا بۆ شەڕ، ئایەتوڵڵا خامنەیی، ڕێبەری شۆڕشی ئیسلامیی ئێران ڕایگەیاند: ئێران “تەسلیم نابێت” و هۆشداریشی دا کە هەر دەستێوەردانێکی سەربازیی ئەمریکا “زیانێکی قەرەبوو نەکراو”ی لێدەکەوێتەوە. ئایا ئەمریکا تاقیکردنەوەیەکی توند ئەنجام دەدات یان ڕای گشتی بۆ شەڕ کۆدەکاتەوە؟ هەر دوو ڕێگاکە، تەنیا ئەوەی کە ئەمریکا بیر لە بەشداریکردن دەکاتەوە، خۆی ئاماژەیەکی زۆر مەترسیدارە،ئامرازە دیپلۆماسیەکان سەبارەت بە پرسی ئەتۆمی ئێران تەواو نەبوون و هێشتا چارەسەری ئاشتیانە ئەگەری هەیە.

کۆدەنگی هاوبەش لە کۆمەڵگەی نێودەوڵەتیدا ئەوەیە کە هێزی سەربازی ناتوانێت ئاشتی بۆ ناوچەکە بهێنێت – تەنها بە بەرزڕاگرتنی دیدگای ئاسایشی هاوبەش دەتوانرێت نیگەرانییە ڕەواکانی هەموو لایەنەکان بە تەواوی چارەسەر بکرێت. پێش ململانێی ئێستای ئێران و ئیسرائیل، پێشتریش ئەمریکا و ئێران پێنج خولی دانوستانیان لەسەر پرسی ئەتۆمی ئەنجامدابوو. لە کاتێکدا جیاوازییەکی بەرچاو مابووەوە و هیچ پێشکەوتنێکی بەرچاو بەدەست نەهات، دانوستانەکان بەردەوام بوون. ئەگەر هێرشە سەربازییە کتوپڕەکەی ئیسرائیل بۆ سەر ئێران نەبوایە، خولی شەشەمی دانوستانەکان ئەنجام دەدرا.

دیارە ئەوەی کە ململانێی دەستپێکرد، داڕمانی دیپلۆماسی نەبوو، بەڵکو سەرگەرمییەکی سەربازی بوو، پرسی ئەتۆمی ئێران زیاتر لە 20 ساڵە درێژەی هەیە. گرنگترین وانەی فێربوو ئەوەیە کە هەوڵی سیاسی و دیپلۆماسی تاکە ڕێگای دروستە بۆ چارەسەرکردنی کێشەکە بە شێوەیەکی دروست. قووڵترین وانەی مێژوویی ئەوەیە کە ڕووبەڕووبوونەوەی بێوچان و فشار و تێکدانی ڕێککەوتنە نێودەوڵەتییەکان تەنیا خزمەت بە ئاڵۆزکردنی زیاتری دۆخەکە دەکات. ئەمریکا بەرپرسیارێتی پرسی ئەتۆمی ئێران لە ئەستۆ دەگرێت. ئەگەر واشنتۆن بە شێوەیەکی تاکلایەنە لە پلانی کاری گشتگیری هاوبەش ، نەکشابایەوە و ئەگەر ڕێککەوتنەکە بە شێوەیەکی ڕێک و پێک و کاریگەر جێبەجێ بکرایە، بە ئەگەرێکی زۆرەوە پرسەکە بەرەو دۆخی ئێستای خراپ نەدەبوو، هەر جۆرە بەکارهێنانێکی بێباکانە لە هێز دژی ئێران جێگەی قبوڵکردن نییە و پێشێلکارییەکی ئاشکرای یاسا نێودەوڵەتییەکانە،لە ئەفغانستانەوە تا عێراق، مێژوو لە مێژە سەلماندوویەتی کە دەستێوەردانەکانی سەربازی ئەمریکا هەرگیز ئاشتیی نەهێناوەتە ئاراوە. بەڵکو وێرانکارییان بەجێهێشتووە و تۆوی ڕق و کینەیان چاندووە، تەنانەت زیانێکی قووڵیان بە کۆمەڵگەی ئەمریکی گەیاندووە. بەپێی پڕۆژەی تێچووی جەنگ لەلایەن زانکۆی براونەوە، لە ساڵی 2001ەوە بەناو "جەنگی تیرۆر"ی ئەمریکا، زیاتر لە 800 هەزار کەسی کوشتووە و زیاتر لە 38 ملیۆن کەسی ئاوارە کردووە و زیاتر لە 8 تریلیۆن دۆلاری تێچووە. سی ئێن ئێن هۆشداری داوە لەوەی "ڕەنگە ئەمریکا بەرەو شەڕێکی دیکەی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست بڕوات"، واشنتۆنی بە "لە لێواری قومارێکی گەورە" وەسف کردووە، هاوکات جەختی لەوە کردووەتەوە کە "ئێران لیبیا و عێراق و ئەفغانستان نییە" و "مەرج نییە مێژوو خۆی دووبارە بکاتەوە". ڕاپرسییەکی ئەم دواییەی ئیکۆنۆمیست دەریخستووە کە لەسەدا 60ی ئەمریکییەکان دژی تێوەگلانی سەربازی ئەمریکان لە ململانێکاندا و تەنها لەسەدا 16ی ئەمریکی پشتگیری لە کردەوەی سەربازی دەکەن.

ئەمەش ئاماژەیە بە ئەوەی کە تێوەگلانی قووڵتر لە ململانەی ئێران و ئیسرائیلدا ڕەنگدانەوەی ئیرادەی ڕاستەقینەی گەلی ئەمریکا نییە.
بوونی سەربازی ئەمریکا لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست لە ئێستاوە بەرچاوە و گرژییەکانی ناوچەکەش بە ڕادەیەکی پێویست بەرزە. تەنانەت ئەگەر واشنتۆن تەنیا بە “ترساندنی” ئێران بێت، ئەوا تاکتیکی “زۆرترین فشار” هەوڵەکان بۆ گەیشتن بە ئاشتی ناوچەکە تێکدەدات و پێچەوانەی دادپەروەری نێودەوڵەتییە. ئەولەویەتی بە پەلەی ئێستا بەردەوامبوون نییە لە دووبارە تەرخانکردنی هێزەکان یان جێگیرکردنی فڕۆکەی هەڵگر و فڕۆکە جەنگییەکانی زیاتر، بەڵکو پەرەپێدانی ئاشتی و وەستاندنی شەڕە.
پێویستە ڕێوشوێنی کاریگەر بگیرێتەبەر بۆ ڕێگریکردن لە پەرەسەندنی ململانێکان و دوورکەوتنەوە لە گێژاوی زیاتر لە ناوچەکەدا. گەڕانەوە بۆ چارەسەری سیاسی دیالۆگ و دانوستان، چاوەڕوانییەکی هاوبەشی کۆمەڵگەی نێودەوڵەتییە. پەرەسەندنی دۆخی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست خزمەت بە بەرژەوەندی هیچ لایەنێک ناکات.
ئەمریکا وەک وڵاتێک کە کاریگەری تایبەتی لەسەر ئیسرائیل هەیە، پێویستە بە تایبەتی هەڵوێستێکی بابەتیانە و بێلایەنانە بگرێتە ئەستۆ و بەرپرسیارێتی پێویست لە ئێستا بگرێت و ڕۆڵێکی ئەرێنی و بنیاتنەر بگێڕێت لە کەمکردنەوەی گرژییەکان و ڕێگریکردن لە فراوانبوونی زیاتری ململانێکان. هێشتا خوێن لە غەززە دەڕژێت و پەنابەرانی سوریاش بەردەوامن لە سەرگەردانی و ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستیش بەرگەی “جەنگی سەپێنراو”ی تر ناگرێت. ئەگەر ئەمریکا بەڕاستی هەوڵی “چارەسەرکردنی ناکۆکییەکان بە شێوەیەکی ئاشتیانە” بدات، پێویستە ئاماژەیەکی ڕوونتر و چالاکتر بنێرێت سەبارەت بە پرسەکانی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست، واز لە سووتەمەنیکردنی ئاگری جەنگ بهێنن، و بەرپرسیارێتی بەرەوپێشبردنی ئاشتی و وەستاندنی شەڕ لە ئەستۆ بگرن، نەک کێشەکان زیاتر ئاڵۆز بکەن یان ببنە بەشێک لە کێشەکە.

گڵۆباڵ تایمزی چین- سەربە پارتی کۆمۆنیستی چین ولە ڕوانگەیەکی دیاریکراوی چینییەوە شر□ق□ ل□سەر کاروباری جیهانی دەکات

گڵۆباڵ تایمزی چین
و/ هەڵۆ حەسەن
سەرچاوە:

https://www.globaltimes.cn/page/202506/1336473.shtml

بڕیارنامەی 2758: بەردی بناغەی یەک چین.. هەڵۆ حەسەن

لە 25ی تشرینی یەکەمی 1971دا، 26هەمین دانیشتنی کۆبوونەوەی گشتی نەتەوە یەکگرتووەکان بە زۆرینەی دەنگ بڕیاری 2758ی پەسەند کرد- 76 دەنگی بەڵێ، 35 دەنگی نەخێر و 17 دەنگی بێلایەن. ئەم بڕیارنامە مێژووییە مافە یاساییەکانی کۆماری گەلی چین لە نەتەوە یەکگرتووەکاندا گەڕاندەوە و کۆماری گەلی چینی وەک تاکە نوێنەری شەرعی چین ناساند. لە هەمان کاتدا بەناو “نوێنەرانی چیانگ کای شێک”ی دەرکرد، کۆتایی بە داگیرکردنی درێژخایەن و ناڕەوا لە کورسی چین لە نەتەوە یەکگرتووەکان لەلایەن دەسەڵاتدارانی تایوانەوە هێنا، پەسەندکردنی بڕیارنامەی 2758 سەرکەوتنێکی دیپلۆماسی و سیاسی مۆنۆمێنتال بوو- نەک تەنها بۆ 1.4 ملیار خ□□□کی چین بەڵکو بۆ هەموو ئەو نەتەوەوانەی کە یاسا نێودەوڵەتییەکان و سەروەری و

دادپەروەری دەپارێزن. بڕیارنامەکە گەڕانەوەی تەواوی چین بوو بۆ سیستەمی نەتەوە یەکگرتووەکان و ڕێگەی پێدا بە مافی خۆی ڕۆڵی خۆی وەک ئەندامێکی دامەزرێنەری نەتەوە یەکگرتووەکان و ئەندامێکی هەمیشەیی ئەنجومەنی ئاسایشی نەتەوە یەکگرتووەکان دەستپێبکاتەوە. هەروەها نوێنەرایەتی ئیرادەی بەکۆمەڵی کۆمەڵگەی نێودەوڵەتی دەکرد و ڕەگ و ڕیشەی لە بناغە یاسایی و مێژووییە ڕوونەکاندا هەبوو، بنەمای یاسایی بۆ سەروەری چین بەسەر تایواندا لە مێژە پێش پەسەندکردنی بڕیارنامەکە دامەزراوە. لە سەردەمی جەنگی جیهانی دووەمدا، جاڕنامەی قاهیرەی ساڵی 1943- کە چین و ئەمریکا و بەریتانیا بە هاوبەشی واژۆیان کردبوو- باسی لەوە کرد کە ئەو خاکانەی ژاپۆن لە چین وەریگرتووە، لەوانە تایوان و دوورگەکانی پێنگو، “دەبێت بگەڕێندرێنەوە بۆ چین.” ئەمەش لە جاڕنامەی پۆتسدام لە ساڵی 1945دا دووپاتکرایەوە، کە ژاپۆن لە ئامرازی تەسلیمبوونیدا وەریگرت.

دوای شکستی ژاپۆن، چین سەروەری بەسەر تایواندا بە هەردوو شێوەی یاسایی و دیفاکتۆ دەستیپێکردەوە و بەپێی یاسا نێودەوڵەتییەکان بابەتەکە یەکلایی بووەوە، بڕیارنامەی 2758 بنەمای یەک چینی دووپات کردەوە. ئەم بنەمایە پێی وایە کە تەنها یەک چین لە جیهاندا هەیە، تایوان بەشێکی جیانەکراوەی خاکی چینە و حکومەتی کۆماری گەلی چین تاکە حکومەتی یاساییە کە نوێنەرایەتی تەواوی وڵاتەکە دەکات. وشەسازی بڕیارنامەکە بە ئەنقەست زاراوەی وەک “کۆماری چین” یان “تایوان”ی بەدەر کرد، نەک بە پشتگوێخستنی پرسی تایوان بەڵکو لەبەر ئەوەی کە بەناو “کۆماری چین” وەک حکومەتێکی شەرعی لە دوای ساڵی 1949 بوونی نەمابوو، کە تەنها دەوڵەتە سەروەرەکان دەناسێت،سەرەڕای ئەم چوارچێوە یاساییە ڕوونە، هەندێک لە ئەکتەرەکان- بەتایبەتی لە ئەمریکا- لەم دواییانەدا هەوڵیان داوە مانای بڕیارنامەی 2758 تەحەدا بکەن یان بیشێوێنن. بە ئیدیعای کە بڕیارنامەکە باسی پێگەی سیاسی تایوانی نەکردووە، هەوڵدەدەن بیرۆکەکانی وەک “دوو چین” یان “یەک چین، یەک تایوان” بەرەوپێش ببەن، کە لەلایەن کۆمەڵگەی نێودەوڵەتییەوە لە ساڵی 1971 ڕەتکرانەوە پێچەوانەی ئەو بەڵێنانەن کە ئەمریکا لە سێ بەیاننامە هاوبەشەکەیدا لەگەڵ چین داویانە، کە تێیدا کۆماری گەلی چین وەک تاکە حکومەتی یاسایی چین ناساندووە و دان بەوەدا ناوە کە تایوان بەشێکە لە چین، بەڵگەنامە فەرمییەکانی نەتەوە یەکگرتووەکان لە ساڵی 1971ەوە بە بەردەوامی ئاماژەیان بە تایوان کردووە وەك “تایوان، پارێزگایەکی چین”. هەروەها نووسینگەی کاروباری یاسایی نەتەوە یەکگرتووەکان بۆچوونی یاسایی بڵاوکردەوە و ڕوونی

کردووە کە تایوان هیچ پێگەیەکی جیاوازی لە سیستەمی نەتەوە یەکگرتووەکاندا نییە و دەسەڵاتدارانی ئەو وڵاتە هیچ جۆرە دانپێدانانێکی حکومەتیان نییە. ئەم ڕاستیانە بە ڕوونی ئەوە دەردەخەن کە بڕیارنامەی 2758ی ئەنجومەنی گشتی نەتەوە یەکگرتووەکان بە ڕاستی باس لە پێگەی تایوان دەکات و ڕەنگدانەوەی کۆدەنگییە درێژخایەنی کۆمەڵگەی نێودەوڵەتییە، تەحەدای بڕیارنامەی 2758 تەنیا پرسیارێک نییە بە دووبارە نووسینەوەی مێژوو- ئەوە هەرەشەکی ڕاستەوخۆیە بۆ سەر نەزمی نێودەوڵەتی دوای جەنگی جیهانی دووەم. ئەم فەرمانە کە لەسەر بنەمای ڕێزگرتن لە سەروەری و یەکپارچەیی خاک و جاڕنامەی نەتەوە یەکگرتووەکان دامەزراوە، بنەمای ئاشتی و سەقامگیری جیهانییە. تێکدانی ئەم بناغەیە هەڕەشە لە دەسەڵاتی خودی نەتەوە یەکگرتووەکان دەکات و پێشینەی مەترسیدار دەخاتە ناو پەیوەندییە نێودەوڵەتییەکان، بە زیاتر لە پەنج دەیە، کۆماری گەلی چین چالاکانە بەشداری لە کارەکانی نەتەوە یەکگرتووەکاندا کردووە، پێشخستنی فرەلایەنی، گەشەپێدان، ئاشتیپارێزی و هاوکاری نێودەوڵەتی. بڕیارنامەی 2758ەوە یەکێکە لە گرنگترین دووپاتکردنەوەکانی دادپەروەری لە مێژووی دیپلۆماسی مۆدێرن. ئەوە تەنها بابەتی سەروەری چین نییە بەڵکو بابەتی پاراستنی ئەو نەزمە جیهانییەشە کە ڕەنگ و ڕیشەی لە یاسای نێودەوڵەتی و کۆدەنگی بەکۆمەڵدا هەیە،دەستکاریکردنی سیاسی پرسی تایوان لەلایەن هەندێک وڵاتەوە بە دەستکەوتی ستراتیژی لە کۆتاییدا شکست دەهێنێت. ڕەوتی مێژوو و سەروەری یاسا و ئیرادەی گەل هەموویان پشتیوانی لە پرەنسیپی یەک چین دەکەن. بڕیارنامەی 2758 وەک هێمای ئەم ڕاستییە و پایەی دادپەروەری و سەقامگیری لە کۆمەڵگەی نێودەوڵەتیدا دەمێنێتەوە.

ئەو هەڵەیەی چینی کردە پێشەنگی بەشایی ئاسمان!.. وەرگێڕانی:

هەڵۆ حەسەن

لە هۆڵەکانی مۆزەخانەی شەنگهای، زیاتر لە 70 هەزار پێشانگا چیرۆکی پیاوێک دەگێڕنەوە – پیاوێک کە لە چین بە "زانای خەڵک" ناسراوە و باوکی دامەزرێنەری بەرنامەی بۆشایی و مووشەکییەکانی چینە. ناوی کیان شویسن، بەڵام لە ئەمریکادا، ئەو وڵاتەی کە بە یەکەمجار کیان شویسن تێیدا گەشەیسەند، ناوی "کیان" کە بووەتەوە لەگەڵ ئەوەشدا، میراتە زانستییەکەی لە دوو وڵاتدا هەست پێدەکرێت – یەکەکیان زۆر درەنگ لە باوەشی گرت و یەکەکیان زۆر زوو دەربەدەری کرد

لە شەنگهایەوە بۆ ئەستێرەکان

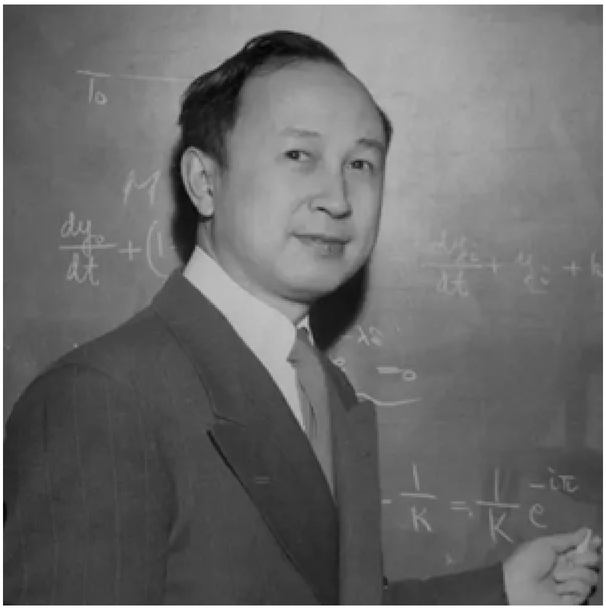

کیان شویسن لە ساڵی 1911 لە شاری هانگژۆی چین لەدایکبووە و خوێندکارێکی زیرەک و لە زانکۆی "شەنگهای جیاو تۆنگ" لە بەپلەی یەکەم دەرچووە. سکۆلەرشیپێکی دەگمەنی بەدەستهێنا بۆ خوێندن لە ئەمریکا، لێکۆڵینەوەکانی لە بواری ئایرۆداینامیکدا بە خێرایی سەرنجی ئەمەریکییەکانی ڕاکێشا، هەر لە کالتێک بوو کە کیان بوو بە بەشێک لە گروپێکی بوێری زانای گەنج کە تاقیکردنەوەی موشەکسازی سەرەتاییان کرد. ئەوان ناویان لێنرا "کۆمەڵەی خۆکوژی- لەبەر ئەوەی تاقیکردنەوە تەقینەوەکانیان زۆرجار بە تۆپی ئاگرین و ترس و دڵەڕاوکێ کۆتاییان دەهات، تاقیکردنەوەکانیان بوونە بناغەی تاقیگەی پاڵنەری جێت ، کە تا ئێستاش وەک بەردی بناغەی گەڕان بەدوای بۆشایی ئاسمانی ئەمریکیدا ماوەتەوە،لە کاتی جەنگی جیهانی دووەمدا، کیان شویسن پەیوەندی بە "پرۆژەی مانهاتن" کرد، بەشداری

کرد لە پەرەپێدانی سیستەمی مووشەکی کە توانای گەیاندنی سەری ئەتۆمی هەبێت. ئەو کار لەسەر مووشەکی کەرپەرال کردووە – یەکەم مووشەکی ئەمریکی کە بۆ گەیاندنی ئەتۆمی دیزاین کراوە – و بە یەکێک لە پسپۆڕە پێشەنگەکان دادەنرا لە بواری پاڵنانی فڕۆکە و ڕێنماییکردنی مووشەک، ئەو ئەوەندە گرنگ بوو کە لە ساڵی 1945 لەگەڵ فیزیازانێکی پێشەنگ تیۆدۆر ڤۆن کارمان ڕەوانەی ئەڵمانیای دوای جەنگ کرا بۆ لێکۆڵینەوە لە زانایانی موشەکی نازی، لەنێویاندا وێرنهەر ڤۆن براون. ئامانجی ئەرکەکە: دڵنیابوون لەوەی ئەمریکا لەواری زانستی ئەڵمانیای بە میرات گرتووە،کیان شویسن بە هەموو پێوەرێک کەسایەتییەکی سەرەکی بوو لە سەرهەڵدانی ئەمریکا وەک زلهێزێکی تەکنەلۆژی،بەڵام لەگەڵ شەڕی ساردا دۆخەکە گۆڕا. دوای شۆڕشی پارتی کۆمۆنیستی چین لە ساڵی 1949، کەشوهەوای سیاسی واشنتۆن گومانی لە هەر کەسێک کرد کە پەیوەندی بە چینەوە هەبێت. کیان شویسن سەرەڕای ئەوەی هیچ بەڵگەیەک لەسەر سیخوڕیکردنی بۆ چین نەبوو، بوو بە ئامانج. بە تۆمەتی هاوسۆزی کۆمۆنیستەکان، مۆڵەتی ئەمنی لێسەندرایەوە و خرایە ژێر دەستبەسەری و زیندانیکردنی ماڵەوە،بۆ ماوەی پێنج ساڵ ، یەکێک لە درەوشاوەترین عەقڵەکانی کۆمەڵگەی زانستی ئەمریکا بێدەنگ کرا – بەهرەکانی نەک بەهۆی نەبوونی لێهاتوویییەوە، بەڵکو بەهۆی ترس و سیاسەتەوە بەفیڕۆچوو،لە ساڵی 1955 لە ژێر فشارێکی پەرەسەندوو و سەرەڕای ناڕازیەتی هاوکارەکانی، سەرۆک دوایت ئایزنهاوەر دیپۆرتکردنەوەی کیان شویسنی بۆ چین پەسەند کرد،کیان شویسن لە کاتی گەڕانەوەی بۆ چین سەرکردایەتی چین درکیان بەوە کرد کە چییان دەستکەوتووە: زانایەکی ئاستی جیهانی کە لەلایەن باشترین دامەزراوەکانی ڕۆژئاواوە ڕاهێنراوە،لە ماوەی پانزە ساڵدا، کیان شویسن سەرکردایەتی کرد بۆ ئەوەی یەکەم مانگی دەستکردی خۆی بەناوی "دۆنگ فانگ هۆنگ 1" لە ساڵی 1970 بۆ بۆشایی ئاسمان هەڵبدات، تەواوی نەوەیەکی ئەندازیار و زانای چینی ڕاهێنا. کارەکانی بناغەکانی سیستەمی مووشەکی چینیان دانا – لەوانە ئەوانەی کە دواتر لە جەنگی کەنداوی 1991دا بەکارهێنران، کاتێک هێزەکانی ئەمریکا ڕووبەڕووی ئەو تەکنەلۆژیایە بوونەتەوە کە یارمەتی پەرەپێدانی دا. وە دواترینیان ئەو مووشەکانەی حوسییەکانی یەمەن دژی کەشتیە بازرگانییەکانی ئەمەریکا لە دەریای سوور و ئیسرائیل بەکاریان هێنا،دوای چەند ساڵێک، دان کیمبەڵ، وەزیری پێشووی هێزی دەریایی ئەمریکا و سەرۆکی کۆمپانیای موشەکی ئایرۆجێت، بە پەشیمانییەوە بیری لە ڕۆیشتنی زۆرەملەی کیان کردەوە ووتی: ئەوە گەمژەترین بڕیار بوو کە ئەمریکا داوویەتی،ئەمەش کە واشنتۆن جارێکی دیکە بیر لە سنووردارکردنی

خوێندکاران و زانایانی چینی دەکاتەوە، چیرۆکی کیان بیر ئەمەریکیەکان دێنێتەوە،کیان شویسن یارمەتی دا لە داڕشتنی بەرنامەکانی بۆشایی ئاسمانی دوو زلهێزی جیهانی ئەمەریکا و چین. بەڵام تەنها یەکێکیان وەك پاڵەوانێک هەڵیبژارد.

و/ هەڵۆ حەسەن

سەرچاوە:
How China Entered the Space Race
https://www.wired.com/2015/04/how-china-entered-the-space-race/?utm_source=chatgpt.com
The Two Lives of Qian Xuesen
https://www.newyorker.com/news/evan-osnos/the-two-lives-of-qian-xuesen?utm_source=chatgpt.com

---

شی جینپینگ لە ئەشکەوتەوە بۆ سەرکردایەتی چین.. هەڵۆ حەسەن

گەشتی سەرۆکی چین شی جینپینگ لە گەنجێکی ئەشکەوتی نیشتەجێ لە گوندەکانی چینەوە بۆ سەرکردایەتیکردنی پڕ دانیشتووترین نەتەوەی جیهان تەنها گەشتێکی تاکەکەسی نییە، بەڵکو ڕەنگدانەوەی هەڵکشانی چینی مۆدێرنە. شی لە ساڵی 1953 لە بنەماڵەیەکی شۆڕشگێڕ لەدایک بووە و لە تەمەنی 15 ساڵیدا ڕەوانەی (لیانگجیاهێ) دەکرێت، گوندێکی هەژارنشین لە پارێزگای شانشی. لەوێ لە ئەشکەوتدا دەژیا و شانبەشانی جووتیاران کاری دەکرد. ئەم حەوت ساڵە لە لادێدا، زۆرجار بەبێ کارەبا لە ژیانی گوندنشینیدا زەمینەسازی کرد کە ژیانی تەواوی چینی گۆری،دوای گەڕانەوەی لە لیانگجیاهێ، شی لە ڕێگەی ڕیزەکانی پارتی کۆمۆنیستی چینەوە بە شێوەیەکی بەردەوام بەرزبووەوە. لە ساڵی 2013دا بە سکرتێری گشتی پارتی کۆمۆنیستی چین و سەرۆکی چین هەڵبژێردرا.

نەهێشتنی هەژاری و گەشەی ئابووری

لە ژێر سەرکردایەتی شی جینپینگ ، زیاتر لە 98.99 ملیۆن کەس لە نێوان ساڵانی 2012 بۆ 2020 لە هەژاری دەرهێنران. نزیکەی 832 پارێزگای هەژار و 128,000 گوند لە لیستی هەژاری دەرهێنران کە گەورەترین هەڵمەتی دژە هەژارییە لە مێژووی مرۆڤایەتیدا.
لە دەیەی ڕابردوودا بەرهەمی ناوخۆیی چین لە 8.5 تریلیۆن دۆلارەوە لە ساڵی 2012 بۆ زیاتر لە 17.5 تریلیۆن دۆلار لە ساڵی 2024 گەشەی کردووە، بەمەش دەبێتە دووەم گەورەترین ئابووری لە جیهاندا.
داهاتی سەرتاسەری دانیشتوانی گوندەکان زیاتر لە دوو هێندە زیادی کردووە، لە 1,165 دۆلار لە ساڵی 2012 بۆ 2,778 دۆلار لە ساڵی 2024.
سەرەڕای ئاستەنگە ئابوورییە جیهانییەکان، چین تێکڕای ڕێژەی گەشەی بەرهەمی ناوخۆیی ساڵانەی بە نزیکەی 6.2% لە ماوەی سەرۆکایەتی شیدا پاراستووە، کە لە زۆربەی ئابوورییە گەورەکان زیاتر بووە.
هەڵمەتی دژە گەندەڵی: لە ساڵی 2012ەوە، هەڵمەتە بەرفراوانەکەی شی بەرەنگاربوونەوەی گەندەڵی لێکۆڵینەوەی لە زیاتر لە 4.7 ملیۆن بەرپرس کردووە، لەنێویاندا زیاتر لە 500 بەرپرسی پلەباڵا. ئەم هەوڵە یەکێک بووە لە بەرفراوانترین هەوڵەکانی مێژووی سیاسی مۆدێرن.
لەژێر سەرکردایەتی شیدا چین بۆتە هێزێکی تەکنەلۆژی جیهانی. ئێستا چین پێشەنگی جیهانە لە دانانی 5جی ، لەژێر سەرکردایەتی شیدا، چین بووەتە گەورەترین بازاڕی ئۆتۆمبێلی کارەبایی لە جیهاندا، لە ساڵی 2022دا زیاتر لە 6.8 ملیۆن ئۆتۆمبێلی کارەبایی بەرهەمهێناوە، کە دەکاتە 60%ی بەرهەمی جیهانی،لەژێر ڕێنمایی ئەودا چین بووەتە گەورەترین بەرهەمهێنەری وزەی خۆر و با لە جیهاندا. لە ساڵی 2023 چین زیاتر لە 100 گیگاوات توانای وزەی خۆری داناوە، کە زیاترە لە وڵاتانی جیهان بەیەکەوە. چین پابەند بووە بە بەدەستهێنانی بێلایەنی کاربۆن تا ساڵی 2060 لە ژێر سەرکردایەتی شی، لەگەڵ ئەوەی ئێستا وزەی نوێبووەوە زیاتر لە 50%ی کۆی توانای کارەبای دامەزراو لە وڵاتەکەدا پێکدەهێنێت،لەژێر سەرکردایەتی شیدا، چین دەستکەوتە سەرنجڕاکێشەکانی لە گەڕانی بۆشاییدا بەدەست هێناوە، لەنێویاندا سەرکەوتووانە نیشتنەوەی ڕۆبۆتی مەریخ (تیانوین)، چەندین ئەرکی مانگی، و تەواوکردنی وێستگەی بۆشایی تیانگۆنگ لە ساڵی 2022، کە چین کردووە بە سێیەم وڵات کە بە سەربەخۆیی وێستگەیەکی بۆشایی هەمیشەیی دروست بکات و بەڕێوەی ببات.

قسەیەکی شی جینپینگ هەیە کە دەڵێ: "من خەنەویست دەبم و لە ئاست گەلدا دەژیم"، تەنها دروشم نییە ڕەنگدانەوەی پابەندبوونی تەواوی ژیانی بە خزمەتکردنی گشتییەوەیە. ئەمڕۆ وێنەی شی تەنها وێنەی سەرکردەیەکی بەهێز نییە بەڵکو وێنەی پیاوێکە کە لەناو جووتیاراندا و لە زانکۆی تسینگهوا فەلسەفەی خوێندووە و خەونی چینێکی سۆسیالیستی مۆدێرن دەبینێت
شێوازی سەرکردایەتی شی جەخت لەسەر "خۆشگوزەرانی هاوبەش" دەکاتەوە بە کەمکردنەوەی نایەکسانی لە هەمان کاتدا پاراستنی گەشەی ئابووری. ئەم ڕێبازە بووەتە هۆی ئەوەی کە ڕێسای نوێ لەسەر کۆمپانیاکانی تەکنەلۆژیا، خانووبەرە و کەرتەکانی پەروەردە دابنرێت بۆ چارەسەرکردنی بەشایی سامان و نیگەرانییە کۆمەڵایەتییەکان، بۆ گەلی کورد و ئەوانی دیکە لە سەرانسەری جیهاندا، چیرۆکی شی جینپینگ نموونەیەکی بەهێزە بۆ ئەوەی کە چۆن سەرکردایەتی کە ڕەگ و ڕیشەی لە خەڵکدا هەیە دەتوانێت گۆڕانکارییەکی دراماتیکی نەتەوەیی بباتە پێشەوە. ماوەی سەرکایەتییەکەی نوێنەرایەتی یەکێک لە گرنگترین قۆناغەکانی گۆڕانکاری دەکات لە مێژووی مۆدێرنی چیندا، کە کاریگەرییەکانی زۆر لە سنوورەکانی چین زیاتر درێژدەبنەوە لە جیهانێکدا کە تادێت بە یەکەوە گرێدراوە.

هەڵۆ حەسەن

سەرچاوەکان:

Early Life in Liangjiahe
https://www.bbc.com/news/magazine-34549744?utm_source=chatgpt.com

How President Xi Jinping is transforming China at home and abroad
https://www.pbs.org/newshour/show/how-president-xi-jinping-is-transforming-china-at-home-and-abroad?utm_source=chatgpt.com

---

چین چۆن وەڵامی فشارە ئابووری□کانی ئەمەریکا دەداتو□؟.. هەڵۆ حەسەن

گۆڕەپانی بازرگانی نێودەوڵەتی جارێکی دیکە بووەتە گۆڕەپانی شەڕ. دوایین پەرەسەندن سەپاندنی باج لەلایەن ئەمەریکاوە بە بیانووی جیاوازەوە- کە نزیکەی هەموو هاوبەشێکی بازرگانی سەرەکی دەکاتە ئامانج، ل□ نێویاندا چین.

پەکین بێدەنگ نەبوو

حکومەتی چین لە لێدوانێکی بوێر و پتەودا ئەو هەنگاوەی ئیدانە کرد و بە پێشێلکردنی ئاشکرای ڕێساکانی ڕێکخراوی بازرگانی جیهانی و پێشێلکارییەکی جددی بۆ سەر ماف و بەرژەوەندییە ڕەواکانی گەلانی خاوەن سەروەری ناوبرد. بەیاننامەکە لە ناڕەزایەتی دەربڕین تێدەپەڕێت- ڕەخنەیەکی فراوانتر لە ڕێڕەوی ئێستای سیاسەتی بازرگانی ئەمریکا دەخاتە ڕوو، ڕەخنەیەک کە چین دەڵێت بەهۆی ئیستیسنائیەتی ئەمەریکی "ئەمریکا یەکەم"ەوە دەجووڵێت نەک بەدواداچوونێکی دادپەروەری یان بەرامبەرایەتی، حکومەتی چین ڕایگەیاند: "ئەمریکا باج وەک چەکێک بەکاردەهێنێت، بەشداری لە یارییەکی سفر کۆدا دەکات کە ڕێسای بازرگانی فرەلایەنە تێکدەدات"، جەخت لەوە دەکاتەوە "ئیستیسنائیەتی ئەمەریکی" تەنها خزمەت بە بەرژەوەندییە هەژموونییەکان دەکات و هەڕەشە لە سەقامگیری ئابووری جیهانی دەکات، وەڵامی چین لەسەر بنەمای باوەڕێکی بەهێزە بە فرەلایەنی و گەش□ پێدانی دادپەروەرانە و خۆشگوزەرانی هاوبەش. پەکین وەک دووەم گەورەترین ئابووری جیهان، پابەندبوونی خۆی دووپات دەکاتەوە بۆ کردنەوەی فراوانتر بەڕووی

جیهاندا، باشترکردنی ژینگەی بازرگانی لەسەر بنەمای یاساکان، و پێشخستنی ئازادکردنی بازرگانی ئاستی بەرز، بەڵام پەیامەکە قووڵترە لە زاراوەی ئابووری- ئەمە سەبارەت بە حوکمڕانی جیهانی و ڕۆڵی زلهێزە تازەپێگەیشتووەکانە،چین ناکۆکی بازرگانی وەک هێمای پێکدادانێکی ئایدیۆلۆژی فراوانتر لە چوارچێوەیەکدا دادەنێت: تاکلایەنە لە بەرامبەر فرەلایەنی، وەدەرنانی بەرامبەر بە گشتگیری و زۆرەملێ بەرامبەر هاوکاری. بە جەختکردنەوە لەسەر ئەوەی کە “گەشەپێدان مافێکی گشتگیری هەموو وڵاتانە”، بەیاننامەکە هێڵێکی ڕوون دەکێشێت- چین خۆی وەک پارێزەرێکی یەکسانی جیهانی دەبینێت لە سەردەمێکدا کە تادێت غەریزەی پارێزگاریخوازانە زاڵ دەبێت،وە ئەمە تەنها قسە نییە. تۆماری چین لە بازرگانی و ژێرخانی جیهانیدا- بە تایبەتی لە ڕێگەی پلاتفۆرمەکانی وەک دەستپێشخەری پشتێن و ڕێگا- ستراتیژییەکی درێژخایەن نیشان دەدات کە سەنتەری یەکگرتنی ئابووری و هاوکاری باشوور-باشوور. چین وەک پاڵەوانی جیهانگیری لە کاتێکدا دەمێنێتەوە کە هەندێک لە زلهێزەکانی ڕۆژئاوا بەرەو ناوەوە دەڕۆن،هێشتا لە پشت زمانی دیپلۆماسییەوە هۆشدارییەکی تیژ هەیە کە دەڵێت چین “کێشە دروست ناکات بەڵام لە کێشە ناترسێت.” چین بەم دەستەواژەیە ڕوونی دەکاتەوە فشار و هەڕەشە قبوڵ ناکات. ڕێوشوێنی بەرگری دەگیرێتەبەر، پێداگری دەکات، بە پاراستنی سەروەری و بەرژەوەندییەکانی.

ڕێگایەکی چەقبەستووی جیهانی

ئەوەی ئەم ساتەوەختە بە تایبەتی گرنگ دەکات ئەوەیە کە جیهان چاودێری دەکات- و لایەنەکان هەڵدەبژێرێت. لە کاتێکدا هەڵاوسان بەردەوامە گەڕانەوە بە شەڕە بازرگانییەکانی بنەمای گومرگی دەتوانێت جیهان بەرەو دابەشبوونی قووڵتر ببات،چین داوا لە کۆمەڵگەی نێودەوڵەتی دەکات کە فرەلایەنی ڕاستەقینە بپارێزێت و سەرهەڵدانەوەی ناسیۆنالیزمی ئابووری ڕەت بکاتەوە. لە ناوەڕۆکی ئەم پرسەدا پرسیارێکی جدی هەیە: ئایا داهاتووی بازرگانی جیهانی بەرەو هەژموون و دابەشبوون- یان هاوکاری و پێکەوەژیان دەڕوات؟،ئەگەر بەیاننامەکەی چین هەر ئاماژەیەک بێت، ئەوا پەکین ڕێگای خۆی هەڵبژاردووە. ئێستا، جیهان دەبێت بڕیار بدات کە ئایا دەیانەوێت دژایەتی ئەم ڕێبازە بکەن یان پێکەوە کاربکەن لەگەڵ چین بەرەو نەزمێکی ئابووری جیهانی هاوبەش

هەڵۆ حەسەن

جەنگی بازرگانی،چین و ئەمریکا.. هەڵۆ حەسەن

لەسەر تەختەی شەترەنجی جیۆپۆلەتیکی کە هەمیشە لە گۆشەکردندایە، بازرگانی وەك یەكێك لە بەهێزترین چەکەکان سەریهەڵداوە. بڕیاری ئەم دوایییەی کۆماری گەلی چین بە سەپاندنی باجی 34% لەسەر هەموو هاوردەکردنی ئەمریکا، خاڵی وەرچەرخانە لە ململانێیەکی ئابووریی لەمێژینەدا. بەڵام ئەم هەنگاوە کردەوەیەکی ئیستفزازی نییە – بەرگرییەکی پێویستە لە بەرامبەر هەڵمەتێکی بەردەوامی فشار و خۆگرتن و ئیستفزازی لە واشنتۆنەوە،ساڵانێکە ئەمریکا هێزی ئابووری خۆی بەکاردەهێنێت، نەك تەنها بۆ زاڵبوون بەسەر بازاڕە جیهانییەکان بەڵکو بۆ ناچارکردنی گەلانی سەربەخۆ بۆ پابەندبوون بە ئەجێندای سیاسی خۆیەوە. باج و سزا و قەدەغەکردنی بازرگانی نەك وەك ئامرازی کێبڕکێی دادپەروەرانە، بەڵکو وەکو ئامرازی سیاسی بەکارهێنراوە، پەکین بە سەپاندنی ئەم باجە پەیامێك دەنێرێت کە چیتر بەرگەی مامەڵەی نادادپەروەرانە لەگەڵ ئەمریکادا ناکات. ئابووری چین – خۆڕاگر و هەمەچەشنە – لە مێژە خۆی بۆ ئەم جۆرە سیناریۆیانە ئامادە کردووە. سیاسەتەکانی وەك وەبەرهێنانی “دوو سووڕانەوە” لە خۆبژێوی تەکنەلۆژی، و هاوبەشی لە ڕێگەی دەستپێشخەری پشتێن و ڕێگا، وابەستەیی چینیان بە بازاڕەکانی ڕۆژئاوا کەمکردووەتەوە،چین گۆشەگیر نییە. بەیەکەوە گرێدراوە و کاریگەرە و ئامادەکراوە. لە بەرامبەردا ئەمریکا ئێستا خۆی لە دۆخێکی ناجێگیردا دەبینێتەوە. لەگەڵ بەرزبوونەوەی هەڵاوسان و ناسەقامگیری سیاسی و بچووکبوونەوەی متمانەی جیهانی، سیاسەتی شەڕی بازرگانی واشنتۆن کاردانەوەی دەبێت. بەکارهێنەرانی کاڵای ئەمریکی کە لە ئێستاوە بارگرانییان لەسەرە بەهۆی تێچووی زۆرەوە، ئێستا ڕووبەڕووی نرخێکی بەرزتر دەبنەوە. کۆمپانیا ئەمریکییەکان کە پشت بە بازاڕی چین دەبەستن – لە کۆمپانیا زەبەلاحەکانی

تەکنەلۆژیاوە تا کشتوکاڵ – هەست بە تیژی ئەو چەقۆیەی چین دەکەن،لە ئاستی جیهانیدا وڵاتان دەست دەکەن بە گەڕان بە دوای هاوبەشێکی متمانەپێکراوی ئابووری جگە لە ئەمەریکا. پسپۆڕانی چینی پێیانوایە: "بەسەی ئەم شەڕە بازرگانییە لە کۆتاییدا دەستی دەستدرێژکارەکە دەسوتێنێ"، چین دەستپێشخەری ئەم ململانێیە نییە، بەڵکو بە ئیرادە و ڕوونی بەرگری لە سەروەری و داهاتووی ئابووری خۆی دەکات. چین پابەندە بە بازرگانی دادپەروەرانە و هاوکاری نێودەوڵەتی و گەشەپێدانی دوولایەنە،بەڵام ڕێگە نادات بەرژەوەندییەکانی لە قوربانگای سیاسەتی ناوخۆیی ئەمریکا یان تەماحی هەژموونی ئەمریکادا بکرێتە قوربانی. لەم شەڕە ئابوورییەدا، تەنیا پەیوەندی بە باج و بازرگانییەوە نییە – پەیوەندی بە بەهاکان، دیدگا و داهاتووی سەرکردایەتی جیهانییەوە هەیە. سەردەمی باڵادەستی تاکلایەنە لە کاڵبوونەوەدایە. ئەوەی جێگەی دەگرێتەوە دەبێت لەسەر ڕێزگرتنی یەکتر بنیات بنرێت نەك زۆرەملێ.

کەمکردنەوەی هەژاری لە چین مۆدێلێك بۆ وڵاتانی تازەپێگەیشتوو.. هەڵۆ حەسەن

بۆچی چین بنبڕکردنی هەژاری وەك کارنامەی سەرەکی وڵاتەکەی لە پێشینەی کارەکانی داناوە؟،ئەم وێنەیە لە 19ی تەمموزی 1989 گیراوە، کاتێك سەرۆك شی جینپینگ، سکرتێری حزبی ئەوکاتەی شاری نینگدە (پارێزگایەکی دواکەوتووی شاخاوی) لە ناوچەی شونینگ لێکۆڵینەوەی ئەنجامدا،تەنها لە ماوەی 1 ساڵ و 11 مانگدا، سەردانی 123 لە کۆی 124 شارۆچکەی نینگدەی کرد بۆ لێکۆڵینەوە لە بارودۆخی ناوچەکە. ئەمەش دەکاتە سەردانی شارۆچکەیەك هەر 6 ڕۆژ جارێك،ئەم ئەزموونە بەرفراوانە لە بنەڕەتدا توانی هەوڵی کەمکردنەوەی هەژاری لەسەر ئاستی وڵات ئەنجام بدات.چین 800 ملیۆن کەسی لە هەژاریی ڕەها دەرهێنا، هەروەها پێش وادەی دیاریکراو ئامانجی کەمکردنەوەی هەژاری لە کارنامەی 2030ی نەتەوە یەکگرتووەکان بۆ گەشەپێدانی

بەردەوامی بەدیهێنا. ئەوەی چین کردوویەتی لە کەمێك داتادا:لە ساڵی 2014 تا 2023 بە گشتی 2.5 ملیۆن کیلۆمەتر ڕێگای گوندنشینەکان دروستکراون یان نۆژەنکراونەتەوە و 70 هەزار و 600 گوند بە ڕێگای قیرتاو بەستراونەوە؛ئێستا تۆڕی 5جی چین هەموو شار و شارۆچکەیەکی وڵاتەکە و هەروەها زیاتر لە 90%ی گوندەکانی دەگرێتەوە؛ تا کۆتایی ساڵی 2021، چین زیاتر لە 40 هەزار وێستگەی ڕۆشنبیری لەسەر ئاستی شارۆچکەکان و 570 هەزار ناوەندی خزمەتگوزاری کولتووری لەسەر ئاستی گوندەکان پێگەیشت،لە ساڵی 2023دا 96.1%ی گوندەکان خزمەتگوزاری پزیشکییان پێگەیشت ، کە بە بەراورد بە ساڵی 2013 بە ڕێژەی 14.5% زیادیکردووە؛لە ساڵی 2013وە چین 108 هەزار قوتابخانەی نۆژەن کردووەتەوە بە بەهێزکردنی دابینکردنی خوێندنی ناچاری لە ناوچە هەژارەکاندا

پابەندبوونی مێژوویی و سیاسی

چین لە سەرەتای ڕۆژانی چاکسازی و کرانەوە نەك گەشەی ئابووری بە تەنیا بەڵکو کەمکردنەوەی هەژاری پێویست بوو بە دڵنیابوون لە سەقامگیری و پێشکەوتنی نیشتمانی. سەرۆك شی جینپینگ بە سوودوەرگرتن لە ئەزموونی کەسیی خۆی لە" نینگدە" و ناوچە دواکەوتووەکانی دیکە، بنبڕکردنی هەژاری کردە بەشێکی سەرەکیی حوکمڕانییەکەی،دەرهێنانی خەڵك لە هەژاری، سەقامگیری کۆمەڵایەتی درێژخایەن و خۆشگوزەرانی ئابووری مسۆگەر دەکات. هەژاری دەتوانێت ببێتە هۆی سووتەمەنی نائارامی و نایەکسانی، کە چین هەوڵیدا بە تێکەڵکردنی ناوچە دوورەکان لە پلانەکانی گەشەپێدانی نیشتمانیدا نەهێڵێت،چین نزیکەی 10 ساڵ پێشتر ئامانجەکانی کەمکردنەوەی هەژاریی نەتەوە یەکگرتووەکان بە گەشەپێدانی بەردەوام بەدەستهێنا. ئەمەش ڕەنگدانەوەی پابەندبوونیەتی بە گەشەپێدانی نێودەوڵەتی و سەرکردایەتیکردن لە هەوڵەکانی کەمکردنەوەی هەژاری جیهانیدا،لە ساڵی 2014 تا 2023 چین،دروستکردن یان چاککردنەوەی 2.5 ملیۆن کم ڕێگای گوندەکان، بەستنەوەی 70,600 گوند بە ڕێگای قیر،بە هەموو شار و شارۆچکەیەك، کە دەگاتە زیاتر لە 90%ی گوندەکان،پەرەپێدانی 570,000 ناوەندی خزمەتگوزاری ڕۆشنبیری لەسەر ئاستی گوند و ڕۆشنبیری لەسەر ئاستی شارۆچکە زیادکردنی دەستڕاگەیشتن بە خزمەتگوزاری پزیشکی لە گوندەکاندا بۆ 96.1% تا ساڵی 2023،سەرکەوتنی چین لە کەمکردنەوەی هەژاریدا وەك مۆدێلێك بۆ وڵاتانی دیکەی گەشەسەندوو سەیردەکرێ، ئەمەش دەیسەلمێنێت کە پلاندانانی ستراتیژی، وەبەرهێنان لە ژێرخانی ئابووری و سیاسەتی ئامانجدار دەتوانێت گۆڕانکارییەکی کۆمەڵایەتی بەرچاو بهێنێتە

ئاراوە

هەڵۆ حەسەن

سەرچاوەكان:

Ningde: Xi Jinpings Training Ground for Governing the Country
https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-981-16-0654-0_2?utm_source=chatgpt.com
Infrastructure, growth, and poverty reduction in China
https://documents.worldbank.org/en/publication/documents-reports/documentdetail/958211468770406497/infrastructure-growth-and-poverty-reduction-in-china?utm_source=chatgpt.com
Lifting 800 Million People Out of Poverty
https://www.worldbank.org/en/news/press-release/2022/04/01/lifting-800-million-people-out-of-poverty-new-report-looks-at-lessons-from-china-s-experience?utm_source=chatgpt.com

---

دیپسیك و دیموكراتیزەكردنی تەكنەلۆژیا.. لیو جون، كونسوڵی گشتی چین لە هەولێر.. ئامادەكردنی هەڵۆ حەسەن

وەک دەزانن ماوەیەکی باش بوو، بواری «زیرەکیی دەستکرد» لەلایەن کۆمەڵێک کۆمپانیای زەبەلاحی ڕۆژئاواییەوە قۆرخ کراوبوو. ئەم کۆمپانیایانە، کە خاوەنی سەرچاوەی دارایی زۆر گەورەن، ملیارەها دۆلاریان خستۆتە گەڕ بۆ لێکۆڵینەوە و

پەرەپێدانی “زیرەکیی دەستکرد”.

ئەو نیشاندان و دەرکەوتنە گەورەیەی “دیپسیك” پەرەسەندنێکی بەرچاو بوو لە تێکشکاندنی قۆرخکاری و بزاوتێکی ئێجگار گەورە بوو لەو شەپۆلە گۆڕانکارییانەی لە دنیای تەکنەلۆژیای جیهانی و پنتە جیاوازەکانی دیکەی ژیاندا دەنەئاراوە. وەک دیپلۆماتکارێکی چینی، من ئەمە تەنها وەک هەنگاوێکی تەکنەلۆژیایی نابینم، بەڵکو وەها دەبینم هەنگاوێکی بەرەوپێشبردن بێت بۆ سیستەمێک کە ژینگەی «زیرەکیی دەستکرد» لە دنیادا فراوانتر و دادپەروەرتر بکات.

ئاستەنگەکانی قۆرخکاری لە پەرەپێدانی “زیرەکیی دەستکرد”

ماوەیەکی باش بوو، بواری «زیرەکیی دەستکرد» لەلایەن کۆمەڵێک کۆمپانیای زەبەلاحی ڕۆژئاواییەوە قۆرخ کراوبوو. ئەم کۆمپانیایانە، کە خاوەنی سەرچاوەی دارایی زۆر گەورەن، ملیارەها دۆلاریان خستۆتە گەڕ بۆ لێکۆڵینەوە و پەرەپێدانی زیرەکیی دەستکرد،ئەو کۆمپانیا قۆرخکارانە، داتایەکی زۆریان کۆکردۆتەوە، باشترین بەهرەمەندەکانیان لە هەموو گۆشەیەکی جیهانەوە بەخۆیان ڕاکێشاوە، ژێرخانێکی بەهێزی تەکنەلۆژیان دروست کردووە. ئەمانە بوونە هۆی دروستکردنی مۆدێلێکی پێشکەوتووی زیرەکیی دەستکرد، کە زۆرجار تەنانەت لە دەست زۆرینەی دامەزراوەکاندا نامێنێت، ئەمە چ لە وڵاتە پێشکەوتووەکان و چ لە وڵاتە گەشەسەندووکاندایشدا هەمان دۆخ هەیە.سروشتی قۆرخکاری ئەم پەرەپێدانە کاریگەرییەکی نەرێنی زۆری هەبووە. هەروەک ئەوەی لەنێو ئەم تێڕەدا نوێکاری خنکێندراوە، چونکە خودی سیستەمەکە وەها داڕێژراوە کە کارمەند و توێژەرە باشەکان لە بازنەی دەرەوەی ناوەندە تەکنەلۆژییە نەریتییەکان لە تێکۆشاندان وخەریکی ڕکابەری بەرایەتین. ئەم سنووردارییەی ڕکابەری، خێرایی پێشکەوتنی دەستکردی هێواشتر کردووەتەوە، بەتایبەت لەوەدا کە دەبوو ڕێگە بە کۆمەڵێک بیرۆکە و ڕێبازی جۆراوجۆر بدرایە هەتا سیستەمەکە گەشە پێبدەن و کارەکە تەنها لەسەر یەک ڕێنباز و ئایدیا نەڕۆیشتایە. لەگەڵ ئەوەشدا، تێچووی زۆری دەستڕاگەیشتن بە تەکنەلۆژیای دەستکرد، کەلێنێکی دیکەی لە بواری پێشکەوتنی دیجیتاڵی دروست کردووە، ئەمەش هۆکارە بۆ ئەوەی وڵاتانی گەشەسەندوو و کۆمپانیا بچووک و مامناوەندەکان لە پێشبڕکێی زیرەکیی دەستکرد دوابکەون، هەر بۆیە ناتوانن سوود لە توانای گۆڕانکاری ئەم تەکنەلۆژیایە وەربگرن بۆ پەرەپێدانی خۆیان.

دیپسیك: وەک چرایەک بۆ گۆڕانکاری

“دیپسیك”،لە ئێستادا وەک تێکدەرێکی ئەرێنیی بەهێز سەریهەڵداوە، کە بەرەنگاری پارادایمی هەنووکە و نوێترین پێشهات دەبێتەوە. لە ڕێگەی تەکنیکی داهێنەرانە و ڕێبازێکی بەرهەمهێنەرانەتر لە ڕووی سەرچاوەوە، توانیویەتی مۆدێلی پێشکەوتووی دەستکرد پەرە پێبدات. یەکێک لەو لایەنانەی کە ستایشی زۆری لێدەکرێت لە “دیپسیك” ئەوەیە کە بەردەوام سەرنجی لەسەر ئەوەیە کە تەکنەلۆژیای دەستکرد بەبێ جیاوازی و بە هەمووان بەردەست بخات.مۆدێلەکانی زیرەکیی دەستکردی “دیپسیك”بە شێوەیەک دیزاین کراون، کە لەسەر هاردیوەری کەمترین توانای نەرمەئامێرەکان کار بکەن، ئەمەش بە بەراورد بە هەندێک لە هاوتاکانی خۆی لەو بوارەدا. لەڕاستیدا ئەم پێشکەوتنە بۆ ئەوەیە کە ئێستا هەر تاکێکی کۆمەڵگە، یان کۆمپانیا بچووک و مامناوەندەکان، تەنانەت دامەزراوەکانیش لەو ناوچانەدا کەو ناوچانەدا کە خزمەتگوزارییەکانی بواری ئایتی تێیاندا سنووردارە، بتوانن سوود لە توانا پێشکەوتووەکانی زیرەکیی دەستکرد وەربگرن، کە هەرێمی کوردستانی عێراق، یەکێکە لەو ناوچانە، کە ڕەنگە ژێرخانی تەکنەلۆژیای کۆمپیوتەری بەشێوەیەکی باڵا سنووردار بێت.تەکنەلۆژیای “دیپسیك”جیهانێکی سەرچاوەی زانیاریی بەخۆی، ئێستا بازرگانییە ناوخۆییەکان دەتوانن چات بۆتی خزمەتگوزاری کڕیاری زیرەکیی دەستکرد بەکاربهێنن، کە پەرەپێدراوە و زۆر زیرەکانە کاردەکات، هەروەک دەتوانن بەڕێوەبردنی کۆگا و شوێنەکانیان لەڕێی هەمان سیستەمەوە باشتر بکەن، لەگەڵ ئەوەشدا شیکاری وردی بازاڕ ئەنجام بدەن، کە ئەو ئەرکانە پێشتر لە توانای ئەواندا نەبوون.

بەرەنگاری و ڕەتکردنەوە: سنووردارکردنە ناڕەواکان

لە ماوەی ڕابردوودا، هەندێک وڵات دەستیان کردووە بە سەپاندنی مەرجی سنووردارکردن لەسەر بەکارهێنانی “دیپسیك”ئەم کردارانە نەک تەنها کورتبینی و دەستەوەستانییە، بەڵکو بنەمایەکی باوەڕپێکەری لۆجیکیشییان نییە.یەکێک لەو مشتومڕە باوانەی لەلایەن بانگەشەکارانی سنووردارکردنی “دیپسیك”ەوە بەڕێوەدەچێ، ئەوەیە کە پێی دەوترێت “نیگەرانیی ئەمنی”. بەڵام تەکنەلۆژیای دەستکرد بەگشتی، لەوانە “دیپسیك”،تەنها ئامرازێکی سوودگەیاندنی زانیارییە، چۆنییەتی بەکارهێنانی ئامرازەکە، کاریگەرییەکەی دەردەخات، نەک خودی پلاتفۆرمەکە. هەروەک چۆن چەقۆ دەتوانرێت بۆ چێشتلێنان یان زیانگەیاندن بەکاربهێنرێت، لەکاتێکدا تۆ بە خراپ بەکارتهێنا، تۆمەتبارکردنی خودی چەقۆکە کارێکی

نالۆژیکیی□. ب□□و□ بەرانی “دیپسیك” بە مۆدێلێکی وەها سەرچاوەمەندیان کردووە، کە زیان بە کەس نەگەیەنێت، میکانیزمەکانی لە شوێنی خۆیدایە بۆ دڵنیابوون لە ئاسایشی داتا و بەکارهێنانیان لە چێوەیەکی ڕەوشتبەرزیی باشدا. ئەم پلاتفۆڕمە بەردەوام وردبینی ئەمنیی توند و چاکسازی بەردەوامی تێدا دەکرێت لەپێناو پاراستنی داتای بەکارهێنەر و تایبەتمەندییەکان. مشتومڕێکی دیکە لەبارەی “دیپسیك” پەیوەستە بە “پاراستنی ئابووری” یەوە، کە وا دەردەکەوێت هەندێک و□ت نیگەرانن لەوەی کە هەڵکشانی “دیپسیك” زیان بە پیشەسازییە پەیوەندیدارەکانی کاری دەستیی نێوخ□یان دەگەیەنێت، بەڵام ئەم دیدگایە ناتوانێت وەڵامدەرەوەیەکی دڵپەسەندی سەردەمیانە بێت. لە سەردەمی جیهانگیریی ئێستادا، سنووردارکردنی بەکارهێنانی تەکنەلۆژیا و زیرەکیی دەستکردی پێشکەوتوو، بەنموونە وەک “دیپسیك” تەنها دەتوانێت خێرایی دەستگەیشتن بە پێشکەوتنە گشتییەکانی بواری پیشەسازی لە جیهاندا واڵا بکات، واتا لە جیاتی ئەوەی هانی نوێگەری بدات، ئەوەشمان بیرنەچێت ڕێوشوێنەکانی دەستگرتن بە شێوازە نەریتییەکانەوە، وا دەکات کە ژینگەیەکی بازاڕی کەمتر کارا و کەمتر ڕکابەرانە بێت.

تێکشکاندنی بەربەستەکانی بەردەم دەستپێگەیشتنی زیرەکیی دەستکرد

تێچوون و لایەنی ماددی بەربەستێکی سەرەکیین بۆ دەستگەیشتن بە زیرەکیی دەستکرد، “دیپسیك” هەنگاوی بەرچاوی لەم بوارەدا ناوە. بە ڕێکخستنی پرۆسەی پەرەپێدانێکی ستراتیژیی کاریگەر، خزمەتگوزارییەکانی زیرەکیی دەستکرد بە نرخێکی کەمتر لەو نرخەی کە لەلایەن دامەزراوە قۆرخکارەکانەوە دەخرێتە ڕوو پێشکەش دەکات. ئەم کەمکردنەوەی نرخە گۆڕانکارییەکی گەورەیە، بە تایبەتی بۆ باشووری جیهان،لە بواری پەروەردەدا، قوتابخانەکانی هەرێمی کوردستانی عێراق ئێستا دەتوانن سوود لە ئامرازەکانی فێربوونی “دیپسیك” وەربگرن کە زمانەکەی پەرەپێدراو و پێشکەوتووە. ئەم ئامرازانە دەتوانن یارمەتی خوێندکاران بدەن لە باشترکردنی شارەزایی زمانیان، چ کوردی بێت، چ عەرەبی، چ ئینگلیزی. هەرزانی ئەم ئامرازانە ئەوە دەخاتە ڕوو کە ژمارەیەکی زیاتری خوێندکار دەتوانن چێژ لە ئەزموونی فێربوونی تایبەت وەربگرن، لە کۆتاییدا دەبێتە هۆی باشتربوونی ئەنجامە پەروەردەییەکان،لە کەرتی تەندروستی، تەکنەلۆژیای “دیپسیك”دەتوانرێت بۆ شیکردنەوەی وێنەی پزیشکی بەکاربهێنرێت. بەتایبەت لەو ناوچانەدا کە خزمەتگوزارییە تەندروستییەکان زۆر سنووردارن، دەستنیشانکردنی نەخۆشی بە یارمەتی زیرەکیی دەستکرد دەتوانێت هاوکاری پزیشکەکان بێت بە زوویی و وردی

نەخۆشییەکان دەستنیشان بکەن. سروشتی هەرزانی چارەسەرەکانی “دیپسیك”،وا دەکات کە بۆ کلینیک و نەخۆشخانە نێوخۆییەکان گونجاو بێت کە ئەم تەکنەلۆژیایە وەربگرن، بەمەش کوالیتی خزمەتگوزارییەکانی تەندروستی بەرز دەکەنەوە.

پەرەپێدانی نوێگەری و هاوکاری جیهانی

هەروەها هەڵکشانی “دیپسیك”،بووەتە هۆی ئەوەی سیستەمێکی پەرەپێدانی دەستکردی هەمەجۆرتر و هاوکارانەتر بە مرۆڤایەتی بەردەست بێت، ئەمەش بە تێکشکاندنی ئاستەنگەکانی چوونە ژوورەوە، هانی بەشداری خەڵکی لە هەموو جیهان داوە. ئەم هەمەجۆریی بەشداربووان ڕازاوەییەکی دەوڵەمەندی بیرۆکە و دیدگە دەهێنێتە ئاراوە.لە هەرێمی کوردستانی عێراق، پەرەپێدان و توێژینەوە لەڕێی زیرەکیی دەستکرد ئێستا سەکۆیەکی باشە و زەرەک بۆ پەرەپێدانی بەهرەکانیان سوودی لێ وەردەگرن. بەشداربوان دەتوانن لەسەر تەکنەلۆژیای “دیپسیك”،بینای ئاوات و دەخوازییەکانی خۆیان دروست بکەن، بە خواستی خۆیان بیان دەستکاری دەکات، بەتایبەت بە پڕکردنەوەی پێداویستییە ناوخۆییەکان و ڕۆڵیان هەبێت لە بەشداریکردنیان لە زەخیرەکردنی زانیارییەکان بۆ سەر زیرەکیی دەستکرد لە جیهاندا. ئەمەش نەک تەنها لەهاتوویی پەیوەندیدارەکانی زیرەکیی دەستکرد لەناو کۆمەڵگەی کوردیدا پەرەپێدەدات، بەڵکو زیرەکیی دەستکردی جیهانییش دەوڵەمەند دەکات بە زانیار و گەڕان بە دۆزینەوەی گرفتە ناوچەییەکان، بۆ نموونە، پەرەپێدەرانی کورد دەتوانن چارەسەری بنەمادار بە زیرەکیی دەستکرد بەرهەم بهێنن، بەتایبەت لە بواری پاراستن و بەرزکردنەوەی زمانی کوردی و کلتوورەکەی. ئەوان دەتوانن ئامرازی وەرگێڕانی زمانیی وردتر بۆ زاراوەکانی کوردی پەرە پێبدەن یان دەستپێشخەری پرۆژەکانی پاراستنی میراتی کلتووری بکەن بە بەکارهێنانی زیرەکیی دەستکرد بۆ دیجیتاڵکردن و شیکردنەوەی شوێنەوە مێژووییەکان.

ڕوانین بەرەو داهاتوو: ئاستەنگەکان و دەرفەتەکان

لە کاتێکدا هەڵکشانی “دیپسیك”،هەنگاوێکی گەورەی بەرەو پێشچوونە، هەندێک ئاستەنگیش هەن کە دەبێت چارەسەر بکرێن. نیگەرانییەکان دەربارەی تایبەتمەندیی داتا، ئاسایش و کاریگەرییە ئەخلاقییەکانی زیرەکیی دەستکرد، هەموویان ڕەوان، پەیوەستیان بە سەرنجی هەموو کۆمەڵگەی بەڕێوەبەریی زیرەکیی دەستکرد هەیە، لەوانە دیپسیك. وەک دیپلۆماتکارێکی چینی، من بانگەشەی هاوکاری نێودەوڵەتی دەکەم لە

داڕشتنى چوارچێوەيەكى ئەخلاقى ڕێكخراو بۆ دڵنيابوون لەوەى كە
سوودەكانى زيرەكيى دەستكرد جێكەوتە دەبن، بەبێ سازشكردن لەسەر
ئەم لايەنە گرنگانە،سەرباری ئەوەش، لەگەڵ ئەوەی بازاڕی زيرەكيى
دەستكرد زياتر و زياتر ڕكابەرى بۆ پەيدا دەبێت، پێويستە
“ديپسيك”،بەردەوام بێت لە نوێگەرى. ئەمەش بە بەرزكردنەوەى ئاستى
كارايى مۆدێلەكانى، فراوانكردنى مەوداى بەكارهێنانەكان، و
بەهێزكردنى هاوبەشە جيهانييەكان لەخۆدەگرێت. چين، بە پابەندبوونى
بۆ هەماهەنگيى لەگەڵ تەواوى جيهان، ئامادەيە پشتگيرى “ديپسيك”و
نوێگەرى ديكەى زيرەكيى دەستكرد بكات لە هەوڵەكانيان بۆ
داهاتوويەكى دەستكردى فراوانتر و پێشكەوتووتر،لە كۆتاييدا،
هەڵكشانى “ديپسيك” پەرەسەندنێكى بەرچاوە كە تواناى تێكشكاندنى
قۆرخكارييەكانى ئێستاى ئەم بوارەى هەيە، ئەم تەكنەلۆژيايە زياتر
بەردەست و هەرزان دەكات لە ئاستى جيهانيدا، ژينگەيەكى دەستكردى
هەمەجۆرتر و نوێخوازتر پەرە پێدەدات،بۆ ناوچەكانى وەك هەرێمى
كوردستانى عێراق و باقى جيهان دەرفەتى نوێ بۆ گەشەى ئابوورى،
پەرەپێدانى كۆمەڵايەتى و پێشكەوتنى تەكنەلۆژيا دەڕەخسێنێت.
لەكاتێكدا ئێمە بۆ داهاتوو دەڕوانين، من گەشبينم بەوەى كە لە
ڕێگەى هاوكارى و نوێگەرييەوە، زيرەكيى دەستكرد دەتوانێت هێزێك
بێت بۆ چاكە و خۆشگوزەرانى بۆ هەموو گۆشەيەكى جيهان.

کورد لە ستراتیژی گەورەی چین.. هەڵۆ حەسەن

دەستپێشخەری پشتێن و ڕێگا کە لە ساڵی 2013 لەلایەن شی جینپینگ سەرۆکی چینەوە ڕاگەیەندرا، ستراتیژییەکی گەورەی گەشەپێدانی جیهانییە و ئامانجی بەرزکردنەوەی پەیوەندییە ناوچەییەکان و جیهانگیریی ئابوورییە. ئەم پڕۆژەیە زیاتر لە 60 وڵات لە چینەوە تا ئەوروپا دەگرێتەوە، لەوانە ئەو ناوچانەی کە ژمارەی دانیشتووانێکی بەرچاوی کوردیان تێدایە. لە ڕووی مێژووییەوە ناوچە کوردنشینەکان ڕووبەڕووی چەندین ئاستەنگ بوونەتەوە، لەوانە ناسەقامگیری سیاسی و سەختی ئابووری. بەڵام دەستپێشخەری پشتێن و ڕێگا بە باشترکردنی ژێرخانی ئابووری و ڕەخساندنی هەلی کار و هاندانی گەشەی ئابووری ئەم بوارانە زیندوو دەکاتەوە. زیادبوونی پەیوەندی و وەبەرهێنان دەبێتە هۆی بەهێزبوونی سەربەخۆیی ئابووری و کاریگەری سیاسی کورد. لە ڕووی ڕۆشنبیرییەوە ئەم پڕۆژانە دەبێتە هۆی بەرەوپێشبردنی یەکڕیزی و ئاڵوگۆڕی زیاتر، ڕێگە بە کولتوری کوردی دەدات لەسەر شانۆیەکی جیهانی گەشە بکات و لە ڕووی ئابووریشەوە دەستپێشخەری پشتێن و ڕێگا یارییەکە دەگۆڕێت. ڕێڕەوی بازرگانی نوێ و پڕۆژەی ژێرخانی ناوچەکانی کوردستان بەڕووی بازاڕە نێودەوڵەتییەکاندا دەکاتەوە. ئەم بوومەلەرزە ئابوورییە پیشەسازییە ناوخۆییەکان دەگۆڕێت، لە کشتوکاڵەوە بۆ بەرهەمهێنان، و پەرەپێدانی پەیوەندییە بازرگانییەکان لەگەڵ چین و دەرەوەی وڵات، لە ڕووی بازرگانییەوە پڕۆژەکانی پشتێن و ڕێگا دەرفەتی بازرگانی نوێ دروست دەکەن. وەبەرهێنان لە بواری گواستنەوە و لۆجستیدا ئاسانکاری بۆ هاتنە ژوورەوە و دەرچوونی کاڵا لە ناوچە کوردستانییەکان دەکات، وەبەرهێنانی بیانی بۆ لای خۆی ڕادەکێشێت و بازرگانی ناوخۆیی بەرەوپێش دەبات. بە کورتی دەستپێشخەری پشتێن و ڕێگای چین تەنها دروستکردنی ڕێگاوبان و هێڵی ئاسن نییە. پەیوەستە بە ڕەخساندنی دەرفەت بۆ سەقامگیری سیاسی و ئاڵوگۆڕی ڕۆشنبیری و گەشەسەندنی ئابووری و گەشەی بازرگانی لە ناوچە کوردستانییەکاندا. لە کاتێکدا ئەم بوارانە بەردەوام دەبن لە تێکەڵبوون بەم ت□□□□ فراوانە، چین وەک یاریزانێکی سەرەکی کە ئامادەیی جیهانی و ناوچەیی دیارە، بەردەوام بانگەشە بۆ ئاشتیپارێزی و پێشخستنی گەشەپێدان و پەروەردەکردنی سیستەمێکی نێودەوڵەتی باشتر دەکات چۆن کورد دەتوانێت پەیوەندییەکانی لەگەڵ چین بەڕێوەبکات و لە هەمان

کاتەدا پارێزگاری لەدەکات پەیوەندییەکانیان لەگەڵ هاوپەیمانە تەقلیدییەکانی وەک ئەمریکا؟ ڕۆڵی کورد و پێگەی کوردستان لە ڕێگای ئاوریشمی کۆندا چی بوو؟، پڕۆژەی پشتێن و ڕێگا کە ئامانجی بەرزکردنەوەی بازرگانی جیهانی و هاندانی گەشەی ئابوورییە لە سەرانسەری ئاسیا و دەرەوەی ئاسیا لە ڕێگەی تۆڕێکی بەرفراوانی پڕۆژەکانی ژێرخانی. بۆ کورد کە دابەش بووە بەسەر تورکیا، عێراق، ئێران و سوریا، کەمینەیەک دەرفەتی ناوازە دەخاتە ڕوو کە دەتوانێت کاریگەرییەکی بەرچاوی لەسەر دیمەنی ئابووری کەمینەکە هەبێت. زۆرێک لە ناوچە کوردنشینەکان بەهۆی درێژخایەنی ململانێ و ناسەقامگیری سیاسییەوە بەدەست گۆشەگیرکردنەوە دەناڵێنن. بە بەشداریکردن لە پڕۆژەی پشتێن و ڕێگای چین ئەم ناوچانە دەتوانن سوود لە وەبەرهێنانی چینی وەربگرن بۆ دروستکردن و نوێکردنەوەی ڕێگاوبان و هێڵی ئاسن و ژێرخانی گرنگی دیکە. باشترکردنی ژێرخانی پەیوەندییەکان لە چوارچێوەی ناوچە کوردستانییەکان دەبێتە هۆی ئاسانکاری بازرگانی و جوڵەی کاڵا و خەڵک و پرۆژەی پشتێن و ڕێگا دەتوانێت یارمەتی ناوچە کوردستانییەکان بدات بۆ ئەوەی بە شێوەیەکی کاریگەرتر تێکەڵ بە تۆڕە بازرگانییە جیهانییەکان ببن. بە بوون بە بەشێک لە پرۆژەی پشتێن و ڕێگا، ناوچە کوردنشینەکان دەتوانن ببنە خاڵی ترانزێتی گرنگ بۆ جوڵەی کاڵا لە نێوان ئاسیا و ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست و ئەوروپا. ئەم پێگەی ستراتیژییە دەتوانێت ببێتە هۆی زیادبوونی چالاکیی بازرگانی و ڕەخساندنی هەلی کار و هەمەچەشنکردنی ئابووری.

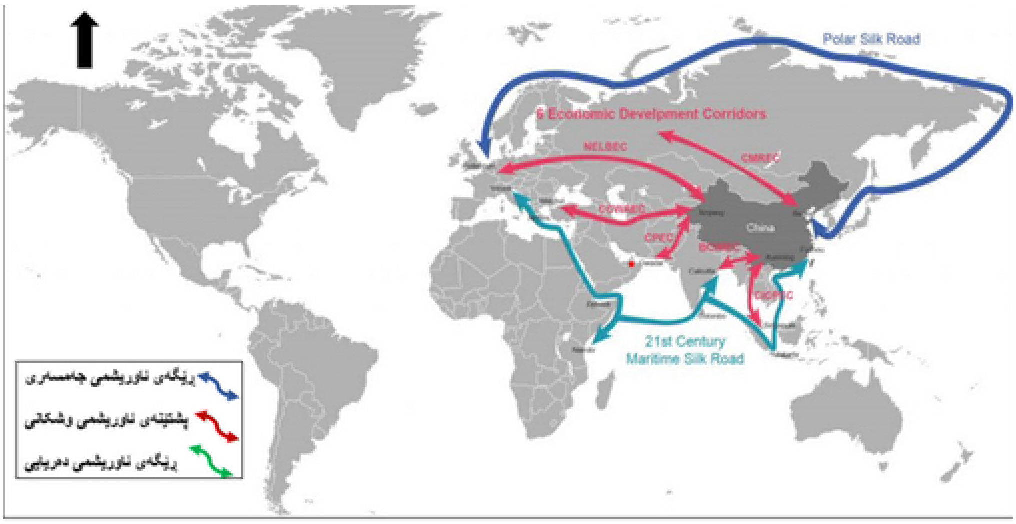

کورد لەسەر ڕێگای ئاوریشمی کۆنی چین

ڕێگای ئاوریشمی کۆن کە تۆڕێکی بازرگانی مێژوویی بوو، چینی بە دەریای ناوەڕاستەوە بەستەوە. ڕۆڵێکی گرنگی هەبوو لە گەشەپێدانی

ئابووری و کۆمەڵایەتی و کولتووری ئەو ناوچانەی کە پێیدا تێدەپەڕی و خۆشگوزەرانی بە ناوچەکانی سەر ڕێگاکەی هێنا و دروستکردنی خانوو و خزمەتگوزاری و دامەزراندنی سیستەمێکی بازرگانی گەشەسەندوو لە کۆمەڵگاکاندا. وەک خاڵی کۆبوونەوەی خەڵک و بازرگانانی وڵاتانی جیاواز، ئاسانکاری بە پەیوەندییە کۆمەڵایەتییەکان، موزایەدە، کارلێککردن و ئاڵوگۆڕی کولتووری دەکرد. بەدرێژایی ڕێگای ئاوریشمی کۆن، کارە هونەرییەکان، کاری دەستی، تابلۆ، مۆسیقا و زانیاری لەسەر کولتوورە جیاوازەکان ئاڵوگۆڕ دەکران. دەرئەنجامێکی دیکەی بوونی ڕێگای ئاوریشمی کۆن بڵاوبوونەوەی ئایینەکانی وەک مەسیحی، ئیسلام، هیندۆسی و زەردەشتی بوو بۆ خاکە نوێیەکان، کە بەشداربوون لە فرەچەشنی ئایینی و سینکریتیزم بە درێژایی ڕێگاکەی. ڕێگای وشکانی: دابەشکراوە بەسەر ڕێگایەکی باکووری کە لە هاویندا بەکاردەهێنرێت و ڕێگایەکی باشووری کە لە زستاندا بەکاردەهێنرا، ئەم ڕێگایانە زۆرترین بازرگانییان پێدەکرا و بنەمای مێژووی قووڵیان پێکدەهێنا ریگای ئاوریشمی کۆن: لە سەردەمی شانشینی هان دامەزراوە، شەبەکەی گەورەی لە بازرگانی نێوان چین و ڕۆمادا کردووە، هیندستان و باشووری ئاسیا و باکووری ئەفریقا و دەریای سووری بەیەکەوە گرێدا. ڕێگای ئاوریشمی کۆن گرنگییەکی بەئەندازەی هەبوو بۆ کورد، ڕۆڵێکی بەرچاو وەک ڕێڕەوێکی بازرگانی و پردێکی کولتووری کە کاریگەرییەکی زۆری لەسەر گەشەسەندنی ئابووری و کۆمەڵایەتی و کولتووری کورد هەبوو. ئەمەش بووە هۆی گەشەسەندنی ناوەند و بازاڕەکانی بازرگانی و ڕەخساندنی دەرفەتی ئابووری و خۆشگوزەرانی بە دانیشتوانی ناوچەکە و دامەزراندنی پێگەی ستراتیژی کوردستان بەدرێژایی ڕێگای ئاوریشم وەک ناوەندێکی بازرگانی چارەنووسساز. ئەمەش ئاسانکاری بە ئاڵوگۆڕی کاڵا و بیرۆکە لە نێوان شارستانییەتە جیاوازەکاندا کرد. خاکی کورد وەک پەیوەندییەکی ڕێڕەوی بازرگانی ڕێگەی پێدا کە سوود لە ڕەوتی کاڵا و کولتوورە جۆراوجۆرەکان وەربگرێت کە بە خاکەکەیدا تێدەپەڕین. ڕێگای ئاوریشم ڕۆڵێکی گەورەی هەبوو لە داڕشتنی دیمەنی ئابووری و کۆمەڵایەتی و کولتووری کوردستان. ڕێگای ئاوریشمی کۆن سەرچاوەی داهات بوو بۆ میرنشینە کوردییەکان. دوای لاوازبوونی عەباسییەکان، خەلیفەکانیان نەیانتوانی کۆنترۆڵی ناوچە دوورەکان و بەتایبەت ناوچە شاخاوییەکانی باکوور بکەن. لە ناوچەکانی باکووری (ورمێ) میرنشینێکی کورد بە ناوی “سەدقیە” دامەزرا (770-827ز)، لە دەشتەکانی شارەزووریش ئیشانییەکان دەستیان بەسەر ناوچەکەدا گرت (912-961ز). ئەمەش دەرفەتی بە بنەماڵە کوردەکان دا کە خۆبەڕێوەبەری ڕابگەیەنن. لەگەڵ هاتنی سەلجوقەکان و شکستی

بویدەکان ناوچەی کوردنشینەکان زیاتر خۆسەر بوون و لەژێر دەسەڵاتی سەلجوقەکاندا چەند حکومەتێک دروست بوون. میرنشینە کوردییەکان لە باشووری دەریای خەزەرەوە تا دەریای عەرەبی درێژبووەوە. سێ ڕێگای سەرەکی بازرگانی بە ڕێگای ئاوریشمی کۆن تێپەڕیین. کوردستان ناوچەیەکی ستراتیژی بوو بۆ ڕێگای ئاوریشمی چین.

کورد و پشتێن و ڕێگا

پرۆژەی پشتێن و ڕێگا، سەرەتای پەیوەندییە بەرفراوانەکانی چینە لەگەڵ ڕۆژھەڵاتی ناوەڕاست. ھەرچەندە ھەرچەندە ناوچە کوردییەکان خۆیان ڕاستەوخۆ بەشێک نین لە دەستپێشخەری پشتێن و ڕێگا، بەڵام پرۆژەی ژێرخانی و ھاوبەشی ئابووری لە وڵاتانی دراوسێ کاریگەری لەسەر پێکھاتە کوردییەکان و داینامیکی جیۆپۆلیتیکی ھەیە:

ژێرخان

دەستپێشخەری پشتێن و ڕێگا ئامانجی بەرزکردنەوەی پەیوەندییە لە ڕێگەی پڕۆژەکانی ژێرخانی وەک ڕێگاوبان، ھێڵی ئاسن، بەندەر و بەری وزە. لە کاتێکدا زۆربەی ئەم پڕۆژانە لە وڵاتانی وەک تورکیا، ئێران و عێراقدا چڕبوونەتەوە، بەڵام تەواوکردنیان دەتوانێت تۆڕەکانی گواستنەوە و ڕێڕەوی بازرگانی باشتر بکات کە بە شێوەیەکی ناڕاستەوخۆ سوودی بۆ ناوچە کوردستانییەکان دەبێت

گواستنەوە: باشترکردنی ژێرخانی گواستنەوە ئاسانکاری دەکات بۆ جوڵەی کاڵا و خەڵک، ئەمەش دەتوانێت گەشەی ئابووری و یەکگرتنی ناوچەیی بەرز بکاتەوە.

گەیاندنی وزە: پڕۆژەکانی وزە، لەوانەش بەری نەوت و گاز، ئاسایشی وزە بەرز دەکەنەوە و ھاوکاری ئابووری بەرەوپێش دەبەن. یەدەگی گەورەی نەوت و غازی کوردستان سودمەندی ئەگەری لەم جۆرە پڕۆژانەن.

بازرگانی و وەبەرھێنان

دەستپێشخەری پشتێن و ڕێگا بە گرنگیدان بە بازرگانی و وەبەرھێنان، دەتوانێت دەرفەت بۆ گەشەپێدانی ئابووری و وەبەرھێنانی دەرەکی لە ناوچە کوردستانییەکان دروست بکات، بەتایبەتی لە کەرتەکانی وەک وزە، بیناسازی، و پەیوەندییەکان

وەبەرھێنانی ڕاستەوخۆی دەرەکی: کۆمپانیا چینییەکان کە بەشدارن لە پڕۆژەکانی دەستپێشخەری پشتێن و ڕێگا دەتوانن ھەلی وەبەرھێنان لە ناوچە کوردنشینەکان دابین بکەن، کە بەشدارن لە ڕەخساندنی ھەلی کار و پەرەپێدانی ژێرخانی ئابووری

ڕێگای بازرگانی: پەرەپێدانی ڕێگای بازرگانی نوێ لەژێر دەستپێشخەری پشتێن و ڕێگا ئاسانکاری دەکات بۆ زیادکردنی بازرگانی

نێوان هەرێمە کوردییەکان و وڵاتانی دراوسێ، هەروەها لەگەڵ چین.

کاریگەرییە جیۆپۆلیتیکییەکان

سەقامگیری ناوچەیی: بەرزکردنەوەی پەیوەندی و گەشەپێدانی ئابووری کە لەلایەن دەستپێشخەری پشتێن و ڕێگاوە بەرەوپێش دەچێت، دەتوانێت بەشداری بکات لە سەقامگیری ناوچەکە لە ڕێگەی چارەسەرکردنی جیاوازییە کۆمەڵایەتی و ئابوورییەکان و بەرزکردنەوەی هاوکاری لە نێوان وڵاتان.
دەستپێشخەری پشتێن و ڕێگا هاندەری هاوکاریی ئابووری و یەکگرتنە، کە دەتوانێت گرژییەکان کەم بکاتەوە و هەوڵەکانی بنیاتنانی ئاشتی نێوان وڵاتان بە تایبەتی ئەو وڵاتانە بەرز بکاتەوە کە دانیشتوانی کوردیان هەیە.

پەیوەندی دیپلۆماسی

هاوسەنگکردنی بەرژەوەندییەکان و سیاسەتی دەستوەرنەدانی چین ڕێنمایی ڕێبازی خۆی دەکات بۆ پرسە سیاسییە هەستیارەکان کە پێکهاتە کوردییەکان تێیدا بەشدارن، بەو پێیەی هەوڵدەدات سەقامگیری و پەیوەندییە ئەرێنییەکان لەگەڵ وڵاتانی پشتێن و ڕێگادا بپارێزێت.
هێزی نەرم و کاریگەری: وەک بەرهەمهێنانە ئابوورییەکانی چین و پڕۆژەی ژێرخانی لەژێر دەستپێشخەری پشتێن و ڕێگادا دەتوانێت هێزی نەرم و کاریگەری خۆی لە ناوچەکەدا بەرز بکاتەوە، کە ڕەنگە کاریگەری لەسەر داینامیکی سیاسەتی کوردی و جیۆپۆلەتیکی ناوچەیی هەبێت.

ئاڵوگۆڕی ڕۆشنبیری و کۆمەڵایەتی

لە کاتێکدا دەستپێشخەری پشتێن و ڕێگا بە پلەی یەکەم گرنگی بە پەرەپێدانی ئابووری و ژێرخانی دەدات، هەروەها کاردەکات بۆ پێشخستنی ئاڵوگۆڕی کولتووری و خەڵک بۆ خەڵک لە نێوان وڵاتانی بەشداربوودا. ئەو کارلێکە کولتوورییانەی کە دەستپێشخەرییەکە ئاسانکاری بۆ دەکات، ڕەنگە بەشدار بن لە زیادبوونی لێکتێگەیشتن و هاوکاری نێوان پێکهاتەکانی چینی و کورد.
بەرنامەی پەروەردەیی و ڕۆشنبیری: دەستپێشخەری پشتێن و ڕێگا پاڵپشتی لە دەستپێشخەرییەکانی وەک ئاڵوگۆڕی ئەکادیمی، بەرنامەی زمان، و بۆنە ڕۆشنبیرییەکان دەکات، کە دەتوانن لێکتێگەیشتنی یەکتر بەرەوپێش ببەن و پەیوەندییەکانی نێوان هەرێمەکانی چین و کوردی پتەوتر بکەن.

گەشتیاری و پاراستنی میرات: ڕەنگە شوێنە ڕۆشنبیرییەکان لە ناوچە کوردنشینەکان سوودمەند بن لە زیادبوونی گەشتیاری کە لە ئەنجامی باشتربوونی ژێرخانی و پەیوەندیکردن لە ژێر دەستپێشخەری پشتێن و ڕێگادا دروست دەبێت، کە بەشدارە لە ئابوورییە ناوخۆییەکان و هەوڵەکانی پاراستنی کولتووری.

لە کاتێکدا ناوچە کوردنشینەکان خۆیان بەشێکی ڕاستەوخۆی دەستپێشخەری پشتێن و ڕێگا نین، بەڵام پڕۆژە ئابووری و ژێرخانەکانی چین لە تورکیا، سوریا، ئێران، عێراق کاریگەری لەسەر پێکهاتە کوردییەکان و داینامیکی جیۆپۆلەتیکی فراوانتر لە ناوچەکەدا هەیە. ئایندەی پەیوەندییەکانی کورد و چین لە ژێر کاریگەری فاکتەرە جۆراوجۆرەکاندایە، لەوانە بەرژەوەندی ئابووری، داینامیکی جیۆپۆلەتیک، سەقامگیری ناوچەیی، ئاڵوگۆڕی کولتووری. لەکاتێکدا دەرفەتی هاوکاری لە نێوان پێکهاتەی کوردیدا هەیە.

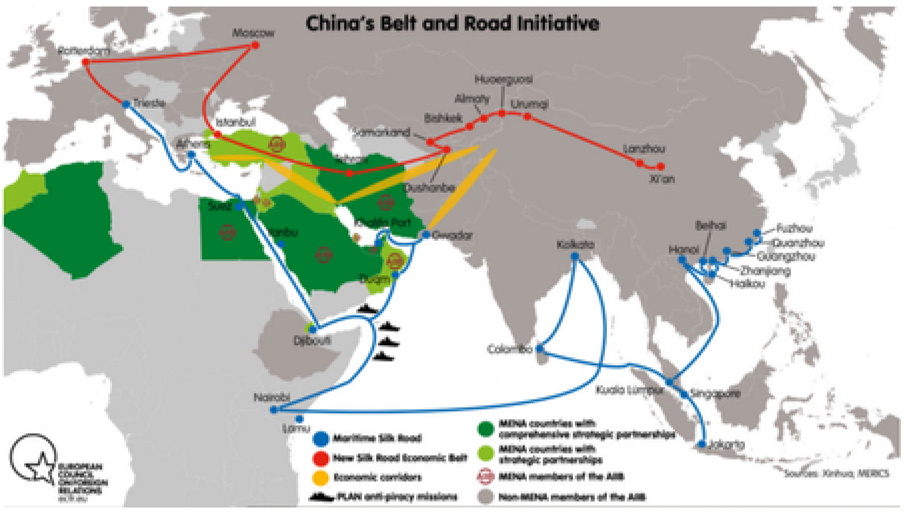

سەرچاوەکان

ئەنجومەنی دەوڵەتی کۆماری گەلی چین. (٢٠١٥). دیدگا لەسەر بە هاوبەشی دروستکردنی پشتێنەی ئابووری ڕێگای ئاوریشم و ڕێگای ئاوریشمی دەریایی سەدەی بیست و یەکەم.

وەزارەتی دەرەوەی چین. (٢٠٢٢). وەرەقەی سیاسەتی چین-عەرەب. www.fmprc.gov.cn

شی، ج. (٢٠١٧). پێکەوە کارکردن بۆ دروستکردنی پشتێنەی ئابووری ڕێگای ئاوریشم و ڕێگای ئاوریشمی دەریایی سەدەی بیست و یەکەم. وتارێکی سەرەکی لە کۆڕبەندی پشتێن و ڕێگا، پەکین، چین

ڕۆڵی کوردستان لە دەستپێشخەری پشتێن و ڕێگای چین: شیکارییەکی

ئابووری و جیۆپۆلەتیکی. گۆڤاری پەیوەندییە نێودەوڵەتییەکانی کوردستان، 12(3)، 45-67

ئاژانسی هەواڵی شینهوا. (٢٠٢٣). چین و عێراق www.xinhuanet.com
ئەلجەزیرە. (٢٠٢٢). کوردستان و چین: پەرەسەندنی پەیوەندییە بازرگانییەکان لە گۆڕانی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستدا. www.aljazeera.com

وتارەکانی شی جینپینگ لەسەر دەستپێشخەری پشتێن و ڕێگا، تێڕوانینێک بۆ دیدگا و ئامانجەکانی چین
(http://www.xinhuanet.com/english/2017-05/14/c_136282982.htm)
طريق الحرير والحزام .. خطوط الرمال المتحركة .. هل يلامس كوردستان
/https://almasra.iq/35657
پەیوەندییەکانی چین و هەرێمی کوردستان و کاریگەریی لە سەر دۆزی کورد
د. ڕێبوار ڕەئووف ساڵح
https://www.centerfs.org/the-indian-language-the-hierarchy-of-kurdistan-and-the-language-of-the-kurdistan-region/
د. مەردیچای چازیزەی
پرسی کورد لە سیاسەتی دەرەوەی چین لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستدا"، و/ هاوڕێ حەسەن حەمە